

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ANA KONULARI EKSENİNDE NECM SÛRESİNİN
TEFSİRİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice MERAKLI

**Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslâm Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Tefsir**

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Yunus EKİN

HAZİRAN - 2008

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ANA KONULARI EKSENİNDE NECM SÛRESİNİN
TEFSİRİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice MERAKLI

**Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslâm Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Tefsir**

Bu tez 13/06/2008 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

**Jüri Başkanı
Doç. Dr. Muhammed AYDIN**

**Jüri Üyesi
Doç. Dr. Fuat AYDIN**

**Jüri Üyesi
Yrd. Doç. Dr. Yunus EKİN**

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Hatice MERAKLI

13/06/2008

ÖNSÖZ

Yüce Allah'ın kelâmı olan Kur'an'ın tefsiri ile alakalı çalışmalar, İslâm'ın her devrinde önemli bir yere sahip olmuştur. Kur'an, insanlığa hayat rehberi olarak nazil olmaya başladığı zamandan günümüze kadar Müslümanların fikir, duygu ve inanç dünyalarında müstesna bir yer edinmiştir. Çünkü Kur'an İslâm'ın en önemli kaynağıdır. Kur'an'ın tefsirine dair çalışmalar, günümüze kadar değişik biçimlerde ve muhtevalarda ortaya çıkmıştır. İslâm toplumunun tarihi, kültürel, ekonomik, siyasi, ilmi, fikri, ahlâki ve sosyal dönüşüm seyri içerisinde müfessirler, buldukları ortam ve zamanların da etkisiyle Kur'an'ı pek çok yönleriyle ve çeşitli metotlarla tefsir etmeye çalışmışlardır. Bu çalışma türlerinden biri de Konulu Tefsir çalışmalarıdır.

Klâsik tefsir usulünde bir takım referansları olsa da, koymuş olduğu kaidelerle bu metotlardan farklı olan konulu tefsirin, bir manada yaşadığımız çağın ihtiyacı olarak ortaya çıkmış olduğu söylenebilir. Bu tür çalışmalarda hedeflenen, kısaca insanoğlunun maruz kaldığı problemler karşısında Kur'an'dan çözüm aramaktır. Tefsir âlimlerinin bir bölümüne göre sûre tefsiri, konulu tefsirin bir çeşidi olarak kabul edilmektedir. Sûre tefsiri çerçevesinde yapılan bu çalışma, Kur'an'ın bir parçası olan ve İslâm akaidinin temellerinden kabul edilen Risâlet ana konulu Necm Sûresi hakkındadır. Bu çalışma sûrenin ana konuları çerçevesinde, klâsik ve modern yorumlarının anlaşılması adına yapılmıştır.

Çalışmalarım sırasında bana yol gösteren danışman hocam, Yrd. Doç. Dr. Yunus EKİN'e, fikir aşamasında destek olan değerli hocalarıma, yetişmemdeki katkıları büyük olan tüm hocalarıma, SAÜ İlâhiyat fakültesinin değerli çalışanlarına teşekkürlerimi arz ederim. Ayrıca çalışmalarım esnasında her türlü desteğini benden esirgemeyen, çok kıymetli aileme ve eşimin ailesine, sevgili çocuklarıma, bana moral veren dönem arkadaşlarıma ve Sakarya Müftülüğü çalışanlarına teşekkürlerimi ifade etmek isterim. Özellikle çalışmamın başlangıcından itibaren en büyük desteği gördüğüm çok değerli eşime de minnet ve şükran duygularımı ifade etmek isterim. Çalışmalarımın yoğunluğu sebebiyle ihmal ettiğim tüm dostlarıma en kalbî teşekkürlerimi sunarım.

Yapılan bütün çalışmalarda olduğu gibi, iyiyi, güzeli ve doğruyu elde edebilmek için, gerekli olan gayret bizden, beklenen muvafakiyet ise, hiçbir emeğin karşılığını boşa çıkarmayan yüce Allah'tandır.

Hatice MERAKLI

13/06/2008

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KONULU TEFSİR BAĞLAMINDA SÛRE TEFSİRİ	3
1.1. Tefsirin Tanımı	3
1.2. Tefsir Çeşitleri	4
1.3. Konulu Tefsir	8
1.3.1. Konulu Tefsirin Tanımı	8
1.3.2. Konulu Tefsir Çeşitleri	10
1.3.2.1. Kur'an Bütünlüğünü Esas Alan Konulu Tefsir	11
1.3.2.2. Sûre Bütünlüğüne Mühâsır Konulu Tefsir	11
1.4. Konulu Tefsirin Klasik Literatürdeki Referansları	13
1.4.1. Kur'an Ayetlerinin Birbirini Tefsir Etmesi	13
1.4.2. Kur'an'da Çelişki Olmaması	14
1.4.3. Sûrelerin Mekkî ve Medenî Olarak Taksimi	16
1.4.4. Vücut ve Nezâir	19
1.4.5. Münasebet İlmi	20
1.4.5.1. Münasebet İlminin Tanımı ve Mahiyeti	21
1.4.5.2. Kur'an'da Münasebet Çeşitleri	22
BÖLÜM 2: NECM SÛRESİ İLE İLGİLİ TEMEL BİLGİLER	24
2.1. Necm Sûresi	24
2.1.1. İsimlendirilişi	24
2.1.2. Mushaftaki Yeri	25
2.2. Nüzûl Bilgileri	26
2.2.1. Mekkî ve Medenî oluşu ve Nüzûl Zamanı	26
2.2.2. Nüzûl Sebebi	27
2.3. Necm Sûresine Dair Teknik Bilgiler	27
2.3.1. Ayet, Kelime, Harf Sayısı ve Fâsılalaları	27

2.4. Sûrenin Metni ve Meali	28
2.6. Necm Sûresinin Faziletine Dair Rivayetler	31
2.7. Sûrenin Tûr ve Kamer Sûreleriyle Mûnasebeti	32
2.7.1. Üslup ve Biçim İtibarıyla	32
2.7.2. Konu ve İçerik İtibarıyla	33
BÖLÜM 3: NECM SÛRESİNİN GELENEKSEL OKUNUŞU	35
3.1. Necm'e Yemin (1. Ayet)	35
3.2. Hz. Peygamber'in sadakati ve Vahiy Olgusu (2–4. Ayetler)	38
3.3. Vahiy Meleği, Vahiy Alış Şekli (5–8. Ayetler)	41
3.4. Hz. Peygamber'in Cibril'i İki Defa Görmesi (9–18. Ayetler)	43
3.5. Müşriklerin Melek Tasavvuru (19–23. Ayetler)	49
3.6. İnsanın Temennileri, Allah'ın Sonsuz Bilgi ve Gücü (24–25. Ayetler)	52
3.7. Şefaât Meselesi ve Allah'ı Anmaktan Yüz Çevirenler (26–30. Ayetler)	53
3.8. Allah'ın Hükümranlığı, Affı ve Mahlûkata Dair İlmi (31- 32. Ayetler)	55
3.9. Hasıslık Edenler, Allah'ın İnsan Üzerindeki Tasarrufu (33–49. Ayetler)	59
3.10. Helâk Edilen Kavimlerden İbret Davet (50–54. Ayetler)	62
3.11. İnsanın Risaletten ve Kur'an'dan Gafleti (55- 61. Ayetler)	63
3.12. Allah'a Kulluğa Davet (62. Ayet)	65
BÖLÜM 4: ANA KONULARI EKSENİNDE NECM SÛRESİ	67
4.1. Vahiy Meselesi	67
4.1.1. Vahyin Tanımı	68
4.1.2. Vahyin Çeşitleri	71
4.1.3. Necm Sûresinde Vahiy	75
4.2. Mi'rac Olayı	77
4.2.1. Mi'rac'ın Tanımı ve Zamanı	78
4.2.2. Mi'rac'ın Mahiyeti	79
4.2.2.1. Kur'an'da ve Hadislerde Mi'rac Olayı	79
4.2.2.2. Mi'rac'a Getirilen Yorumlar	84
4.3. Garanik Kıssası	86
4.4. Meleklerin Mahiyeti	90
4.5. Necm Sûresinde Ahiret	93

4.6. Helâk Edilen Kavimler	95
4.7. Allah'a Secde Meselesi.....	101
4.7.1. Necm Sûresinde Zikredilen Secde Meselesi Üzerine yapılan Yorumlar	101
4.7.2. Kur'an'da Geçen Secde Ayetleri ve Hükümleri	102
SONUÇ	105
KAYNAKLAR	109
ÖZGEÇMİŞ.....	117

KISALTMALAR

a.s	: Aleyhisselâm
b.	: Bin, ibn
bk.	: Bakınız
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
H.z.	: Hazreti
h.	: Hicrî
md.	: Madde
r.a	: Radıyallahü anh
s.	: Sayfa
s.a.s	: Sallallahü Aleyhi Vesellem
Çev.	: Çeviren
ts.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
y.y.	: Yayın yeri yok

Tezin Başlığı: Ana Konuları Ekseninde Necm Sûresinin Tefsiri	
Tezin Yazarı: Hatice MERAKLI	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Yunus EKİN
Kabul Tarihi: 13.06.2008	Sayfa Sayısı: VI (ön kısım) + 117 (tez)
Anabilim Dalı: Temel İslâm Bilimleri	Bilim Dalı: Tefsir
<p>Tefsir ilmi İslâmî ilimler arasında çok önemli bir yere sahiptir. Çünkü bu ilim Allah'ın insanlara hidayet rehberi olarak gönderdiği Kur'an-ı Kerim'i yorumlamak ve ondan istifade etmek için önemli bir yoldur.</p> <p>Tefsir ilmi tarihi seyri içerisinde değişik merhaleler kaydetmiştir. Önceleri tefsire dair rivayetlerin derlenmesi ile başlamış, zamanla derlenen bu rivayetler müfessirler tarafından yorumlanmaya tabi tutulmuştur. Son iki asra kadar belli bir çizgiden kopmayan tefsir çalışmaları, modernizmin de etkisiyle, bazı değişimler geçirmiştir. Bu değişimlerden bir tanesi de konulu tefsir çalışmalarıdır. Bu çalışmalar daha ziyade pratik hayatın ihtiyaçlarına yöneliktir. Tezimizin adından da anlaşılacağı üzere konulu tefsirin bir çeşidi olan sûre tefsiri üzerinde çalıştık. Bu konuda klasik ve modern tefsir kaynaklarından, hadis külliyatından, İslâm tarihi kaynaklarından ve konu ile ilgili yapılan hususî çalışmalardan faydalandık.</p> <p>Çalışmamız, giriş, dört bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Birinci bölümde tefsirin tanımı, çeşitleri, konulu tefsir türleri ve sûre tefsiri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde necm sûresini tanıtıcı temel bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde klâsik kaynaklardan faydalanılarak necm sûresinin tahlilî tefsiri yapılmıştır. Son bölümde ise, necm sûresi ana konuları ekseninde araştırmaya tabi tutulmuştur. Sonuç kısmında ise, yapılan çalışmadan elde edilen veriler ve edinilen fikirlerin değerlendirmesi yapılmıştır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Necm Sûresi Tefsiri, Risalet ve Vahiy, Mi'rac, Şirk, Secde	

Title of Thesis: Commentary of the Sura of Necm in the Context of General Issues	
Author: Hatice MERAKLI	Supervisor: Assist. Prof. Dr. Yunus EKİN
Accepted Date: 13.06.2008	No. of Pages: VI (pre text)+117 (main body)
Department: The Basic Islamic Sciences Subfield: Commentary of Koran	
<p>Commentary of Koran has a very important position among Islamic Sciences since this field is an substantial way to interpret the Koran and to benefit from Koran which is sent by Allah to human beings as a hidayeth guide.</p> <p>Commentary of Koran has come along several steps in its historical path. At the beginning, rumors about commentary had been collected and by the time these rumors were interpreted by mufassir (persons commenting in Koran). Commentary studies had continued in a specific manner until the last two centuries but with the impact of modernism some changes have occurred in this field. One of these changes is commentary studies with subject. These studies are aimed at needs of daily life. As noted in the title of our thesis, we studied one kind of commentary with subject-commentary of sura. For this issue, we were benefited from classic and modern commentary resources, hadith, Islamic history and specific studies about this issue.</p> <p>Our study consists of introduction, four chapters and conclusion. In the first chapter, definition of commentary, types of commentary, commentary with subject and commentary of sura were mentioned. In the second chapter, basic introductory knowledge about sura of Necm was presented. Analytical commentary of sura of Necm was presented using classic resources in the third chapter. In the last chapter, sura of Necm in the context of basic topics was explained thoroughly. In the conclusion, data and ideas obtained from the study were evaluated.</p>	
Keywords: Commentary of Sura Necm, prophethood and revelation, Mi'rac, polytheism, prostrating oneself.	

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Kur'an'ın anlaşılması ve son dönem Müslümanlarının ihtiyaçlarına cevap verebilmesi adına örnek bir tefsir metodu olan sûre tefsiri çerçevesinde yapılan bu çalışmanın konusu, Necm sûresidir. Bu sûre Mekkî sûrelerin temel özelliği olan itikadî konuları ihtiva etmektedir. Yapılan bu çalışma Necm sûresini ana konuları ekseninde tefsir etmek üzerine bina edilmiştir.

Çalışmanın Amacı

Kur'an-ı Kerim her çağda olduğu gibi, zamanımızda yaşanan kültür ve yorumların farklılaşması karşısında yeniden ve yeniden başvurulabilecek en önemli ve aslı kaynaktır. Bu kaynağı hakkıyla anlayabilmek için, çeşitli metotlar geliştirilmektedir. "Konulu Tefsir Metodu" Kur'an'da yer alan meseleleri değişik yönleri ile ve özellikle günümüze bakan taraflarıyla işlemeyi hedeflemektedir. Konulu tefsirin bir çeşidi olarak kabul edilen sûre tefsiri de sûreyi farklı yönleriyle inceleyen, onun ana konusunu ve çevresinde dönen konuları bir bütün olarak ele alan bir çalışma çeşididir.

Yaptığımız bu çalışma İslâmî ilimlerin bel kemiği sayılan itikadî konular üzerinde, ana kaynağı olan Kur'an- Kerim'in bakış açısını kavrayabilmek, tarihi seyri içerisinde köşetaşı olarak kabul edilen pek çok müfessirin konuya bakışını görebilmek, adına yapılmıştır. Bi'setin beşinci yılında nazil olan Necm sûresi, risalet ve vahiy keyfiyeti hakkında önemli ip uçları vermektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Elinizdeki bu çalışma dört ana bölüm olarak ele alınmıştır. Birinci bölümde, genel manada tefsire giriş yapılmıştır. Tefsir ve tarihi seyrinde oluşan çeşitleri hakkında örnek bilgiler sunulmuştur. Yine bu bölümde konulu tefsirin çeşitlerine kısaca değinilmiş ve sûre tefsirine giriş yapılmıştır. Konulu tefsirin Klasik referansları olarak düşündüğümüz, Kur'an ayetlerinin birbirini tefsir etmesi, Kur'an'da çelişki olmaması, sûrelerin Mekkî ve Medenî olarak taksimi, Vücut ve Nezair ilmi ve

Münasebet ilmine de bu bölümde kısaca değinilmiştir. Bu bölüm tefsire kısaca bir giriş niteliğindedir.

İkinci bölümde, Necm sûresine dair teknik bilgiler verilmiştir. Sûrenin ayet kelime ve harf vs. sayısı, nüzul sebebi ve zamanı, sûrenin metni ve meali, Tur ve Kamer sûreleri ile münasebeti konusu bu bölümü oluşturmaktadır.

Üçüncü bölümde ise çoğu klasik tefsir müfessirinin gözüyle sûrenin geleneksel okunuşu üzerinde durulmuştur. . Bu bölümde ayetler belirli bir gruplandırmaya tabi tutularak yorumlanmıştır.

Dördüncü ve son bölümde ise, sûre ana konuları ekseninde tefsir edilmiştir. Bu konularda klasik ve modern müfessirlerin yaklaşımı ve son dönemlerde getirilen yeni yorumlar el alınmıştır.

Araştırmamız esnasında, ulaştığımız verileri ve konuyla ilgili olarak yaptığımız tespitleri, çalışmamızın en sonunda yer verdiğimiz sonuç bölümünde özetlemeye çalıştık.

BÖLÜM 1: KONULU TEFSİR BAĞLAMINDA SÛRE TEFSİRİ

1.1. Tefsirin Tanımı

Tefsir kelimesi lügatte “f-s-r” kökünden türemiş bir mastar olarak geçmektedir. “fesr” kelimesi sözlükte bir şeyi açıklamak, ortaya çıkarmak, üzeri örtülü bir şeyi açmak gibi manalara gelmektedir.¹ Bu manalardan başka zikredilen kelime “keşfetmek, izhar etmek, beyan etmek” anlamlar için de kullanılmaktadır. Ayrıca tabibin hastalığı teşhis için baktığı az miktar idrara ve bunun konduğu kaba da “fesr” denilmektedir.²

Tefsir kelimesi terim olarak ise, müşkil olan lâfızdan murad edilen manayı keşfetmektir şeklinde tanımlanmıştır.³ Tefsir ilmi; “İnsan gücü ve Arap dili ve edebiyatının yardımı nispetinde Allah’ın muradına delalet etmesi bakımından, Kur’an metninin lâfız ve manasından bahseden bir ilimdir.”⁴ Diğer bir tanıma göre ise tefsir; “manaya açık bir şekilde delalet edecek bir lâfızla ayetin anlamını, durumunu, kıssasını ve iniş sebebini açıklamaktır.”⁵ Türkçede ise “yorum ve Kur’an tefsirine dair yazılmış kitap” manalarında kullanılmaktadır. Ayrıca Arapçada “şerh” kelimesiyle eş anlamlı olarak “ilmî ve felsefî eserleri izah etmek” manasında da kullanılmıştır.⁶

Tefsir kelimesinin yanında zaman zaman bununla eş anlamlı gibi kullanılan Te’vil kelimesi zikredilmektedir. Te’vil; “e-v-l” kökünden gelmektedir. Geri dönme, rucu manasındadır.⁷ Tef’il babındandır, “açıklamak ve beyan etmek” gibi manaya da gelmektedir.⁸ Tefsir ve Te’vil müteradif anlamlar taşısa da zaman içinde farklı anlamlar kazanmıştır. Te’vil; ayetin taşıdığı anlamlardan birine irca edilmesi olarak anlaşılmıştır.⁹

¹ İbn Manzûr, Ebü’l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali, *Lisânü’l-Arab*, Dar’u Sadr, Beyrut, 1990, V, 55.

² Rağib el-İsfehânî Ebi’l-Kasım Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredât fî Garîbi’l-Kur’an*, Daru’l-marife, Beyrut ts. s. 380.

³ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, V, 55.

⁴ Elmalılı, Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur’an Dili*, Nebioğlu Basımevi, 1960, I, 28.

⁵ Cürcânî, Seyyid Şerif, *Kitâbü’t-Tarîfât*, Beyrut, 1988, s. 68.

⁶ Gümüş, Sadrettin, *Kur’an Tefsirinin Kaynakları*, Kayıhan Yayınları İstanbul. 1990, s. 21.

⁷ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XI, 32.

⁸ Cerrahoğlu, İsmail, *TefsirUsûlü*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1989, s. 213.

⁹ Zerkeşi, Bedreddin Muhammed b. Abdullah, *el-Burhan fî ulûmi’l-Kur’an*, II, 149.

Te'vil ile tefsir arasındaki farkla ilgili olarak İmam Maturîdî şunları dile getirir: “Tefsir ashaba, te'vil ise âlimlere ait bir iştir. Bunun manası şudur ki, Ashab'ı-Kiram çeşitli meclislerde bulunmuş, birçok hadiseye şahit olmuş ve Kur'an'ın hangi olay veya mevzu hakkında nazil olduğunu bilmişlerdir. Binaenaleyh onların ayeti tefsir edişleri büyük önem arz etmektedir. Te'vil kelimesinin manası bir hususun varacağı nihaî noktayı açıklamaktan ibarettir. Te'vil “âle-yeûlü” kökünden alınmıştır “rucu eder şu sonuca varır” manasındadır. Burada sözü muhtemel manalara yönlendirmek söz konusudur. Sözü edilen bu te'vil yönteminde tefsirde olduğu kadar şiddetli bir sakındırma meydana gelmez. Çünkü bu durumda Allah adına açıklamak gibi bir durum yoktur. Zira kişi murad'ı- İlahîden haber vermemekte ve “Allah bu beyanı ile şunu beyan etti” yahut ta şunu kastetti dememekte, sadece şöyle bir ifade kullanmaktadır: Bu ilâhi beyan şu ve şu manalara yönelik ihtimaller taşımaktadır. Bu söylenenler insanoğlunun dile getirebileceği hususlardandır, Kur'anî beyanın içerdiği hikmeti bilen sadece Allah'tır.¹⁰

Tefsir ve te'vil kelimeleri muhtelif zamanlarda birbirlerinin yerlerine de kullanılmışlardır. Tefsir kelimesi ıstılah olarak te'vilden daha evvel kullanılmıştır.¹¹

Tefsir; sebab-i nüzûl, nesih, kıraat ve rivayet ilimleri gibi bazı ilimleri bilmeyele yapılır. Bu ilimleri bilen kimseler tefsir yapabilir. Te'vil ise; ilâhî mevhîbeye, bu husustaki meleke, tedebbür ve birikime bağlıdır. Onun için bunlar her müfessire nasip olmayabilir. Dolayısıyla te'vil yapan bir kimsenin te'vilinin sahih olabilmesi için, tefsiri bilmesi gerekir, fakat bu her müfessir te'vil yapabilir demek değildir. Çünkü bu Allah'ın bir lütfudur ve onu istediğine verir.¹²

1.2. Tefsir Çeşitleri

Bugün el yazması ya da basma kitaplarda müşahede edilen tefsir, birçok merhalelerden geçmiştir. Tefsir ilmi daha Hz. Peygamber (s.a.s) döneminde bizzat onun

Kur'an'ı tefsir etmesiyle başlamıştır. Resulullah (s.a.s)'in vefatından sonra, Allah'ın kitabının nazil oluş sürecine şahit olan sahabenin bildiklerini açıklama hususunda

¹⁰ Maturîdî, ebî Mansur Muhammed b. Mahmud es-Semerkandî el-Hanefî, *Te'vilâtü ehl'i-Sünne*, Resaleh Publishers, Beyrut 2004, I,1.

¹¹ Cerrahoğlu, *TefsirUsûlü* s, 214.

¹² Aydın, Davut, *Tefsir Tarihi, Çeşitleri ve Konulu Tefsir*, Işık Yayınları, İstanbul. 2004, s, 23.

ellerinden geldiklerini yaptıklarına şahit olunmuştur. Daha sonra sahabe kavillerini İslam âleminin çeşitli şehirlerinde bulunan tabînden değerli bir topluluk alıp nakletmiştir. Bu tarihi seyr neticesinde muazzam bir literatür meydana gelmiştir ve tefsir ilmi çok değerli bir ilim halini almıştır.¹³

İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre, o tefsiri dörde ayırmaktadır; a. Hiç kimsenin bilmekten müstağnî olmadığı tefsir. b. Arap dilini bilmekle mümkün olan tefsir. c. İlimde rüşuh sahibi olanların bileceği tefsir d. Allah'tan başka kimsenin bilmesine imkan olmayan tefsirlerdir.¹⁴

Tefsir çeşitleri konusunda İslam âlimleri farklı tasnifler ileri sürmüşlerdir. Bu konuda *Tefsir Usûlü* isimli eserinde İsmail Cerrahoğlu şunları söylemektedir. “Kur'an-ı Kerim'in tefsiri ve bunun çeşitleri hakkında söz söylemek kolay bir şey değildir. Ahkâm ve şeriatını açıklamak için indirdiği hidayet rehberini anlamaya gayret etmek, biz insanların en büyük gayesidir. Arzu edilen tefsir, insanların dünya ve ahiret hayatlarında saadet yollarını gösterendir. Müfessirler Kur'an'ın çeşitli yönlerini ele alarak tefsirler yapmışlar, bunun neticesi olarak tefsirde çeşitli yönelişler meydana gelmiştir. Bazıları Kur'an'ın diğer sözlere nazaran üstünlüğünü ispat edebilmek maksadıyla, belâğat nevîlerine, Kur'an'ın meânî ve üslûbuna dikkat etmişlerdir. Bazıları vecihlerin ve lâfızların ihtimallerini beyân edebilmek için îraba, bazıları kıssalara, bazıları Garîbü'l-Kur'an'a bazıları ahkâm'ı-şerîyye'ye, bazıları akâide, bazıları öğüt ve inceliklere dalmışlardır.¹⁵

Kur'an ilimleri üzerine yapılan çalışmalara göre, tefsirler genel olarak rivayet ve dirayet tefsirleri olarak iki kısımda incelenmektedir.

Kur'an-ı Kerim'i Kur'an'a, hadislere, sahabe ve tâbiîn rivayetlerine dayanarak anlama ve yorumlama usûlünün ürünü olan tefsirlere *rivayet tefsirleri* (tefsîr bi'r-rivaye) veya nakle dayanan tefsir (tefsir bi'l-me'sûr) denilmektedir.¹⁶ Bu çeşit tefsirin meşhur örnekleri Muhammed b. Cerîr et-Taberî'nin (ö. 310/922) *Câmi'u'l-beyan an te'vîli âyi'l-Kur'an*, İbn Kesîr'in (ö. 744/1372) *Tefsîrü'l-Kur'an* veya *Fethu'l-beyân*

¹³ Suyûtî, Celaleddin Abdurrahman, *el-Itkan fi Ulumi'l-Kur'an*, Menşüratü'r-Rıza, h.1347, II,318.

¹⁴ Taberî, Ebî Cafer Muhammed b. Cerir, *Câmiu'l-Beyan an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, Daru'l-fikr, Beyrut 1995, I,54.

¹⁵ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s, 228.

¹⁶ Zehebî, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsir ve'l-Müfessirûn*, Daru'l-Kütübi'l-Hadis, 1976, y.y. I,152.

fi makasidi'l-Kur'an, Suyûtî'nin (ö. 911/1505) *ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîri bi'l-me'sûr* isimli eserleridir. Rivayet tefsirleri bir kısmı sened yönünden zayıf olan açıklayıcı rivayetler yanında, dil bilgisine de dayanmakta, ayrıca ayetlerden içtihad yoluyla çıkarılan hükümlere yer vermektedir.¹⁷

Dirayet ve re'y "akla ve içtihadı dayalı anlayış ve görüş" demektir. Kur'an'ı yalnızca rivayete dayanarak açıklamak yerine, bunları da ihmal etmeksizin dile, akla, ilham ve keşfe, benimsenmiş düşünce ve inanca, ayrıca mezheplerin tercih ve inançlarına göre yorumlar yapılmasına, tefsirler yazılmasına *re'y tefsiri* (et-tefsîr bi'r-re'y) denilmektedir. Bu çeşit tefsirin meşhur örnekleri ise; Ebû-Mansûr el-Mâtürîdî'nin (ö.333/944) *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî'nin (ö.538/1143) *el-Keşşâf*, Fahreddin er-Râzî'nin (ö.606/1209) *Mefâtihu'l-Ğayb*, Abdullah b. Ömer el-Beyzâvî'nin (ö. 685/1286) *Envârü't-tenzîl* isimli eserleridir.¹⁸

Tefsir tarihinde rivayet ve dirayet ayrımının yanında farklı tasnifler de yapılmıştır. Bunlar kısaca şöyle zikredilebilir.

a. Lügatçılara göre tefsir; Kur'an'ı dil ilimlerini göz önünde bulundurarak tefsir etmişlerdir. Bu yönleyle birlikte "*İrabu'l-Kur'an*" "*Garibu'l-Kur'an*" "*Meani'l-Kur'an*" gibi eserler meydana gelmiştir. en-Nahvî'nin (ö.803) *Garibu'l-Kur'an*'ı, el-Ferra'nın (ö.822) *Meani'l-Kur'an*'ı bu türe örnek olarak gösterilebilir.¹⁹

b. Fırka tefsirleri; Gerek dini ve gerekse siyasi anlayışlar referans alınarak yapılan tefsirlerdir. Mu'tezile'nin, Şia'nın, Haricîler'in bu konuda çalışmaları mevcuttur. Subhi Salih fırka tefsirleri hakkında şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "Hakikatte re'y tefsiri içerisinde mütalaa edilen bir tefsir çeşididir ancak, kınanmış olan kısma girerler. Çünkü bu tefsirlerin müellifleri onları sırf hevalarını desteklemek veya özel zevklerine yardımcı olmak gayesiyle te'lif etmişlerdir. Mutezile ile Tasavvuf ehlinin ve Batınîlerin tefsirleri bu çeşide girmektedir."²⁰ Abdulcebbar b. Ahmed'in (ö.1025) *Tenzîh'ül-Kur'an ani'l-matâ'in ve Müteşâbihü'l-Kur'an*'ı Mu'tezile tefsirine; Ebu Ca'fer et-Tûsî'nin (ö.1068) *Tefsîru't-Tıbyan'ı* Şia tefsirine; Muhammed b. Yusuf

¹⁷ Zehebî, *et-Tefsir ve'l-Müfessirîn*, I,152.

¹⁸ Karaman Hayrettin, Mustafa Çağrıç, İbrahim Kâfi Dönmez ve Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu, Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, I,43.

¹⁹ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Fecr Yayınları, Ankara 2005, s, 209.

²⁰ Salih, Subhi, *Mebahis fi Ulumi'l-Kur'an*, Çev. Said Şimşek, Hibaş yayınları, Konya ts. s, 235.

İtfeyyîş'in (ö.1914) *Himyânü'z-Zâd* isimli eseri de Harici tefsirine verilen örneklerdendir.²¹

c. Tasavvufî Tefsirler; Bilindiği gibi Tasavvuf, zühd ve takva ile ruhu bunalımlardan, kötü duygulardan temizleme ve dünyevî meşgalelerden uzak tutma yoludur.²² İşarî ya da tasavvufî tefsir olarak tanımlanan bu tefsir çeşidinde ayetin ilk anda akla gelmeyen, tefekkürle fakat nassın yine kendinde bulunan gizli bir işaret sebebiyle zahir manasının dışında, ancak zahir manasıyla uyum içinde tefsir edilmesidir.²³ Kısaca Sûfi'nin kalbine doğan ilham ve işaretlere dayanarak ayetlerin yorumlanmasına İşarî veya Tasavvufî tefsir denilmektedir. es-Sülemî'nin (ö.1021) *Hakâiku't- Tefsir*'i bu tefsir çeşidine dahil edilmektedir.²⁴

d. Felsefî Tefsirler; Felsefeciler vahiy ile aklın, hikmet ile akidenin hakikatte birbirlerine zıt olamayacağı noktasından hareket ederek, İslâmî ilimlere belli bir dönem yabancı olan felsefeyi din ile uzlaştırmaya gayret sarf etmişlerdir. Bunun neticesinde ortaya bir kısım tefsir eserleri de çıkmıştır.²⁵ Bilindiği kadarıyla Müslüman filozoflar Kur'an'ı baştan sona tefsir etmemişlerdir. Ancak onlar İslâm toplumunun bir üyesi olmaları bakımından Kur'an'ın bazı ifadeleri ve kelimeleri hakkında fikir yürütmüşlerdir.²⁶ Kur'an'ın bazı ayetlerini felsefî görüşler muvacehesinde tefsir edenler arasında, İhvânu's-Safa, Fârâbî, ve İbn Sînâ, örnek olarak zikredilebilir.²⁷

e. Fıkhî Tefsirler; Kur'an-ı Kerim'in amel yani ibadat ve muamelat yönleri ile meşgul olan, bu konu ile ilgili ayetleri açıklayan ve onlardan hükümler çıkarmaya çalışan bir tefsir koludur. Fıkhî tefsirin gayesi İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an'ın içermiş olduğu hükümleri, kaide ve prensipleri ortaya çıkarıp insanlara dünya ve ahiret mutluluğunun yollarını göstermektir. Bu tefsir sayesinde ki, bazı âlimler ahkâm ayetlerinin ihtiva ettiği hükümlere ve fakihlerin söz konusu ayetlerden çıkarmış

²¹ Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, s, 209.

²² Ateş, Süleyman, *İşarî Tefsir Okulu*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1998, s, 12.

²³ Zehebî, *et-Tefsir ve'l-Müfessirûn*, II,337.

²⁴ Ateş, Süleyman, *İşarî Tefsir Okulu*, s, 92.

²⁵ Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, s, 453.

²⁶ Albayrak, Halis, *Tefsir Usûlü*, Şule yayınları, İstanbul. 1998, s, 116.

²⁷ Aydüz, Davut, *Konulu Tefsir*, s, 91.

oldukları farklı neticelere işaret etmişlerdir.²⁸ Cassâs'ın (ö.981) *Ahkâmu'l-Kur'an*'ı fikhî tefsirin örneklerindedir.²⁹

f. İçtimâî Tefsirler; İnsanın hidayet yönünü ve toplumsal sorunlarını konu edinen bir yaklaşım tarzı olarak tanımlanabilecek olan İçtimaî tefsir, XIX. Asrın son çeyreğinde ortaya çıkmıştır. Bu tefsir ekolünün kurucusu Mısır'lı Ezher Üniversitesi hocalarından, Muhammed Abduh (ö. 1905)'tur. İçtimaî tefsir hareketi onun ders takrirlerindeki metodu neticesinde ortaya çıkmıştır.³⁰ Bu tefsir çeşidinin Abduh'tan sonraki en önemli temsilcisi ise *Fîzilâl'l-Kur'an* isimli eserin müellifi Seyyid Kutub (ö.1966)'tur.

Son dönemde bu ayrımı biraz daha açan gruplandırmalar da yapılmaktadır. Tefsiri iki farklı alt başlıkta işleyen bu tür değerlendirmelere göre ise tefsir; Konulu tefsir (mevdûî) ve tahlîlî tefsir olmak üzere farklı bir değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Konulu tefsiri alt başlıkta işleyeceğimiz için, bu bölümde ondan bahsetmeyeceğiz.

Tahlîlî Tefsir; Bu tefsir tarzı naklî ve içtihadî tefsir geleneğinin, yerine göre geniş veya dar anlamda uygulandığı bir yöntemi içermektedir. Bu yöntemin ekseninde ifade ile lâfız ve anlam arasındaki hassas denge yer almaktadır. Tahlîlî tefsir çeşidi içerisinde son dönemlerdeki gruplandırmalara göre; Rivayet Tefsirleri ve Dirayet Tefsirleri sayılmaktadır. Dirayet tefsirlerinin alt başlıkları olarak da; Mezhebî Tefsir, İşârî Tefsir, Fikhî Tefsir, Fennî Tefsir ve İçtimâî tefsir çeşitleri zikredilmektedir.³¹

1.3. Konulu Tefsir

1.3.1. Konulu Tefsirin Tarifi

Tefsîru'l-Mevduî ya da dilimizdeki karşılığı ile *Konulu tefsir* iki kelimedenden oluşan bir sıfat tamlamasıdır.³² Tefsir kelimesinin anlam çerçevelerine birinci konuda değindiğimiz için burada zikretmeyeceğiz. .

²⁸ Demirci, Muhsin, *Konulu Tefsire Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul. 2006, s, 62.

²⁹ Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, s, 463.

³⁰ Demirci, Muhsin, *Tefsir Usûlü ve Tarihi*, İfav Yayınları, İstanbul. 1998, s, 290.

³¹ Demirci, Muhsin, *Konulu Tefsire Giriş*, s, 43.

³² Halidî, Salah Abdülfettah, *et-Tefsîru'l-Mevduî Beyne'n-nazariyye ve't-Tatbik*, Da'runnefaıs, Ürdün 1997, s, 29.

Mevdû kelimesine gelince; “v-d-e” kelimesinden türemiştir. “vad” aşağı indirmek, sabitleştirmek, atmak, fırlatmak, bitişirmek, yapmak, bina etmek, yaratmak, uydurmak ve îcad etmek gibi anlamlara gelmektedir³³.

Mevdu kavramı terim olarak ise; Kur’an ayetlerinin değindiği inanç, içtimaî hayat ve evrensel olayların boyutlarıyla ilgili bir durum veya husus demektir.³⁴

Konulu tefsir ıstılahî olarak ise:

- . Herhangi bir konunun Kur’an bütünlüğü içerisinde ele alınıp açıklanması,
- . Bir konuya ait bütün ayetleri bir araya toplayıp, nüzûl sırasını göz önünde bulundurarak Kur’an’ın o konuyla ilgili ne dediğinin ya da ne demek istediğinin tespit edilmesi,
- . Bir konu veya kavramın, Kur’an bütünlüğü veya herhangi bir sûresi çerçevesinde ancak onun temel ilke ve hedeflerine uygun olarak pratik hayata tatbik yönteminin araştırılması şeklinde tanımlamak mümkündür.³⁵

Konulu tefsir Feramâvî tarafından şöyle tanımlanmıştır; “Aynı konuda ve Kur’an’ın değişik sûrelerinde zikredilen ayetleri toplamak mümkün olduğu kadarıyla nüzûl sırasına göre tertip edip, nüzûl sebeplerine vâkıf olmak ve bundan sonra da konularına göre metotlu bir şekilde araştırıp açıklamak ve onlardan hüküm çıkarmaktır. Böylece araştırmacı o konu hakkında Kur’an’ın hedefini herkesin rahatlıkla anlayabileceği şekilde bütün yönleriyle ve doğru bir şekilde ortaya koyar”³⁶

Bir başka tanıma göre ise; “Herhangi bir konuyu, Kur’an veya sûre bütünlüğü içerisinde ele alıp, konuyu uzaktan ve yakından ilgilendiren Mekkî ve Medenî tüm ayetleri toplayarak bunların siyak-sibak çerçevesi içinde ele alınması, mümkün mertebe nüzûl sırasını göz önünde bulundurarak, ilmî araştırma ve inceleme kurallarına uymak şartıyla Yüce Allah’ın o konu ile ilgili muradının ortaya konulmasıdır.”³⁷

³³ Isfehânî, *el-Müfredat fî Garîbi’l-Kur’an* s, 525; İbn Manzur, *Lisanü’l-Arab*, VIII,396.

³⁴ Müslim, Mustafa, *Mebahis fi’t- Tefsîri’l- Mevdûi*, Daru’l-Kalem Dîmeşk 1989, s, 5.

³⁵ Demirci, Muhsin, *Konulu Tefsire Giriş*, s, 80.

³⁶ Abdulhay el-Feramâvî, *el-Bidâye fi’t- Tefsîri’l- Mevdûi*, Kahire 1977, s, 52.

³⁷ Aydüz, Davut, *Konulu Tefsir* s, 141.

İnsanlığın ihtiyaçlarını karşılamak ve ortaya çıkan problemlere çözümler üretmek gayesiyle indirilen Kur'an konularına göre tertip edilmiş bir kitap değildir. Bu yüzden şayet herhangi bir konuda onun görüşüne müracaat edilmek istenirse, o mesele ile ilgili tüm nassların bir araya getirilerek bunların tarihsel bağlama uygun bir şekilde dizilip yorumlanması gerekmektedir. İşte bu yöneme kısaca *Konulu Tefsir* denir. Bu niteliğinden dolayıdır ki, konulu tefsir son zamanlarda adından en çok söz edilen bir yöntem olarak gözükmemektedir. Zira gittikçe karmaşık bir hal alan ve sorunları günden güne ağırlaşan günlük yaşam, Kur'an'ı konularına göre ele alarak ayrıntılı bir şekilde incelemeyi ve tefsir faaliyetlerini bu yolla sürdürmeyi gerekli kılmıştır.³⁸

.1.3.2. Konulu Tefsir Çeşitleri

Konulu tefsirin çerçevesini çizmede bir takım ihtilaflar vardır. Zira konunun tanımı, kapsamı ve çerçevesi konuyu ele alan inceleyen araştırmacının bakış açısına göre değişmektedir. Ancak genel yaklaşım tarzı dikkate alınarak konu üç ana başlıkta ele alınabilir. Bunlar Kur'an çerçeveli konulu tefsir, kavram tefsiri, Sûre eksenli konulu tefsirdir.

Fethullah saîd, konulu tefsiri iki ana kısımda incelemektedir. Birincisi; konular arasındaki bağ ve münasebet açısından. İkincisi ise; müfessirlerin yöntemleri açısından. Konular arasındaki bağ ve münasebet açısından konulu tefsiri de kendi arasında ikiye ayırmaktadır. İlki genel konulu tefsirdir: asıl manaları bir olmayıp gayeleri aynı olan ayetlerin bir araya getirilmesidir. Ahkâm ayetleri tefsirleri gibi. Bu tefsirler de ayrı ayrı konuda olmalarına rağmen, ayetlerin hepsi hüküm ifade etmektedir. Oruç, hac, zekât, iddet gibi. Bu hususta müstakil eserler de yazılmıştır. İkincisi ise; özel konulu tefsirdir: Bu da bütün yönleri ve fertleri arasında bir gaye ve mana birliği bulunan, unsurları arasında çok yakın ve özel bağlar kurulan bir tefsir çeşididir. Fethullah Said'e göre bu üç kısma ayrılmaktadır: I. Kısa konu tefsiri (Dar kapsamlı ve pratik hayatın ihtiyaçlarını gidermeye yönelik çalışmalardır. Herhangi bir şahsın seminer, tebliğ, makale, konferans, vaaz, hutbe vs. çalışması için, belli bir konuyla ilgili ayetleri seçip değerlendirmesidir.) II. Orta Konu tefsiri (Bu türü tefsir usulü âlimleri Tahlili Tefsir olarak tanımlamışlardır. Herhangi bir konuyu çok fazla ayrıntıya inmeden bir veya birkaç sûrede veya Kur'an bütününde incelemektir. "Şura

³⁸ Demirci, Muhsin, *Konulu Tefsire Giriş*, s, 79–109.

sûresinde akaid meseleleri” gibi) III. Geniş Konu Tefsir (Konu tefsirinin en geniş örneklerini ihtiva etmektedir. Araştırmacı konu ile ilgili tüm ayetleri ele alıp onları geniş bir şekilde inceleyerek bir sonuca varır. “Kur’an’da cin kavramı”, “Kur’an’da İsmail kıssası” gibi)³⁹

1.3.2.1. Kur’an Bütünlüğünü Esas Alan Konulu Tefsir

Tariflerden de anlaşılacağı gibi konulu tefsir; ele alınacak herhangi bir konuyu Kur’an bütünlüğü içerisinde ele almaktır.

Araştırmacı önce, Kur’an’ın değişik üsluplarla değindiği, analiz ettiği, tartıştığı ve yorumladığını düşündüğü bir konu belirler. Belirlemiş olduğu bu konuyu tüm Kur’an sûrelerinde araştırıp tüm ayetleri ortaya koyar. Bu ayetlerin tefsirini iyice özümledikten sonra, konunun özünü teşkil eden konuları çıkardığı ayetler ışığında belirlemeye çalışır. Sonra bu maddeler arasında bir düzenleme yaparak konuyu bölümlere ayırır. Söylediği tüm sözleri ve görüşlerini Kur’an ayetleri ile delillendirmeye çalışır. Araştırmacı, çalışması sırasında ayetlerin tefsirindeki ayrıntılara değinmez. Kıraatlara, îrab çeşitlerine ve belâgat nüktelerine ancak konunun temel düşüncelerine ışık tutacak kadar değinir.⁴⁰

1.3.2.2. Sûre Bütünlüğüne Münhasır Konulu Tefsir

Konulu tefsir metodu ile ilgili tariflere baktığımızda iki unsur belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Bunlar konunun ya Kur’an’ın tamamında ya da bir sûresinde incelenmesidir. Bir sûrenin tefsiri ya herhangi bir konunun sûrede ele alınışını görmek için, ya da sûrede ağırlık kazanan ve sûreye hâkim olan bir konunun detaylı bir şekilde açıklanması gayesiyle yapılır.⁴¹

Tefsir ilminde sûre tefsirlerine yönelmenin sebepleri arasında, o sûrenin ihtiva ettiği konunun ehemmiyeti olduğu gibi, sûrenin faziletine dair rivayetlerin de büyük payı vardır. Nasıl ki Hadis İlminde “*Kırk Hadis*” ilminin doğmasına sebep; “*Ümmetim için dinî mevzulara dair kırk hadis hifzedeni Allah kıyamet gününde fakihler ve*

³⁹ Abdussettar, Fethullah said *el-Medhal ile 't-Tefsîri 'l-Mevdûi*, Daru't-Tabaatü ve'n-Neşri'l-İslâmiyye, Kahire 1986, s, 26–28.

⁴⁰ Aydüz, Davut, *Konulu Tefsir*, s, 154.

⁴¹ Müslim, Mustafa, *Mebâhis fi Tefsîri 'l-Mevdûi*, s, 16–29.

*âlimler arasında haşreder.*⁴² meâlindeki Hadis gösterilmekte ise⁴³, aynı şekilde müstakil sûre tefsirlerinin yazılmasının sebepleri arasında da zaman zaman sûrelerin faziletine dair rivayetler gösterilmektedir.⁴⁴

Bu tür konulu tefsir çeşidinde araştırmacı bir sûreyi belirledikten sonra, sûrenin ihtiva ettiği konuları tekrar gözden geçirir. Ayetler üzerinde dikkatle çalışır. Sûrenin konusunu, maksadını hedefini araştırır. Sûrenin konuları içerisinde diğer mevzuların etrafında yoğunlaştığı ana konuyu tespit eder. Buna konulu tefsir ilminde *Vahdetü'l-Mevduiyye* (konu birliği) denilir.⁴⁵

Her sûrenin bir ana konusu vardır diyen Şâtıbî; her ne kadar onda değişik konu ve hükümler bulunsa da, onlar bu ana konuyu destekleyici ve tamamlayıcı mahiyettedirler demektir.⁴⁶

Salah Halidî Klasik müfessirler arasında Kur'an sûrelerindeki konu birliğine tefsirlerinde yer verenler arasında Zemahşerî, Razî, Kummî ve Nîsabûrî'yi saymakta, fakat bu dönemlerde yapılan çalışmaların sûrenin maksadı başlığı altında incelendiğini belirtmektedir.⁴⁷

Sure bütünlüğüne münhasır konulu tefsir, Kur'an bütünlüğünü esas alan konulu tefsire benzemesine rağmen çerçevesi ondan daha dardır. Şöyle ki; birinci tür konulu tefsirde ele alınan konu tüm Kur'an çerçevesinde ele alınıp incelenirken, bu türde sadece bir tek sûredeki temel hedef araştırılır ve bu hedef konulu tefsirin eksenini teşkil eder. Yani bu türde hedef, herhangi bir sûreyi en ince noktasına varıncaya kadar araştırmak gayesi ile sûrenin özel ve genel hedeflerini, maksadını ve ihtiva ettiği konuların birbirleri ile olan irtibatlarını açıklamak suretiyle sûreyi bir bütün olarak ele almak ve incelemektir. Fakat elde edilen netice ve varılan sonuç bakımından, bu iki tür birbirinden oldukça farklıdır.⁴⁸

⁴² Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs an me's-tehera mine'l-Ehâdîsi ala elsineti'n-Nâs*, Dar'u-İhyait-Turasi'l Arabî, h. 1352 Beyrut, II,246.

⁴³ Çakan, İsmail Lütfî, *Hadis Edebiyatı*, Marmara Üniv. Yayınları, İstanbul. 1985, s, 115.

⁴⁴ Ekin, Yunus, "İslâm Ahlâkı Açısından Lokman Sûresinin Tefsiri" *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 1994, s, 13.

⁴⁵ Halidî, Salah, *et-Tefsîru'l-Mevdûi Beyne'n-nazariyye ve't-Tatbik*, s, 56.

⁴⁶ Şâtıbî, *Muvafakat*, çevr. Mehmet Erdoğan, İz Yayıncılık, ist. 1993, III,249.

⁴⁷ Halidî, Salah, *et-Tefsîru'l-Mevdûi Beyne'n-nazariyye ve't-Tatbik*, s, 56.

⁴⁸ Aydüz, Davut, *Konulu Tefsir*, s, 154.

1.4. Konulu Tefsirin Klasik Literatürdeki Referansları

1.4.1. Kur'an Ayetlerinin Birbirini Tefsir Etmesi

Allah kelâmının en sağlam tefsiri şüphesiz yine Allah'ın kelâmı ile olandır. Yani tefsir konusunda en sağlam kaynak Kur'an-ı Kerim'dir. Zerkeşi Burhan'ında: "Kur'an'ın bir kısmı bir kısmını tefsir eder,"⁴⁹ derken bu konunun önemine vurgu yapmaktadır.

Kur'an-ı Kerim, Arap dili ve edebiyatının en ince sanatlarını ihtiva eden ve bu dilin edebiyatının gelişmesinde en mühim amil olan ilâhî bir kitaptır. Kur'an'ı inceleyen kişi, aynı konuda, çok ufak değişikliklerle, tekrarların olduğunu görür. Ondaki ayetler birbirleriyle karşılaştırılırsa, bir kısmının mücmel, bir kısmının mübeyyen, bazısının mutlak bazısının mukayyed, bazı kıssaların bir yerde kısa ve özlü anlatılmasına rağmen, diğer bir sûrede geniş bir şekilde anlatıldığı görülür.⁵⁰

Kur'an'ın tefsirinde yine Kur'an'a başvurmanın ilk örneklerini Hz. Peygamber (s.a.s) vermiştir. Bunu şöyle bir örnekle açıklayabiliriz: En'am sûresindeki, *İman edip imanlarına zulmü karıştırmayanlar var ya; işte güven onların hakkıdır. Doğru yolu bulmuş olanlar da onlardır.*⁵¹ Ayeti inince "içimizde nefesine zulmetmeyen kim var?" diyerek, bu durum Resulullah (s.a.s)'ın ashabına ağır gelmişti. Bunun üzerine Resulullah (s.a.s) dedi ki: "Zannettiğiniz gibi değil, buradaki zulüm Lokman'ın oğluna dediğidir."⁵² *Evlâdım sakın Allah'a şirk koşma, çünkü şirk büyük bir zulümdür*⁵³ Böylece Hz. Peygamber (s.a.s) başka bir ayete dayanarak umûmî bir manayı tahsis etmiş, Kur'an'ın doğru anlaşılmasının yolunu açmıştır.⁵⁴

Kur'an-ı Kerim'de bazen herhangi bir mesele bir yerde mücmel veya müphem olarak ifade edilirken, başka bir yerde daha geniş ve daha açık olarak anlatılır. Bu sebepten dolayı Kur'an'dan bir mesele inceleneceği zaman, o mesele ile ilgili bütün ayetler üzerinde durmak gerekir. Bazı meselelerin bu şekilde halli mümkün oluyorsa artık başka bir kaynağa başvurmaya lüzum kalmaz. Bu durumda da birçok konularda

⁴⁹ Zerkeşi, *Burhan*, III,175.

⁵⁰ Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, s, 38.

⁵¹ En'am, 6/82.

⁵² Buhari, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's-Sahih*, Tefsir 20, Mektebetü'l-İslamiyye İstanbul, ts.

⁵³ Lokman, 31/13.

⁵⁴ Aydın, Davut, *Konulu Tefsir*, s, 36.

Kur'an'ın Kur'an ile tefsir edildiği neticesi ortaya çıkar. Kur'an daima kendisinin korunmasını ve üzerinde düşünülmesini istediğine göre, o, okundukça ve üzerinde akıl yordukça meselelere çareler bulacak demektir. Çünkü Kur'an ayetleri birbirlerini tasdik ve te'yid edici mahiyettedir.⁵⁵ Bu durum Kur'an'ın bütününde bir tefsir çalışması yaparken geçerli olduğu gibi, bir sûre veya kavram çalışması yaparken de geçerlidir çünkü Kur'an sûreleri ve kavramlarıyla da bir insicam içindedir.

1.4.2. Kur'an'da Çelişki Olmaması

Kur'an yaklaşık olarak 23 senede farklı sebeplere binaen parça parça indirildiği halde, ayetlerindeki mükemmel insicam onun sanki tek bir sebep için indirildiği görüntüsünü vermektedir.

*“Kur'an üzerinde düşünmüyorlar mı? Şayet (o) Allah dışında birinin katından olsaydı, onda çok çelişkiler bulurlardı”*⁵⁶ Kur'an'a genel olarak baktığımızda anladığımız gibi, zikredilen Ayet-i Kerimedden de anlayacağımız üzere, bir sözün mertebeleri arasında mana yönüyle herhangi bir çelişki ve farklılık bulunuyorsa, bu o kelamın eksikliğine delalet eder. Hemen hemen bütün beşeri kelimelerde de bu eksiklik vardır. Kur'an ise böyle bir eksiklikten münezze ve müberradır.

“Kur'an indirilirken her bir parçası münasip gelecek bir çerçeve içerisine yerleştirilmiştir. Her bir necm için bu çerçevenin muayyen bir noktasında bir yer tayin edilmiştir. İşte bu anî tevzîden anlaşılır ki, daha o parçaların inişlerinden önce, hatta onların vesîlelerinin meydana gelmesinden önce, bu parçaların yerlerinin belirlenmiş olduğu şümüllü bir plân vardır. Son derece teferruatlı olan bu plân tam tamına tatbik edilmiştir. Öyle ki herhangi bir sûreye yerleştirilip de sonra yeri değiştirilmiş olan tek bir parça yoktur. Eğer hepsine tayin edilmiş olan münasip bir mevkîleri olmasaydı, tabiatları îcabı bağdaşmayan tek tek unsurlar hakkında “şu kısmı falan yere koy” tarzındaki, telif faaliyetlerinin sebebini ne ile izah edebilirdik? Resulullah (s.a.s) niçin onları geldikleri gibi bırakmadı? Gayesi sırf bunları toplamak

⁵⁵ Cerrahoğlu, *Tefsir Tarihi*, s, 38.

⁵⁶ Nisa, 4/182.

olsaydı, hepsini bir yere koyamaz mıydı? Yahut onları birbirine eşit mütecanis bir biçimde taksim edemez miydi?”⁵⁷

Kur’an parçaları yerine göre birbirini tamamlayan, yerine göre birbirlerini açıklayan nitelikleriyle ayrılmaz bir bütün oluştururlar. Çünkü bir yerde kapalı olan ifade, başka bir yerde açık, bir yerde muhtasar olarak verilen fikir, diğer tarafta tafsilatlı, bir yerde mutlak olan, başka bir yerde kayıtlanmış, bir yerde genel ifadeli bir husus diğer yerde tahsis edilmiş şekliyle geçebilmektedir.⁵⁸

Kur’an ilâhî bir kitaptır. Bu nedenle kendisine has ifade özellikleri taşır ve buna paralel olarak hususi bir yapıya sahiptir. Onun hakkında yeterli bilgisi olmayan ve onun bu özel yapısını gereği gibi kavrayamamış bir okuyucu bazı ayetler arasında tenakuz olduğunu sanabilir. Tabiatıyla bu intibam, onu ilahi kitabın kendi içinde tutarsız olduğu şeklinde yanlış bir fikre sevk etmesi her zaman ihtimal dâhilindedir.⁵⁹ Kur’an ilimleri terminolojisinde bu tür durumlara “*işkal*” , böyle zannedilen hususlara da “*müşkil*” denir.⁶⁰

Kur’an’da inanç esasları, ahlakî prensipler, şer’î hükümler, kıssalar iç içedir. Aynı şekilde kâinatta Allah’ın varlığını ve birliğini gösteren ayetlere davetler, nasihatler, ibretler, azarlamalar, korkutmalar, emir ve yasaklar, teşvikler ve sakındırmalar da girift bir üslupla ele alınmıştır. Kur’an’ın bu üslubunun okuyucuyu bıktırmayan, onun idrakini açan, fikrine canlılık kazandıran bir nitelikte olduğunu ifade etmek gerekir.⁶¹ Zikredeceğimiz ayet de Kur’an’daki bu üsluba örnek olarak gösterilebilir. “*Allah en güzel sözü, birbirine benzer iç içe, ikili manalar ifade eden bir kitap olarak indirdi. Rablerinden korkanların bu kitaptan derileri ürperir. Sonra Allah’ı anmakla hem derileri hem de gönülleri yatıştır. İşte bu kitap Allah’ın yol göstermesidir; onunla istediğini doğru yola koyar. Allah kimi de saptırırsa artık ona yol gösteren bulunmaz.*”⁶²

⁵⁷ Draz, Abdullah, *En Mühim Mesaj Kur’an*, Çev. Suat Yıldırım, Işık Yayınları, İzmir 1994, s, 176.

⁵⁸ Suyûtî, *el-Itkan fi Ulumi’l-Kur’an*, II,4.

⁵⁹ Albayrak, Hâlis, *Kur’an Bütünlüğü üzerine*, s, 30.

⁶⁰ Suyûtî, *el-Itkan fi Ulumi’l-Kur’an*, II,4.

⁶¹ Albayrak, Hâlis, *Kur’an Bütünlüğü üzerine*, s, 21.

⁶² Zümer, 39/23

Bu ayette geçen “*müteşabihen*” ve “*mesaniye*” kelimelerinin anlamıyla ilgili müfessirlerce zikredilen anlamlar Kur’an kavramları üzerinde çalışma yapanları çok yakından ilgilendirmektedir. Süfyan b. Uyeyne gibi bazı âlimler; ayetteki bu kelimelerle ilgili şu açıklamayı yapmışlardır: Kur’an’da bazen aynı anlamı ifade eden birçok kelime olabilir. Kelimeler arasında bir teradüf ve anlam yakınlığı vardır. İşte müteşabih kelimesi bunu ifade etmektedir. Mesaniye kelimesi ise; Kur’an’ın ikili üslubuna ve anlam örgüsüne dikkat çekmektedir.⁶³ Kur’an’daki karşıt kelimelerin anlaşılması ondaki ikili üslûbun çözümlenmesine bağlıdır. Bundan dolayı da ayetlerde genellikle zıtlar; cennet-cehennem, ebrar-füccar, iman-küfür ikilisi içinde geçerler.⁶⁴ Kur’an’ın bu özel üslubu bir anlamda okuyucunun dikkatini canlı tutmaktadır.

“Kur’an vahyi, devamlı surette değişen sebep ve hadiselerle göre ceste ceste gönderilmekte idi. Halbuki, bir yandan konuların mahiyetindeki değişiklik, diğer yandan parçaları arasındaki zaman farkı irtibatsızlığa sebep olmalıydı. Bunları bir sûre başlığı altında toplamak, normalde dağınıklığa yol açmalıydı. Oysa durum böyle olmamış Kur’an’ın parçaları yüce Allah’ın bildirmesiyle birbirine muntazam bir şekilde bağlanmıştır.”⁶⁵

1.4.3. Sûrelerin Mekkî ve Medenî Olarak Taksimi

Konulu tefsir çalışmalarında, Mekkî ve Medenî ayrımının bilinmesi ayetlerin nüzul sebebini, nüzul ortamını ve zamanını iyice kavrayarak, yapılan çalışma konusunda daha sağlam veriler elde edilmesine zemin hazırlayacaktır

Kur’an ilimlerinde sûrelerin Mekkî ya da Medenî oluşları büyük bir öneme sahiptir. Sûrelerin Mekke’de inmesi ya da Medine’de inmesi gelen sûrenin genel hatlarında birbirinden farklı bariz özellikleri beraberinde getirmiştir. Sûrenin fiziki ve muhteva özellikleri onun arka planını oluşturmaktadır. Bu arka plan sûrenin genel yapısını ve ele aldığı konuları etkilemektedir.⁶⁶

⁶³ İbn Kesir, Ebu’l-Fida İsmail, *Tefsîru ’l-Kur’an ’il-Azim*, Dar’u İhyai’l-Kütübi’l-Arabî, y.y, t.s, IV,51.

⁶⁴ Ekin, Yunus, *Kur’an’a Göre İnançsızlık*, İzmir 2001, s, 25.

⁶⁵ Draz, Abdullah, *En Mühim Mesaj Kur’an*, s, 176.

⁶⁶ Tuncer, Faruk, *Kur’an Sûrelerindeki Eşsiz Ahenk*, Işık Yayınları, İzmir, 2003, s, 61.

Mekî ve Medenî sûrelerin tanımlarıyla ilgili olarak tefsir usulü kaynaklarında üç farklı tanımla karşılaşılmaktadır.⁶⁷ Mekke'den Medine'ye hicret kriterinin esas alındığı “zaman” mefhumu bu tanımlardan birincisidir. İkinci tanım “Mekân” olgusu üzerine bina edilmiştir. Yani Mekke sınırları içinde gelen sûre ve ayetler Mekkî, Medine sınırları içinde nazil olan ayet ve sûreler ise Medeni'dir. Bir üçüncü tanımda ise muhataplar belirleyici rol oynamaktadır.⁶⁸ İbn Mesut'un rivayetinde geçtiği gibi “içerisinde Ey İnsanlar! ifadesi bulunan bütün ayetler Mekkî, Ey iman edenler! İfadesi bulunan bütün ayetler de Medeni'dir.”⁶⁹ Subhi Salih bu sınıflandırmaya aşağıdaki şekilde yeni bir açılım getirilmesi gerektiği görüşündedir. “Kur'an ayetleri zaman, mekân ve şahıslar açısından sınıflandırılırken surenin ihtiva ettiği konular ihmal edilmektedir. Dolayısı ile bu tanımlara konu boyutu dikkate alınarak bir ilavede bulunmak gereklidir.”⁷⁰

Sûrelerin Mekkî ve Medenî olduğunu bilmenin çeşitli faydaları vardır. Onlardan birkaçını şöyle zikredebiliriz. Genel olarak teşrî tarihi bilinmiş olur böylece bunun hikmeti ve tadrîcî tekâmülü ortaya çıkar. Nasih'i mensuh'tan ayırt etmeye yarar ve böylece bu konuda ortaya çıkacak müşkil halledilmiş olur. Bunu bilmek Kur'an'ın tağyir ve tahriflerden salim olarak bizlere ulaşmasını temin eder. Sûrelerin Mekkî ve Medenî oluşları hakkında Hz. Peygamber'den bir açıklama gelmemiştir. Zira onun sağlığında sahabenin böyle bir beyana ihtiyacı yoktur. O halde bu durumu bilmek Sahabe ve Tabii'nden gelen haberlere dayanacaktır. Çünkü onlar vahyi müşahede etmişler ve vahiylerin zamanını ve sebebi nüzullerini gözleriyle görmüşlerdir. Böyle olmasına rağmen sûrelerin Mekkî ve Medenî olduğunu alametler de yok değildir.⁷¹

1. Kur'an'ın 15 sûresinde 33 defa geçen “kellâ” lâfzının bulunduğu sûreler Mekkî'dir. El-Ammanî bunun hikmetini şöyle anlatır. “Kur'an'ın son yarısının ekserisi Mekke'de nazil oldu. Mekke'lilerin çoğunluğu mütekebbir kimselerdi. Onları tehdit ve onlara karşı sert davranmak ve tavırlarını şiddetle reddetmek için tekrar tekrar kullanılmıştır.”⁷²

⁶⁷ Zerkeşî, *Burhan*, I/187-188; Suyûtî, *Itkan*, I,36.

⁶⁸ Tuncer, Faruk, *Kur'an Sûrelerindeki Eşsiz Ahenk*, s, 65.

⁶⁹ Nisaburî, el-Hakîm Ebu Abdullah, *el-Müstedrek ale's-sahihayn*, Beyrut ts. III,18.

⁷⁰ Salih, Subhi, *Mebahis fi Ulûmi'l-Kur'an*, s, 146.

⁷¹ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s, 61.

⁷² Zerkeşî, *Burhan*, I/369; Suyûtî, *Itkan*, I,29.

2. İçinde secde ayeti bulunan her sûre Mekkî'dir.⁷³
3. Bakara ve Âl'i-İmran sûreleri hariç- ki bunlar Medenî'dir başlarında Heca (Huruf-u Mukattaa) harfleri bulunan sûreler Mekkî'dir.⁷⁴
4. "Ya eyyühennasü" ibaresi bulunan ve "Ya eyyühellezine âmenü" bulunmayan sûreler Mekkî'dir. Fakat bunların istisnaları az da olsa vardır.⁷⁵
5. Mekkî sûreler genellikle kısa ve vecizdirler.⁷⁶

İmam Şatıbî Mekkî surelerin özelliklerini sayarken bunları: Tevhid, Nübüvvet ve Ahiret olmak üzere üç ana başlıkta toplar. "Mekke'de nazil olan sûreler büyük çoğunluk itibarı ile şu ortak özelliklere sahiptir. Birincisi Allah Teâlâ'nın birliğini tespit etmek ve onun yegâne kudret sahibi ve yaratıcı olduğu hususunu dile getirmektir. İkincisi Hz. Muhammed'in nübüvvetini tesbit etmek ve onun Allah tarafından gönderilmiş bir elçi olduğunu, Kur'an'ın yine Allah tarafından kendisine gönderildiğini, onun ne sihirbaz ne de bir kâhin olmadığını, söylediklerinde doğru olduğunu ispat etmek Üçüncüsü ise; öldükten sonra tekrar dirilmenin ve Kıyamet gününün hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde gerçekleşeceğinin isbatı. Bu üç hususiyet bütün Mekkî sûreler için geçerlidir."⁷⁷

Aşağıdaki alametleri ihtiva eden sûreler de Medenî'dir.

1. Hudud ve miras payları (feraiiz) ihtiva eden sûreler.⁷⁸
2. Cihada izin ve cihat hükümlerini ihtiva eden sûreler.⁷⁹
3. İçinde münafıklardan bahseden her sûre (ilk 11 ayeti hariç Ankebut sûresi)⁸⁰

Bunlara ek olarak bazı sûrelerin tamamı Mekkî ya da Medenî olduğu gibi, Mekkî olan sûrelerin içinde Medenî ayetler ya da Medenî sûrelerin içinde Mekkî ayetler

⁷³ Suyûtî, *Itkan*, I,29.

⁷⁴ Salih, Subhi, *Mebahis fi Ulûmi'l-Kur'an*, s, 146.

⁷⁵ Zerkeşi, *Burhan*, I,189.

⁷⁶ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s, 61.

⁷⁷ Şatıbî, *Muvafakat*, III,41.

⁷⁸ Suyûtî, *Itkan*, I,29.

⁷⁹ Salih, Subhi, *Mebahis fi Ulûmi'l-Kur'an*, s, 147.

⁸⁰ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s, 61.

bulunabilmektedir. Yapılan bir çalışmada bu konunun da göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Mekkî ve Medenî kendisini kuşatan ilgiye değer bir ilim olup İslam davetinin merhalelerini ve olaylarla tadrîcî olarak gelişen hikmet dolu adımlarını tespit etmek hem Mekke hem de Medine’de ve diğer yerlerde yaşayanlarla ilişkilerini inceleyebilmek; hem mü’minlere hem müşriklere ve hem de ehl’i kitaba yapılan çeşitli hitapları zapt edebilmek için gerekli bir ilimdir.⁸¹

1.4.4. Vücûh ve Nezâir

Kur’an’ın iyi anlaşılması ve bilinmesi için, tefsir ilminde öğrenilmesi lazım olan hususlardan biri de Vücuah ve Nezâir ilmidir. Özellikle konulu tefsir çalışması yapacak olan bir araştırmacı için, vücuh ve Nezair’i iyi kavrayabilmiş olmak, üzerinde çalıştığı nassların, anlaşılmasında, kavramların zaman içerisinde kazandığı farklı anlamların değerlendirilmesinde yardımcı olacaktır. Vücuah ve Nezair ilmi Kur’an’ı Kur’an ile tefsir etmenin yollarından birisidir.

Vücûh “vech” kelimesinin çoğuludur. Bu lafız geniş manalı kelimelerden olup, yüz her şeyin ön kısmı, cihet ve taraf, bir milletin efendisi, bir şeyin kendisi ve zatı, kalb, zamanın evveli, günün ilk kısmı, sabah namazı, yıldızlardan parlak olanı, elbisenin görünen kısmı, meselenin bizce malum olan tarafı, az miktarda su, makam, doğru, sahil, yol ve şekil, hedef ve gaye, nevi, kısım manalarında kullanılır. Vücuah el-Kur’an; Kur’an’ın manaları demektir. Bundan maksat, Kur’an ayetlerini yine Kur’an ayetleri ile tefsir etmektir. Nezâir “nazîre” kelimesinin çoğuludur. Bu kelime de; benzeri, eşi, öncü, ikişer ikişer, manalarında kullanılır. Kur’an’da Nezâir, lafız şekil bazen de mana bakımlarından birbirinin eşi ve benzeri olan kelime ve ayetlere denir.⁸²

Kur’an’ı-Kerim’de, çeşitli manalarda kullanılan müşterek lâfızların mevcut olduğu müşahade edilir. Bir kelimenin bir ayette ifade ettiği mana ile, yine aynı kelimenin diğer ayetlerde ifade ettiği anlamlar aynı olmamaktadır. Buna tefsir ilminde “vücûh”

⁸¹ Salih, Subhi, *Mebahis fî Ulumi'l-Kur'an*, s, 135.

⁸² Özek, Ali, *el-Vücûh ve'n-Nezair (Mukatil b. Süleyman)*, İlmî Neşriyat, İstanbul. 1993, s, 26.

denilmektedir. Bunun aksine, çeşitli birçok kelimenin aynı manayı ifade etmesine “*Nezâir*” denir.⁸³

Vücûh, mesela ümmet lafzı gibi, müteaddid manalarda kullanılan müşterek lafzın manalarına denir. Birbirine muvafık düşen lafızlara ise nezâir denir. Buna göre, vücûh manalarda, nezâir lafızlarda olur denilmiştir.⁸⁴ Tefsirini yaptığımız Necm sûresinde geçen *Necm*, *Heva* ve *Vahiy* ifadeleri, bu manada birer *Vücu*h olarak değerlendirilebilirler.

Vücûh ve Nezâir ilmine konu olan lâfızlara, muhtevalarında bulunan manalar açısından tam bir netlik kazandırılmazsa, o durumda söz konusu lâfızların yer aldığı nasların delâletlerini doğru bir şekilde anlamak mümkün olmaz. İşte bu sebeptendir ki İslâm bilginleri daha, ilk dönemlerde Vücûh ve Nezair konusunda eserler kaleme almışlardır. Mukatil b. Süleyman (ö.767) *el-Vücûh ve'n-Nezâir* bunların ilkidir.⁸⁵

1.4.5. Münasebet İlmi

Konulu tefsirin klasik tefsir geleneğindeki referanslarından birisi de münasebet ilmidir. Müfessirlerin bir kısmı tefsirlerinde bir kısmı da yazdıkları müstakil eserlerinde ayet ve sûreler arasındaki münasebeti bahis konusu ederek bilgi vermişlerdir. Münasebet ilmini ilk ortaya koyan ve bu ilme dikkatleri çeken Ebû Bekr Muhammed b. En-Nisaburî (ö. 930)'dir.⁸⁶

Kur'an-ı Kerim ayetleri çeşitli zamanlarda ve muhtelif sebeplere binaen nazil olmalarına rağmen aralarında çok sağlam bir irtibat vardır. Öyle ki bir ayetin içinde geçen kelimeyi bile yerinden oynatmak asla mümkün olmamaktadır. Belâgat ve ahenk bakımından Kur'an'ın böyle bir insicam ve tenasübe sahip olması, onun ebedî bir mucize olduğunun da delilidir.⁸⁷

⁸³ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s, 184.

⁸⁴ Zerkeşî, *Burhan*, I,102; Suyûtî, *Itkan*, I,185.

⁸⁵ Demirci, Muhsin, *Tefsir Usûlü ve Tarihi*, s, 180.

⁸⁶ Zerkeşî, *Burhan*, I,36; Suyûtî, *Itkan*, II,108.

⁸⁷ Tuncer, Faruk, *Kur'an Sûrelerindeki Eşsiz Ahenk*, s, 25.

1.4.5.1. Münasebet İlminin Tanımı ve Mahiyeti

Münasebet, lügatte yakınlık ve benzerlik demektir. Yakın akraba demek olan nesîb kelimesi de buradan gelir. Örneğin iki kardeş ve amca çocukları birbirinin nesîbidir.⁸⁸ Terim olarak ise; “Birbirini takip eden kelime ve cümleler veya ardı ardına anlatılan hâdiseler arasındaki irtibat ve ilişki demektir.”⁸⁹ Bu yüzdendir ki Zerkeşî münasebeti; arz edildiği zaman akıl tarafından makul karşılanan bir iş olarak tanımlamıştır.⁹⁰

Ayetler ve sûreler arasındaki ilgi ve münasebetten (uygunluk ve tutarlılıktan) bahseden önemli bir ilimdir. Aralarında anlam irtibatı sağlayan umumî-hususî, akfî-hissî, hayalî ve buna benzer çeşitli alakalar yanında, sebep-müsebbep, illet-malûl, benzer-zıt vs. gibi zihnî bağların bulunmasıdır.⁹¹

Zerkeşî, bu ilmin şerefli bir ilim olduğunu onunla akılların değerinin ölçüldüğünü, bu ilmin faydasının ise, cümleleri bir anlamda zincir halkaları gibi dizmek ve aralarındaki bağı kuvvetlendirmek, böylece meydana gelen sözün, unsurları ve kısımları arasında uygunluk bulunan bir bina gibi sağlam olmasını sağlamaktır. Şeklinde ifade etmiştir.⁹² Kur’an’ın konularına göre tertip edilmiş bir kitap olmadığı göz önüne alınırsa, onun kendi bütünlüğü içinde anlaşılması akla ve muhakemeye önemli ölçüde ihtiyaç gösteriyor demektir. Akıl bu konudaki fonksiyonu, Kur’an parçaları arasında esasen mevcut olan irtibatları tespit etmek ve bu parçalardaki açıklayıcı unsurları bulup çıkarmaktır. İrtibatlar, bazen açık iken, çoğu zaman fevkalade yoğun bir zihnî konsantrasyon gerektirecek ölçüde kapalı olabilmektedir.⁹³

Bikâî bu ilmin değer ve önemini belirtirken; nahiv ilminde beyanın yeri ne ise, tefsir ilminde de tenasübün ifade ettiği mananın aynı olduğu görüşünü belirtir. “Münasebatü’l-Kur’an ilmi, Kur’an-ı Kerim’in ayet ve sûrelerinin tertibindeki hikmeti anlatan bir ilimdir. Bu ilim, manaların duruma uygunluğunu tahkik eden belâğatın gayesidir. Zira kelamın güzelliklerinin anlaşılması sûrenin maksudunun bilinmesine bağlıdır. Belâğattan istenen de budur. Bu da Kur’an-ı Kerim’in bütün

⁸⁸ Zerkeşî, *Burhan*, I,35.

⁸⁹ Demirci, Muhsin, *Tefsir Usûlü ve Tarihi*, s, 198.

⁹⁰ Zerkeşî, *Burhan*, I,35.

⁹¹ Mollaibrahimoğlu, Süleyman, *Celâlüddin es-Suyutî ve Merasidü’l-Metalî fi Tenasübi’l-Mekati ve’l-Metalî İsimli Eseri*, Dernek Pazarı Kültür ve Dayanışma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s, 15.

⁹² Zerkeşî, *Burhan*, I/35; Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, s, 204.

⁹³ Albayrak, Halis, *Kur’an’ın Bütünlüğü Üzerine*, s, 55.

cümlelerinin maksadının bilinmesini ifade eder. İşte bu sebeple bu ilim çok büyük bir değer taşımaktadır”⁹⁴

1.4.5.2. Kur’an’da Münasebet Çeşitleri

Kur’an’ın gerek her sûre bir bütün olarak ve gerekse rastgele incelenecek cüzler arasında tam bir ahenk ölçülülüğüne sahip oluşu ona eşsiz bir makam kazandırmıştır.⁹⁵

Kur’an sûrelerindeki eşsiz âhenk isimli eserinde, Faruk Tuncer, münasebeti beş çeşit olarak ele almış bunları örneklerle açıklamıştır. Biz bunların detayına girmeden burada sadece isim olarak zikredeceğiz.

- a. Ayet içi münasebet
- b. Sûreler arası münasebet.
- c. Peşpeşe gelen sûreler arası münasebet.
- d. Sûrenin başı ile bir önceki sûrenin sonu arasındaki münasebet.
- e. Sûrenin başı ile sonu arasındaki münasebet.⁹⁶

Başka bir sıralamaya göre ise münasebet şekilleri: 1. Ayetin kendi içindeki münasebeti. 2. Ayetler arasındaki münasebet. 3. Sûreler arasındaki münasebet.⁹⁷ Şeklinde tasnif edilebilir.

Suyûtî’nin naklettiğine göre bazı müteahhirûn uleması şöyle demiştir: “Kur’an’da ayetler arasındaki münasebeti gösteren umumî esaslar şunlardır. Sûrenin hangi gaye ile ilgili indiğini bilmek bu gayeye götüren sebepleri araştırmak. Bu sebeplerin

⁹⁴ Bikâî, Burhaneddin Ebi’l Hasen İbrahim b. Ömer, *Nazmü’l-Dürer fî Tenasübi’l-Âyati ve’s-Suver*, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire 1982, I,6.

⁹⁵ Salih, Subhi, *Mebahis fî Ulûmi’l-Kur’an*, s, 268.

⁹⁶ Tuncer, Faruk, *Kur’an Sûrelerindeki Eşsiz Ahenk*, s, 34–36.

⁹⁷ Yılmaz, Gülhan, *Kalem*, “Hakkâ ve Meâric Sûreleri Arasındaki Konu Bütünlüğü”, (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*) Sakarya 2002, s, 24.

birbirine yakınlık ve uzaklık durumunu incelemek, ayetlerin birbirini takibinde dinleyenin merakını dikkate almak, belâğatın gerektirdiği hususlara önem vermek.”⁹⁸

Ayetler ve sûreler arasındaki münasebet, Kur’an metninin parçaları birbiriyle bağlantılı yapısal bir birlik oluşturduğu temeline dayanır. Müfessirin görevi, hem ayetleri hem de sûreleri birbirine bağlayan ilişki ve münasebetleri açığa çıkarmaktır. Şurası açık ki bu ilişkilerin ortaya çıkarılması müfessirin gücüne ve metnin derinliklerine nüfûz etmedeki keskin zekâsına dayanır. Şüphesiz bu ilişkiler kimi zaman âmm, kimi zaman hâss, kimi zaman da aklî, zihnî yahut hissî veya varsayıma dayalı olur.⁹⁹

---

⁹⁸ Suyûtî, *Itkan*, III,370

⁹⁹ Ebû Zeyd, Nasr Hâmid, *Îlâhî Hitabın Tabiatı*, Çev. M. Emin Maşalı, Kitâbiyât, Ankara. 2001, s, 198.

BÖLÜM 2: NECM SÛRESİ İLE İLGİLİ TEMEL BİLGİLER

2.1. Necm Sûresi

İncelememize konu olan necm sûresindeki metin ve mana derinliklerine inmeden önce onun hakkında tanıtıcı bilgiler vereceğiz. Bunlar ön bilgiler şeklinde olacaktır. Çünkü sûre asıl olarak sonraki iki bölümde incelenecektir.

2.1.1. İsimlendirilişi

Sûreler genellikle isimlerini, ihtiva ettikleri garib bir kelimedenden veya ifade ettikleri manadan alırlar. Ancak, sûrelerin içindeki mevzulara göre isimlendirilmesi mutlaka şart değildir. Mesela Hz. Musa'dan bahseden Tâ Hâ, Kasas ve Â'raf sûrelerinin hiç biri Musa sûresi diye isimlendirilmemiştir.¹ Üzerinde çalıştığımız Necm Sûresi adını ilk ayette geçen necm ifadesinden almaktadır.²

Necm yıldız demektir.³ Yüce Allah yıldızla yemin ederek sûreye başladığı için bu adı almıştır. “en-necm” kelimesindeki “elif lam” cins içindir. Yani Allah düşüş ve batış arasındaki yıldız cinsine yemin ederek söze başlamıştır.⁴ Mevdûdî ilk kelimesi sûreye ad olarak verilmesine rağmen sûrenin muhtevasıyla doğrudan ilgisinin bulunmadığını söylemektedir.⁵ Fakat necm kelimesine Kur'an'ın bölümleri anlamı verilerek düşünüldüğünde ve muhtevası ve ana konuları göz önünde bulundurulduğunda, ilk ayette geçen necm ifadesinin sûrenin muhtevasıyla bir tenakuz teşkil etmediği görülmektedir.

Necm kelimesinin anlam çerçevesi ile ilgili dört farklı yorum getirilmektedir. Öncelikle genel manada yıldız demektir. İkincisi Süreyya yıldızı. Üçüncüsü ise gövdesi olmayan bitki, yani ot demektir. Sonuncusu ise Kur'an ve peyderpey nazil oluşu anlamını taşımaktadır.

Fahrudin Razî, necm kelimesinin ilk anda akla semadaki yıldızları getirdiğini, ayetteki “ize heva” ifadesinin de buna delalet ettiğini belirtmiştir. Fakat burada yıldızdan

¹ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, s, 59.

² Elmalılı, *Hak Dîni Kur'an Dili*, VII,4567.

³ İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, XII,569.

⁴ Zuheylî, Vehbe, *et-Tefsîru'lMünîr fi'l-Akideti ve'ş-Şerîati ve'l-Menhec*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1991, XIV,83.

⁵ Mevdûdî, Ebu'l-Â'lâ, *Tefhîmü'l-Kur'an*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1987, VI,9.

anlaşılması gerekenin Kur'an olduğunu, çünkü Kur'an'ın'da yıldızlar gibi apaçık ortada olduğunu beyan etmiştir.⁶ Taberî surenin tefsirine başlarken Mucahid'den naklettiği bir rivayette, Necm kelimesinin Süreyya yıldızı olduğunu bildirmiş ve kendisinin de bu görüşü benimsediğini zikretmiştir.⁷ Zemahşerî de bu görüşü benimsemiştir.⁸

Necm kelimesinin anlam çerçevesi ile ilgili olarak; Kur'an'ın îcazı ve tanasübü arasındaki yakınlığa dikkat çekmek için Bediüzzaman Said Nursî *Sözler* isimli eserinin *Onüçüncü söz* başlıklı bölümünde, sûreleri oluşturan ayetler veya birkaç ayetten oluşan necmleri tıpkı gökyüzündeki yıldızlar gibi rasgele serpiştirilmiş gibi görünmesine rağmen, aslında aralarında gizli bir insicam ve nizamın bulunduğunu belirterek şunları zikretmektedir: “Ayetlerin her bir necmi vezin kaydı altına girmeyip ekser ayetlere bir nevi merkez olması için ve aralarında mevcut manevî münasebete rabita olması için her bir ayetin o bütün ayetleri kuşatan daire içindeki ayetlere birer münasebet hattı vardır. Adeta serbest her bir ayetin ekser ayetlere bakar birer gözü, müteveccih birer yüzü vardır. Nasıl ki gökyüzünde intizamsız gibi görünen yıldızlardan her bir yıldız kayıt altına girmeyip her birisi ekseri yıldızlara bir nevi merkez olarak yörüngesindeki her bir yıldızla mevcudat arasındaki gizli münasebete işaret olarak, birer münasebet hattı uzatmakta ise de, her bir yıldızın da nücum-u ayet gibi diğer bütün yıldızlara bakar birer gözü, müteveccih birer yüzü vardır. İşte intizamsızlık içindeki kemal'i-İntizam budur.”⁹ demiştir.

2.1.2. Mushaf'taki Yeri

Necm Sûresi Resm-i Osmanî üzere olan elimizdeki Mushaflarda 53. sûredir. Tûr sûresinden sonra Kamer sûresinden önce gelmektedir.¹⁰ Nüzul sırasına göre 32. sûredir. İhlâs sûresinden sonra Abese sûresinden önce nazil olmuştur.¹¹

⁶ Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-Gayb*, Dar'u İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, 1997, X,231.

⁷ Taberî, Ebî Cafer Muhammed b. Cerir, *Câmiu'l-Beyan an Te'vili Âyi'l-Kur'an*, XIII,55.

⁸ Zemahşerî, ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, *el-Keşşaf an-Hakâiki't-Tenzil*, Mustafa el-Bâbî el-Halebî Matbası, Mısır, 1966, IV,27.

⁹ Bediüzzaman, Said Nursî, *Sözler*, İstanbul, 1979, s, 124.

¹⁰ Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1991, IX,99.

¹¹ Kurtübî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmet, *el-Camî li Ahkâmi'l-Kur'an*, Daru'l-Kütübî'l-Arabî, Kahire, 1967, XVII,80.

2.2. Nüzul Bilgileri

2.2.1. Mekkî ve Medenî Oluşu ve Nüzul Zamanı

İlk Mekkî Sûrelerdendir.¹² Ayetlerinin birbirine bağlılığı, sûrenin tamamının bir defada veya birbiri ardınca indiği kanısını verir.¹³ Abdullah b. Mes'ud'dan rivayet olunduğuna göre "Necm sûresi kendisinde secde ayeti bulunduğu halde nazil olan ilk sûredir"¹⁴ Bu hadisin Esved b. Yezid kanalıyla gelen rivayetinden anlaşıldığına göre "Necm sûresi Hz. Peygamber'in Kureyş'ten bir topluluk karşısında okuduğu ilk sûredir."¹⁵

"Risaletin 5. yılında, şevval ayında küçük bir topluluk Habeşistan'a hicret etmişti. Aynı senenin Ramazan ayında Hz. Peygamber (s.a.s)'in Necm sûresinin tilaveti esnasında kâfirlerle, Müslümanların birlikte secdeye gitmesi hadisesi vuku buldu. Bu hadise Habeşistan'daki Muhacirlere "Mekke'de kâfirler İslam'a girdi" şeklinde ulaşınca onlardan bazıları bu haberi duyar duymaz şevval ayında Mekke'ye geri döndüler. Fakat Mekke'de Müslüman'lara yapılan zulüm devam etmekteydi. Bu olaydan sonra Müslümanlar birincisinden daha çok sayıda olmak üzere, ikinci kez Habeşistan'a hicret ettiler."¹⁶ Zikredilen rivayetlerden bu sûrenin Risaletin 5. yılında nazil olduğu kesinlik kazanmaktadır.¹⁷

Mehmet Akif Koç *Necm Sûresinin Tefsirinde Bazı Tarihi Sorunlar Üzerine* isimli makalesinde bu konuyla ilgili şunları kaydetmiştir. "İslam âlimleri İsra ve Miraç hadisesi hakkında çok fazla tartışmaya girmişlerdir. Bu tartışmalar içinde onların ne zaman gerçekleştiği hususu önem arz etmektedir. Çok sayıdaki görüş içinde en yaygın görüşe göre İsra ve Miraç hadiseleri, Mekke devrinin son dönemlerinde; milâdî 620 veya 621 yılında vuku bulmuştur. Necm sûresi ise 1. Habeşistan hicretinin gerçekleştiği dönemde, bi'setin beşinci senesinde yani miladi 615 yılında vahyedilmiştir. Bu durum

¹² Mukatil b. Süleyman, Ebi'l-Hasen, *Tefsîr'u Mukatil b. Süleyman*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2003, III,289; Zemahşerî, *Keşşaf*, IV,27; Beyzavî, Kadı Abdullah b. Ömer, *Envârü't- Tenzil ve Esrârü't- Te'vil*, Daru'l-Fikr Beyrut 1996, V,262.

¹³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, VI,9.

¹⁴ Ebu Hayyan, Muhammed b. Yusuf, *Bahru'l-Muhit*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993, VIII,153; Kurtûbî, *el-Camî li Ahkâmi'l-Kur'an*, XVII,80; Buhari, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Camiu's-Sahih*, Mektebetü'l- İslamiyye İst. ts., 53. Necm Sûresi Tefsiri, VI,51.

¹⁵ İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdullah b. Galib el-Endelûsî, *el Muharrerü'l-Vecîz fi Tefsîri'l- Kitâbi'l-Azîz*, Vizaretü'l-Evkaf ve Şuûni'l-İslamiyye, Katar 1991, XIV,79; Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, VI,9.

¹⁶ İbn Sa'd, Muhammed, *Tabakatü'l-Kübra*, ,Dar'u-Sadr, Beyrut ts. I,205.

¹⁷ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, VI,9.

53. Necm sûresindeki ayetlerin, bu sûrenin vahyedilişinden beş sene sonra gerçekleşen İsrâ veya Miraç olaylarıyla tefsir edilmesi, tarihi bir tutarsızlığı gündeme getirmektedir. Ancak tabii ki bu sorunu çözmeye yönelik bir yaklaşım da getirilmiştir. Söz gelimi Beyhakî'ye göre 53. Necm sûresinin İsrâ hadisesiyle irtibatı bulunan 13–17. ayetleri bu hadisenin vukûundan sonra nazil olmuşlardır.”¹⁸

2.2.2. Nüzul Sebebi

Nüzûl sebepleri metnin anlamının belirlenmesinde ciddî bir öneme haizdir. Çok sayıda Kur'an metninin iniş sebebini kesin olarak bilmek her zaman kolay ve mümkün olmamaktadır.¹⁹

53. Necm sûresinin İniş sebebi hakkında Ebu Hayyân tefsirinde şu açıklamayı yapmıştır: Mekke Müşrikleri'nin “Muhammed Kur'an'ı kendi uyduruyor da Allah'a isnad ediyor” demeleri üzerine inmiştir.²⁰ Elmalılı “Bu sebeple de sûrei Tûr'un ahirine münasebeti zahirdir. Orada kâhin, mecnun, şair, kendi tekavvül ediyor. Dedikleri tasrîh olunmuş idi Allah Teâlâ onları red için kâsem ile hakîkati beyan ederek necm sûresinin ilk ayetlerini indirmiştir”²¹ demiştir.

2.3. Necm Sûresine Dair Teknik Bilgiler

2.3.1. Ayet, Kelime, Harf Sayısı ve Fasılları

Necm Sûresi Kûfî 62 ayettir.²² Bazı tefsirlerde ayetlerinin sayısı 61 yahut 62 olduğuna dair bir kayıt da vardır.²³ Kelimelerinin sayısı üçyüzaltmıştır. Harflerinin sayısı ise, bindörtüyüzbeştir. Fasılları: “vav”, “nun”, “te”, “elif”, “ya” harfleridir.²⁴

¹⁸ Koç, Mehmet Akif, “53/Necm Sûresinin Tefsirinde Bazı Tarihi Sorunlar Üzerine”, *İslamiyat* VI (2003), sayı 1, s. 165–171.

¹⁹ Ebû Zeyd, Nasr Hâmid, *İlâhî Hitabın Tabiatı*, s. 140.

²⁰ Ebu Hayyân, *Bahrü'l-Muhît*, VIII,154.

²¹ Elmalılı, *Hak Dîni Kur'an Dili*, VII,4567.

²² Mukatil b. Süleyman, *Tefsîr'u Mukatil b. Süleyman*, III,289; Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, XIII,54; Zemahşerî, *Keşşaf*, IV,27; Elmalılı, *Hak Dîni Kur'an Dili*, VII,4567.

²³ Beyzavî, *Envârü't- Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, V,262; Kurtûbî, *el-Camî li Ahkâmi'l-Kur'an*, XVII,80

²⁴ Elmalılı, *Hak Dîni Kur'an Dili*, VII/4567.

2.4. Sûrenin Metni ve Meâli

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ (1) مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ (2) وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (3) إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (4) عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَىٰ (5) ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَىٰ (6) وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَىٰ (7) ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ (8) فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ (9) فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ (10) مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ (11) أَفَتُمَارُونَهُ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ (12) وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ (13) عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ (14) عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ (15) إِذْ يَغْشَىٰ السِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ (16) مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ (17) لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَىٰ (18) أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ (19) وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَىٰ (20) أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْأُنثَىٰ (21) تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ ضِيزَىٰ (22) إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءُ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَأَبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمُ الْهُدَىٰ (23) أَمْ لِلإِنْسَانِ مَا تَمَنَّىٰ (24) فَلِلَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَىٰ (25) وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَاوَاتِ لَا تُعْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَىٰ (26) إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلَائِكَةَ تَسْمِيَةَ الْإِنثَىٰ (27) وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُعْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا (28) فَأَعْرَضَ عَنْ مَنْ تَوَلَّىٰ عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا (29) ذَلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ اهْتَدَىٰ (30) وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَىٰ (31) الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنْتُمْ أَجِنَّةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ اتَّقَىٰ (32) أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّىٰ (33) وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰ (34) أَعِنْدَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهُوَ يَرَىٰ (35) أَمْ لَمْ يُنَبِّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَىٰ (36) وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّىٰ (37) أَلَا تَرَىٰ وَازِرَةً وَزُرَّ أُخْرَىٰ (38) وَأَنْ لَيْسَ لِلإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ (39) وَأَنْ سَعِيَهُ سَوْفَ

يُرَى (40) ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَى (41) وَأَنَّ إِلَى رَبِّكَ الْمُنْتَهَى (42) وَأَنَّهُ هُوَ
أَضْحَكَ وَأَبْكَى (43) وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا (44) وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى
(45) مِنْ نُطْقَةٍ إِذَا تُنْمَى (46) وَأَنَّ عَلَيْهِ النَّسَاءَ الْأُخْرَى (47) وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَى وَأَقْنَى
(48) وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشَّعْرَى (49) وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَى (50) وَتَمُودَ فَمَا أَبْقَى (51)
وَقَوْمَ نُوحٍ مِّنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْعَى (52) وَالْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَى (53) فَغَشَّاهَا مَا
غَشَّى (54) فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكَ تَتَمَارَى (55) هَذَا نَذِيرٌ مِّنَ النَّذْرِ الْأُولَى (56) أَزِفَتْ
الْآزِفَةُ (57) لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ (58) أَفَمِنَ هَذَا الْحَدِيثِ تَعَجُّبُونَ (59)
وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ (60) وَأَنْتُمْ سَامِدُونَ (61) فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا (62).

Rahmân ve Rahîm (olan) Allah'ın adıyla.

1. Battığı zaman yıldızla andolsun ki; 2. Arkadaşınız (Muhammed) sapmadı ve bâtıla inanmadı. 3. O, arzusuna göre de konuşmaz. 4. O (bildirdikleri) vahyedilenden başkası değildir. 5. Çünkü onu güçlü kuvvetli biri (Cebrail) öğretti. 6. Ve üstün yaratılışlı (melek), doğruldu: 7. Kendisi en yüksek ufukta iken. 8. Sonra (Muhammed'e) yaklaştı, (yere doğru) sarktı. 9. O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu. 10. Bunun üzerine Allah, kuluna vahyini bildirdi. 11. (Gözleriyle) gördüğünü kalbi yalanlamadı. 12. Onun gördükleri hakkında şimdi kendisi ile tartışacak mısınız? 13. Andolsun onu, önceden bir defa daha görmüştü, 14. Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında. 15. Cennetü'l-Me'vâ da onun yanındadır. 16. Sidre'yi kaplayan kaplamıştı. 17. Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı. 18. Andolsun o, Rabbinin en büyük âyetlerinden bir kısmını gördü. 19. Gördünüz mü o Lât ve Uzzâ'yı? 20. Ve üçüncüleri olan ötekini, Menât'ı. 21. Demek erkek size, dişi O'na öyle mi? 22. O zaman bu, insafsızca bir taksim! 23. Bunlar (putlar), sizin ve atalarınızın taktığı isimlerden başka bir şey değildir. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Onlar ancak zanna ve nefislerinin arzusuna uyuyorlar. Hâlbuki kendilerine Rableri tarafından yol gösterici gelmiştir. 24. Yoksa insan, her arzu ettiği şeye sahip mi olacaktır? 25. Ahiret de dünya da Allah'ındır. 26. Göklerde nice melek var ki onların şefaatleri, dilediği ve hoşnut olduğu kimse için Allah'ın izin vermesi dışında, bir işe yaramaz. 27. Ahirete inanmayanlar, meleklerle dişilerin adlarını takıyorlar. 28. Hâlbuki onların bu hususta hiç bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Zan ise hiç şüphesiz hakikat bakımından bir şey ifade etmez. 29. Onun için sen bizi anmaktan yüz çeviren ve dünya hayatından başka bir şey istemeyen kimselere yüz verme. 30. İşte onların erişebilecekleri bilgi budur. Şüphesiz ki senin Rabbin, evet O, yolundan sapanı daha iyi bilir; O, hidayette olanı da çok iyi bilir. 31. Göklerde ve yerde bulunanlar hep Allah'ındır. Bu, Allah'ın, kötülük edenleri yaptıklarıyla cezalandırması, güzel davrananları da daha güzeliyle mükâfatlandırması içindir. 32. Ufak tefek kusurları dışında, büyük günahlardan ve edepsizliklerden kaçınanlara gelince, bil ki Rabbin, affi bol olandır. O, sizi daha topraktan yarattığı zaman ve siz annelerinizin karınlarında bulunduğunuz sırada (bile), sizi en iyi bilendir. Bunun için kendinizi temize çıkarmayın. Çünkü O, kötülükten sakınanı daha iyi bilir. 33. Gördün mü arkasını döneni? 34. Azıcık verip sonra vermemekte direneni? 35. Acaba gaybın bilgisi kendi yanındadır da o görüyor mu? 36. Yoksa kendisine haber

verilmedi mi? Musa'nın sahifelerinde bulunan, **37.** Ve ahdine vefa gösteren İbrahim'in (sahifelerinde bulunan şu gerçekler): **38.** Gerçekten hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü yüklenemez. **39.** Bilsin ki insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur. **40.** Ve çalışması da ileride görülecektir. **41.** Sonra ona karşılığı tastamam verilecektir. **42.** Ve şüphesiz en son varış Rabbinedir. **43.** Doğrusu güldüren de ağlatan da O'dur. **44.** Öldüren de dirilten de O'dur. **45.** Şurası muhakkak ki erkek ve dişi den ibaret olan iki çifti O yarattı. **46.** (Rahime) atıldığı zaman nutfeden. **47.** Şüphesiz tekrar diriltmek de O'na aittir. **48.** Zengin eden de yoksul kılan da O'dur. **49.** Doğrusu Şi'râ yıldızının Rabbi de O'dur. **50.** Ve şüphesiz ki önceki Âd kavmini O helâk etti. **51.** Semûd'u da (O helâk etti) ve geriye hiçbir şey bırakmadı. **52.** Daha önce de çok zalim ve pek azgın, olan Nuh kavmini (helâk etmişti). **53.** Altüst olan şehirleri de o böyle yaptı. **54.** Onların başına getireceğini getirdi! **55.** Şimdi Rabbinin nimetlerinin hangisinde şüpheye düşersin. **56.** İşte bu ilk uyarıcılardan bir uyarıcıdır. **57.** Yaklaşan yaklaştı. **58.** Onu (vaktini) Allah'tan başka açığa çıkaracak yoktur. **59.** Şimdi siz bu söze (Kur'an'a) mı şaşıyorsunuz? **60.** Gülüyorsunuz da ağlamıyorsunuz! **61.** Ve siz gaflet içinde oyalanmaktasınız! **62.** Haydi Allah'a secde edip O'na kulluk edin!

2.6. Necm Sûresinin Faziletine Dair Rivayetler

Kur'an'ın faziletine dair rivayetler iki kısımda mütalaa edilebilir. Birincisi Kur'an'ın bütününe dair olanlar. İkincisi ise, bazı muayyen sûre ve ayetlerin faziletlerine ait rivayetler. Fakat bu rivayetlerin bir kısmının uydurma olduğuna dair bilgiler kaynaklarımızda zikredilmektedir.²⁵

Bazı tefsir kaynaklarında Übey b. Kâ'b'a isnad edilen “Necm sûresini okuyan kimseye Mekke’de Muhammed’i tasdik veya inkar eden her kişiye mukabil on sevap verileceğine” dair bir hadis vardır. Fakat bu hadis mevzû kabul edilmektedir.²⁶

Zuheylî sûrenin fazileti başlığı altında şunları kaydetmiştir.”İbn Merdüveyh’in İbn Mes’ud’dan rivayet ettiğine göre Necm sûresi Resûlullah (s.a.s)’in ilk defa alenen okuduğu sûredir.²⁷ Onu Mescid-i Haram’da okumuş, müşrikler dinlemişlerdi.²⁸

²⁵ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s, 203.

²⁶ Beyzavî, *Envârü't- Tenzil ve Esrârü't-Te'vîl*, V,262.

²⁷ İbn Atıyye, *el Muharrerü'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, XIV,79.

²⁸ Zuheylî, *Tefsîru'lMünîr*, XXVII,96.

Buharî, Müslim, Ebu Davud ve Nesefî'nin yine İbn Mes'ud'dan rivayet ettiklerine göre o şöyle demişti: İlk secde ayeti necm sûresindeki ayettir. O indiğinde Resûlullah(s.a.s) hemen secde etmiş, beraberindekiler de hepsi secde etmişti. Ancak bir adam gördüm ki o yerden bir avuç toprak almış ona secde ediyordu daha sonra onun kâfir olarak öldürüldüğünü gördüm. Bu şahıs Ümeyye b. Haleftir.²⁹

Bir başka rivayette Resûlullah (s.a.s)'ın yanında bulunan mü'min, müşrik, ins ve cin herkes secde etmiş, sadece Ebu Leheb secde etmemişti. O yerden bir avuç toprak almış bu bana yeter demişti. Muhtemeldir ki Ümeyye ve Ebu Leheb aynı şeyi yapmıştır.”³⁰

2.7. Sûrenin Tûr ve Kamer Sûreleri ile Münasebeti

Necm sûresi nüzul sırasına göre, Tûr ve Kamer sûreleri ile ard arda gelmemesine rağmen, mushaftaki sıralamalarına göre 52. Tûr ve 54. Kamer sûresi ile gerek üslup ve biçim itibarı ile ve gerekse, konu ve içerik itibarı ile uyum içerisindedir.

2.7.1. Üslup ve Biçim İtibarıyla

İncelediğimiz Necm sûresi gibi, Tûr ve Kamer sûreleri de Mekkî sûrelerdir. Dolayısıyla aralarında lâfız açısından bir münasebet vardır. Çünkü Mekkî sûreler Medenî sûrelerden hem ayet sayısı olarak hem de ayetlerindeki cümleler açısından daha kısadır. Kısaca Mekkî sûrelerin ayetleri daha vecizdir. Tûr, Necm ve Kamer sûrelerinin üçünün de ayetleri kısadır. Zikredilen üç sûrede de inanmayanların durumlarına bir hayret ve onları azarlama (tevbih) vardır. Yani kâfirlerle ilgili tüm ayetlerde bir meydan okuma bulunurken, mü'minlerden ve cennetliklerden bahsedilirken üslup yumuşamaktadır.

Tûr ve Necm sûresi yemin ifadesi ile başlamaktadır. Sûrelerin başlarında yer alan kasemin özellikle üç şeyi ispat etmek için yapıldığını söylemek mümkündür. Bunlar: *Vahdaniyet, Risalet ve Haşir*'dir.³¹

Tûr Hz. Musa'ya ilk vahyin geldiği Sîna yarımadasındaki bir dağın adıdır. Dolayısıyla Yüce Allah ona indirilen vahyin başlangıç noktasına yemin ederek sûreye başlamıştır. Necm sûresinde ise daha önceki bölümlerde zikrettiğimiz gibi Necm'e yani, bir çok

²⁹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azim*, IV,248.

³⁰ Zuheylî, *Tefsîru'l-Münîr*, XXVII,92.

³¹ Tuncer, Faruk, *Kur'an Sûrelerindeki Eşsiz Ahenk*, s, 160.

müfessirin üzerinde hemfikir olduğu; ceste ceste indirilen Kur'an'a yemin ederek başlamıştır.

Yüce Allah Necm sûresinden sonra gelen 54. Kamer sûresinde tıpkı Necm ifadesi gibi yine bir gök cismini zikretmiştir. *Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı. Onlar bir mucize görseler yüz çevirirler ve süregelen bir sihirdir derler.*³² Burada kastedilen ayın yarılmasından murad Hz. Peygamber (s.a.s)'in nübüvvetini ispat için, gösterdiği mucizelerden birisidir.

Necm sûresinin başlangıcı hem lâfız hem de mana bakımından kendinden önceki sûrenin sonu ile yakın bir ilgi ve münasebet içindedir. Lâfız bakımından olan münasebet şöyledir: Cenab'ı-Hak Tûr sûresini yıldızdan bahsederek bitirmiş, (*Gecenin bir kısmında ve yıldızların batışı sırasında onu tespih et*)³³ bu sûreye de yıldızla yemin ederek başlamıştır.³⁴ Tûr sûresinin sonunda Allah'ı tespih etmek emredilirken, Necm sûresinin sonunda ise Allah'a secde edilmesi emredilmektedir.

2.7.2. Konu ve İçerik İtibarıyla

Mekkî sûrelerin lâfızları gibi konuları arasında da bir bağ vardır. Necm sûresinin ana konuları, Nübüvvet, Vahdaniyet, Ahiret meseleleridir. Şöyle ki sûrenin başlangıcında Yüce Allah mecazî bir ifade ile Kur'an'a yemin ederek başlamış, daha sonra Vahyin indiriliş keyfiyetinden, Hz. Peygamber (s.a.s)'in Cebrail ile olan münasebetlerinden bahsetmiştir. Daha sonra müşriklerin melekler ve putlar hakkındaki zanları zemmedilmiştir. Bunun devamında, ahirette inanmayanların karşılaşacağı durumlar gözler önüne serilmiştir. Mü'minlerin cennetteki durumları anlatılmış ve o *halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz* ifadesi ile insanlar mazhar oldukları dünyevî lütufları tekrar gözden geçirmeye ve Allah'a inanıp ona secde edilmeye davet edilmişlerdir.

Tûr sûresinin ana konuları da Necm sûresi ile yakın bir benzerlik arz etmektedir. Sûrede başlıca ahiret halleri, kâfirlerin karşılaşacakları ceza, Mü'minlerin mükâfatları konu

---

³² Kamer, 54/1-2.

³³ Tûr, 52/49.

³⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, X,232.

edilmekte ve Müşriklerin Hz. Peygamber (s.a.s) hakkındaki batıl iddiaları reddedilmektedir.

Tûr sûresinde Kur'an'ın Hz. Peygamber (s.a.s)'in uydurması olduğu iddiasıyla, Allah'a iftira edildiğinden bahsedildikten sonra, Necm sûresinde de aynı husus zikredilmiş ve cevap verilmiştir. Tûr sûresinde Mü'minlerin zürriyetlerinden ve onların babalarına tabi olduklarından bahsedilmektedir. Bu sûrede de Yahudilerin zürriyetinden; *o sizi en iyi bilendir, çünkü sizi topraktan yarattı ve hani siz annelerinizin karnında ceninler idiniz*³⁵ şeklinde bahsetmiştir.³⁶ Mü'min babalar hakkında ise Allah Tûr sûresinde: *zürriyetlerini onlara kattık,*³⁷ yani babalarının amelinden onları faydalandırırken, oğullara verdiğimiz ihsandan dolayı babalarinkinden bir şey eksiltmedik, demişti. Necm sûresinde de kâfirler hakkında veya onların yaşları büyük oğulları hakkında: *insan için çalıştığından başka bir şey yoktur*³⁸ ayeti zikredilmiştir.³⁹

53. Necm sûresinin iniş sebebi hakkında Ebu Hayyân tefsirinde şu açıklamayı yapmıştır: Mekke Müşrikleri'nin "Muhammed Kur'an'ı kendi uyduruyor da Allah'a isnad ediyor" demeleri üzerine inmiştir.⁴⁰ Elmalılı "Bu sebeple de sûrei Tûr'un ahirine münasebeti zahirdir. Orada kâhin, mecnun, şair, kendi tekavvül ediyor dedikleri tasrîh olunmuş idi Allah Teâlâ onları red için kalem ile hakikati beyan ederek necm sûresinin ilk ayetlerini indirmiştir"⁴¹ demektedir.

Kamer sûresinde ise özellikle; Kur'an'ı yalanlayanlar çeşitli azap ve helâk örnekleri de verilerek uyarılmaktadır. İsimlendirilmeleri konusunda da Necm ve Kamer sûreleri arasında güzel bir münasebet vardır. Sanki Kamer sûresi En'am'dan sonraki A'raf, Yasin'den sonraki Saffat gibidir. Çünkü Kamer sûresinde Necm sûresinde bahsi geçen helak edilmiş kavimlerin, helak ediliş sebepleri açıklanmaktadır.⁴²

---

³⁵ Necm, 53/32

³⁶ Suyûtî, Hafız Celâleddin Abdurrahman, *Tenasukü'd-Dürer fî Tenâsübi's-Süver*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1986, s, 119.

³⁷ Tûr, 52/21

³⁸ Necm, 53/39

³⁹ Zuheylî, *Tefsîru'l-Münir*, XXVII,123.

⁴⁰ Ebu Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VIII,154.

⁴¹ Elmalılı, *Hak Dîni Kur'an Dili*, VII,4567

⁴² Suyûtî, *Tenasukü'd-Dürer fî Tenâsübis-Süver*, s, 120.

BÖLÜM 3: NECM SÛRESİNİN GELENEKSEL OKUNUŞU

Kur'an-ı Kerim'in indiriliş gayesi insanların dünya ve ahiret saadetini temin etmektir. Bunun için de onun muhteviyatı içerisinde çok değişik konulardan bahsedilmektedir. Bu konuların içerisinde dört ana konu göze çarpmaktadır. 1. Vahdaniyet yani tevhîd. Allah'ın varlığı ve birliği konusu. 2. Nübüvvet; Yani Peygamberlik müessesesi. 3. Âhiret, diriliş, cennet ve cehennem meseleleri. 4. Ahlâk ve ibadet konuları ve bunların hepsine şamil İstikamet'in temini meseleleridir.¹ Necm Sûresi Mekkî sûrelerin başlıca özelliklerini muhtevî olan İtikadî konulardan bahsetmektedir

Necm sûresi Kur'an-ı Kerim'in Allah tarafından Cebrail vasıtasıyla Hz. Muhammed'e indirilmiş olduğu ve Hz. Peygamber'in Allah'tan aldıklarını sadakatle tebliğ ettiğini ortaya koymakta, Vahdaniyet konusu işlenmekte, müşriklerin melekleri Allah'ın kızları, putları da melekleri sembolize eden varlıklar olarak kabul etme şeklindeki inançları mahkûm edilmekte, Allah'ın kudretinin delilleri zikredilmekte, öldükten sonra dirilme üzerine vurgu yapılmakta, önceki Peygamberlere gönderilen vahiylerle Resûlullah (s.a.s)'in getirdikleri arasındaki bazı ortak noktalara değinmekte, inkârcılıkları sebebiyle helâk edilmiş geçmiş toplumlardan örnekler verilmekte ve son olarak da Allah'ın verdiği her türlü ihsan için bir şükür olmak üzere ve onun kudreti karşısında ona secde edilmesi emri ile nihayete ermektedir. Bu kısa girişten sonra sûrenin tefsirine geçeceğiz.

3.1. Necm'e Yemin (1. Ayet)

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla.

*Battığı zaman yıldıza and olsun ki.*²

Sûreye, Kur'an'ın önemli hususlara dikkat çekerken kullandığı bir üslûp olan kase (yemin) ifadesi ile başlanmaktadır.

İbn Ebî Hâtim'in Şâbî'den naklettiğine göre Allah, yarattığı şeylerden dilediğine yemin eder. Mahlûk ise yalnız yaratana yemin eder.³ Allah'ın üzerine yemin ettiği şeyler, insanın dikkatini çeken önemli, harika şeylerdir.⁴

¹ Sâbûnî, Muhammed Ali, *İcâzü'l-Beyan fî Suveri'l-Kur'an*, Mektebetü'l-Gazâlî, 1979, s, 219.

² Necm, 53/1.

³ İbn Kesîr, *Tefsîru'l- Kur'ani'l-Azîm*, IV,246.

Kur'an- Kerim'de 17 sûrenin başında kasem bulunmaktadır.⁵ Bu sûrelerin başında yer alan kasemler farklılık gösterir. Bazen meleklerle yemin edilmekte, bazen güneşe, bazen de aya, bazen yıldıza, toprağa ve hatta nebatat ile hayvana bile yemin edilmektedir. Bu sûrelerin başında yer alan kasemin özellikle üç şeyi isbat etmek için yapıldığını söylemek mümkündür. Bunlar: Vahdaniyet, Risalet ve Haşirdir.⁶

Allah Teâlâ daha önce geçen sûrelerde de değişik isimlere yemin ederek başlamıştır. Bu sûreler: saffât, Zâriyât ve Tûr sûreleridir. Bunlardan birincisinde Yüce Allah'ın birliğini ispat için yemin edilmiştir. Çünkü yeminin hemen akabinde *Şüphesiz sizin tanrınız tektir*⁷ buyurmuştur. İkinci sûrede yani Zâriyât'ta: Haşrin ve hesabın olabileceği konusunda yemin etmiş ve peşi sıra *Şüphesiz va'd olunduğunuz doğrudur ve din (işlerin karşılığı) mutlaka olacaktır.*⁸ Üçüncüsünde ise o azabın meydana gelmesini müteakip onun devamlı olacağı hususunda yemin edilmiştir. Nitekim Hak Teâlâ orada yeminden sonra, *Muhakkak Rabbinin azabı olacaktır ve onu soruşturabilecek hiçbir şey de yoktur.*⁹ buyurmuştur. Tefsir ettiğimiz bu sûrede ise, Hz. Peygamber (s.a.s)'in Peygamber olduğu hususunda yemin etmiştir. Böylece usûlü selâse (Üç îman esası; Yani Allah'ın birliği, Haşr ve Nübüvvet) meselesi tamamlanmıştır.¹⁰

Son olarak kasemle başlayan sûreler hakkında birkaç değerlendirme yapmak mümkündür:

1. Kasem vazgeçilmez hitab tarzlarından biridir.
2. Allah Teâlâ bu sûrelerde anlatacaklarının önemli olduğunu göstermek için yemin ederek başlamıştır.
3. Kâinatı da bir kitap olarak değerlendirirsek, Yüce Allah'ın güneş, ay, yıldızlar, gece, fecr vs.ye yeminini daha kolay anlamak mümkün olur. Bu sûrelerde görüldüğü gibi Allah Teâlâ'nın her iki kitaba da yemin etmesi bundandır.¹¹

---

⁴ Suyûtî, *Itkan*, II,135.

⁵ Zerkeşi, *Burhan*, I,178; Suyûtî, *Itkan*, II,135.

⁶ Tuncer, Faruk, *Kur'an Sûrelerindeki Eşsiz Ahenk*, s, 158.

⁷ Saffât, 37/4.

⁸ Zâriyât, 51/5-6.

⁹ Tûr, 52/7-8.

¹⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, X,231.

¹¹ Tuncer, Faruk, *Kur'an Sûrelerindeki Eşsiz Ahenk*, s, 162.

Yüce Allah, ne kendi birliği hususunda, ne de nübüvvet konusunda çokça yemin etmemiştir. Tevhid (Allah'ın birliği) hususunda yemini, bir defa olarak Saffât sûresinde varid olmuştur. Hz. Muhammed (s.a.s)'in nübüvveti hususunda ise, bu sûrede bir şeye Duhâ sûresinde de iki şeye yemin etmiştir. Ama haşir ve haşirle ilgili şeylere yemin edişinde ise, bir çok şey üzerine yemin ederek bunu yapmıştır. Çünkü tevhidin delilleri çok olup, hepsi de aklîdirler. Nitekim “ Her şey de Allah'ın varlığına ve birliğine ayet vardır denilmiştir.” Nübüvvetin delilleri de çoktur. Bunlar meşhur ve mütevatir olan mucizelerdir. Haşre (kıyamete) gelince, bunun da mümkün olduğu aklen ispat edilebilir. Fakat bilfiil meydana gelişinin ispatı, ancak naklî delillerle mümkündür. İşte bu sebeple mükellef bunun böyle olduğuna kesinkes inansın, bunun böyle olduğunu kesinkes bilsin diye, Cenâb-ı Hak bu hususta çokça yemin etmiştir. Âyetin başındaki vav, ya yıldıza veya yıldızın Rabbine kasem içindir. Fakat zâhir olan bunun yıldıza yapılmış bir yemin olmasıdır.¹²

Necm kelimesinin anlam çerçevelerini önceki bölümde zikretmiştik, fakat kısaca hatırlamak gerekirse; İlk olarak genel manada yıldız, ikincisi Süreyya yıldızı¹³, üçüncüsü gövdesi olmayan bitki yani ot, sonuncusu ise; peyderpey nâzil olan Kur'an demektir.¹⁴ Ebû Hayyan tefsirinde Ebû Hamza es-Semalî'den naklettiği bir rivayette, Burada yıldıza yeminin sebebini kıyamet zamanında düşüp parçalandığı zaman yıldıza and olsun ki diyerek ahiretin hatırlatılması ile bir bağlantı kurmuştur. İbn Abbas'tan verdiği başka bir rivayette ise, şeytanları taşlamak için olan şihab anlamını da katmıştır. Necmin 49. ayette geçen Şîra yıldızı olduğunu söyleyenler de olmuştur (Seyyid Kutub bu görüştedir)¹⁵ ya da Ashabın kastedilmiş olabileceğine dair de bir rivayet zikredilmiştir.¹⁶ Bazı müfessirler ise necm'e yahut onun Rabbine yemin edilmiş olabilir diye de bir yorum yapmışlardır.¹⁷ Müfessirler arasındaki genel kabule göre ise burada Necm'den kastedilen ceste ceste nazil olan Kur'an'dır.

¹² Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, X,233.

¹³ Taberî, *Camiu'l-Beyan*, XIII,54.

¹⁴ İbnü'l-Cevzî, ebu'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *Zadü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994, VII,273.

¹⁵ Kutub, Seyyid, *Fîzilâl'il-Kur'an*, Çev. Emin Saraç, H. Şengüler ve B. Karlığa, Akit Gazetesi y.y, XXVI,122.

¹⁶ Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VIII,154.

¹⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, X,232.

Yıldız adı ile yemin edilen bir başka ayette şudur: *Hayır işte yıldızların yerlerine yemin ederim ki (vakit vakit inen Kur'an'a yemin ederim ki)*¹⁸ eğer bilerseniz bu gerçekten büyük bir yemindir.¹⁹ Burada da kastedilen yine Kur'an'dır²⁰ Yıldızlara yemin edilmesindeki hikmet şudur: Yıldızlar âlemi gerek hız gerek büyüklük ve gerekse çeşit bakımından, çok muazzam bir âlemdir.²¹

Heva; yıldızın yukarıdan aşağı düşmesi, batması anlamındadır. Bunun yıldız doğdu anlamına geldiğini söyleyenler varsa da genellikle yıldız kaydı anlamı daha doğru kabul edilmektedir.²² Maturîdî burada yıldızların doğuşu ve batışından (Hevy) kastedilen, Kur'an'ın nuzûlüdür demiştir.²³ Suat Yıldırım da Kur'an mealinde; *heva* kelimesi hakkında benzer bir açıklama yapmaktadır. Ayette geçen "*heva*" : Düşmek, kaymak, inmek, çıkmak manalarına gelebilirse de burada inmek anlamı tercih edilmelidir. Çünkü yıldız kavramı ile Hz. Peygamber'e inen melek veya Kur'an-ı Kerim arasında güçlü bir ilgi kurulmuştur. Bu meleğin veya Kur'an'ın, yıldız gibi parlak ve ışık verici olduğu anlatılmak istenmiştir. Zira Necm'in anlamlarından biri; "Kur'an vahyinden bir seferde inen bölümdür."²⁴

3.2. Hz. Peygamber'in Sadakati ve Vahiy Olgusu (2–4. Ayetler)

*Arkadaşınız (Muhammed) yanılmadı, sapmadı, aldanmadı. O kendi heva ve hevesi ile konuşmuyor. O, kendisine vahy edilen bir vahiyden başka bir şey değildir.*²⁵

Dalâl: Hüdanın zıddı veya hiç yol bulamayıp şaşkın kalmak demektir.²⁶ *Ğayy* ise: Rüştün zıddıdır ki, aklın istikametini veya yolun doğrusunu kaybetmektir.²⁷

Nitekim Yüce Allah Âraf sûresinde şöyle buyurmaktadır: *Yeryüzünde haksız yere büyüklük taslayanları ayetlerimden uzaklaştıracağım. (onlar) Her ayeti görseler de ona iman etmezler. Doğru yolu görseler onu yol edinmezler, ama sapıklık yolunu görseler*

¹⁸ Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli*, Feza yayınları, İstanbul, 1998, s, 535.

¹⁹ Vâkıa, 56/75–76.

²⁰ Mukatil b. Süleyman, *Tefsir'u Mukatil b. Süleyman*, III,289.

²¹ Zuheylî, *Tefsîru'l-Müinir*, XXVII,107.

²² Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethu'l-Kadir*, Mustafa el-Bâbi el-Halebî Matbaası, Mısır 1964, V,104–105.

²³ Maturîdî, *Te'vilâtü ehl'i-Sünne*, IV/603.

²⁴ Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli*, s, 525.

²⁵ Necm, 53/2–4.

²⁶ Asım Efendi, *Kâmus Tercemesi*, Matbaatü'l-Bahriyye, h.1305, III,1402; Cevherî, İsmail b. Hammad, *Tâcü'l-Lügah ve Sihahü'l-Arabiyye*, Kahire 1982, V,1748.

²⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, IV,1405.

onu (hemen) yol edinirler. Bu, onların ayetlerimizi yalanlamaları ve onlardan hep gafil olmaları sebebiyledir.²⁸ Râzî'ye göre dalâl vaz'ı itibarı ile daha kapsamlı bir kullanılışa sahiptir. Dalalet yokluk gibidir; gavaye (azgın olma) ise; derece ve mertebe bakımından fâsit olan bir var oluş gibidir.²⁹

Sâhib'den murad Hz. Muhammed (s.a.s)'dir. Muhatblar ise Kureyşlilerdir. (Çünkü onlar Kur'an'ı kendisi uyduruyor demişlerdi)³⁰ Bu cümle yeminin cevabıdır.³¹ Bu hususta şu iki izah yapılmıştır: Birisi Efendiniz diğeri ise; arkadaşınız.³² Bunlara karşı sahibiniz tabiri manalıdır. Zira sahib daima sohbetinde bulunan arkadaş ve sahabet edip koruyan hami manalarını ifade etmektedir.³³ Burada şöyle düşünmek mümkündür. Şimdiye kadar sohbetinde bulunup çok iyi tanıdığınız, doğruluğuna ve aklına güvendiğiniz arkadaşınız size doğru yolu göstermek istiyor. O ne yolunu şaşırdı, ne aklını, ne siz onu aldatabilirsiniz ne de o sizi aldatmak ister. Yüce Allah yıldız veya ceste ceste inen Kur'an'a yeminle sûreye başlamış ve yeminin cevabı olarak da Muhammed (s.a.s)'in ne haktan sapmış ve ne de dalalette olmadığını bildirmiştir.

Vahy; İlham, işaret, ima, kitabet, kelâm, gizli konuşmak, emretmek, acele etmek, seslenmek, fısıldamak, mektup yazmak gibi manalara gelmektedir.³⁴ Kur'an'da vahyin geliş şekilleriyle alakalı olarak şu ayet zikredilmektedir: *Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip izniyle ona dilediğini vahyeder. O yücedir, hakîmdir. İşte böylece sana da emrimizle Kur'an'ı vahyettik. Sen Kitap nedir İman nedir bilmezdin. Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi kendisiyle doğru yola eriştirdiğimiz bir nur kıldık.*³⁵

Taberî *O kendisine vahyedilen bir vahiydir* ayetinde o zamiri Hz. Muhammed (s.a.s)'e vahyedilen Kur'an'a gider demiştir. Yani onun söylediği Kur'an sözleri, kendi sözü değil, kendisine vahyedilen ilâhî sözlerdir.³⁶ İbn Atıyye de icma ile bunun Kur'an

²⁸ A'raf, 7/146.

²⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, X,234.

³⁰ Mukatil b. Süleyman, *Tefsîr'u Mukatil b. Süleyman*, III,289.

³¹ Zemahşerî, *Keşşâf*, IV,28.

³² Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, X,234.

³³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, I,519.

³⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, XV,379.

³⁵ Şûra, 42/51-52.

³⁶ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, XIII,56.

olduğu sabittir demiştir.³⁷ Âlûsî'ye göre de ayetin siyakından bunun Kur'an olduğu ortaya çıkmaktadır.³⁸

Vahyin burada bir isim mi? yoksa bir masdar mı? Olduğuna dair bir durum vardır. Bu konuda Razi şunları söylemektedir: “*vahy*” burada bir isim mi? yahut masdar mıdır? Deriz ki; ikisi de olabilir. Çünkü vahiy isim olarak kitap manasına gelir. Masdar olunca ise; onun iki manası vardır: İrsal ve kitabet. İrsal; göndermek ve ilham etmek, Kitabet ise; söz söyleme işaret etme ve anlatmadır.³⁹

O, vahyedilen vahiyden başka bir şey değildir. Ayetinde yer alan zamirin medlulü hakkında bazı müfessirler onun Kur'an-ı Kerim olduğunu ileri sürerken⁴⁰ bazıları da bu zamirin Kur'an ile birlikte Hz. Peygamber (s.a.s)'in sünnetini de kapsadığı görüşündedirler.⁴¹ Bikâî dördüncü ayette yer alan “hüve” zamirinin Hz. Peygamber (s.a.s)'in Kur'an'ı açıklayan bütün söz, fiil ve davranışlarını da içerdiğini ifade etmiştir.⁴² Sünnetle amel etmek indirilmiş vahiy gibidir ve burada sünneti göz ardı etmek mümkün değildir diyenler de olmuştur.⁴³ Taberî'nin yaklaşımı ise dikkat çekicidir: o sûreyle ilgili bir çok konuda ayrıntılı bilgi verirken, dördüncü ayette yer alan zamir üzerinde fazla durmamıştır.

Hevadan konuşmaz o, o kendisine gelen vahiyden başkası değildir mealinde zikredilen ayetleri toparlayacak olursak: Hz. Peygamber (s.a.s) sapık, şaşkın, mecnun hevasına uymuş bir insan değildir. O sizin daha önceden tanıdığınız içinde yetişmiş arkadaşınızdır. Yani siz onu iyi tanıyorsunuz. Onun söyledikleri rastgele, keyfî söylenmiş şeyler değildir. O sadece Allah'ın kendisine vahiy yolu ile bildirdiğini konuşur ve Allah'ın emrettiklerine hiçbir ilâve ve noksanlık yapmadan kâmilten tebliğ eder.

³⁷ İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-Vecîz*, XIV,85.

³⁸ Âlûsî, Seyyid Mahmud Şükri, *Rûhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'ani'l-Azim*, Dar'u İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut ts. XXVII-XXVIII,46.

³⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, X,235.

⁴⁰ Mukatil b. Süleyman, *Tefsîr'u Mukatil b. Süleyman*, III,289; Taberî, *Camiu'l-Beyan*, XIII,56; İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-Vecîz*, XIV,83; Beyzavî, *Envarü't-Tenzil*, V,252; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VIII,155.

⁴¹ Beğavî, Hüseyin b. Mesut el-Ferrâ, *Meâlimu't-Tenzil*, Daru't-Tayyibeti'n-Neşr ve't-tevzî, Riyad 1997, VII,400; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azim*, IV,246.

⁴² Bikâî, *Nazmü'd-Dürer fi Tenasübi'l-Âyati ve's-Suver*, XIX,42.

⁴³ Kurtubî, *el-Cami li Ahkâmi'l-Kur'an*, XVII,85.

3.3. Vahiy Meleği, Vahyi Alış Şekli. (5–8. Ayetler)

(Kur'an'ı) ona üstün güçlere sahip, muhteşem görünümlü (Cebrail) öğretti. O, en yüksek ufukta bulunuyorken (Aslî sûretine girip) doğruldu. Sonra (ona) yaklaştı. Derken sarkıp daha da yakın oldu. (Peygamber'e olan mesafesi) iki yay aralığı kadar yahut daha az oldu. Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti. Kalp (gözün) gördüğünü yalanlamadı. (Şimdi siz) gördüğü şey hakkında, onunla tartışıyor musunuz? And olsun ki, o, Cebrail'i bir başka inişte daha aslî sûreti ile görmüştü. Sidretü'l-Münteha'nın yanında. Me'va cenneti onun yanındadır. O zaman sidre'yi kaplayan kaplamıştı. Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı.⁴⁴

İslam dininde Cebrail, Hz. Peygamber (s.a.s)'e ilahi emirleri bildiren vahiy meleğidir ve dört büyük melekten biridir. Arapçada vahiy meleği değişik kelimelerle ifade edilmekle birlikte en meşhurları Cebrail, Cebreil, Cebrîl, Cibrîn ve Cibrîl'dir. Cebrail, Kur'an-ı Kerim'de Cibril, Ruhu'l-Kudüs, Ruhu'l-Emin, Ruh ve Resul şeklinde beş değişik isimle ifade edilir. İlgili ayetlerde belirtildiğine göre Cebrail, karşı konulamayan müthiş bir güce, üstün bir akla ve kesin bilgilere sahiptir. Arşın sahibi nezdinde çok itibarlıdır ve meleklerin kendisine mutlaka itaat ettiği şerefli bir elçidir.⁴⁵

Müfessirlerin çoğunluğuna göre, *Ona üstün güçlere sahip olan öğretti* ayetinden kastedilen Cebrail (a.s)'dir⁴⁶. Bu ayette öğretenin maksadın Allah'ın kendisi olduğunu söyleyenler de olmuştur. Bu hususta Rahman sûresin 1 ve 2. ayetindeki *Rahman Kur'an'ı öğretti*⁴⁷ ayetini delil göstererek Cebrail'i ve ona öğretme fiilini yaratanın da yine Allah olduğunu belirtmişlerdir.⁴⁸

Cebrail (a.s)'dan bahseden benzeri bazı ayetler de şunlardır: *Şüphesiz muhakkak o, çok şerefli bir elçinin kelâmıdır. Çetin bir kudrete sahiptir. Arşın sahibi nezdinde çok itibarlıdır. Orada kendisine itaat olunandır, bir emindir. Sizin arkadaşınız (Muhammed) bir mecnun değil. And olsun ki onu apaçık bir ufukta görmüştür.*⁴⁹

⁴⁴ Necm, 53/5–18.

⁴⁵ Yavuz, Yusuf Şevki; Ünal, Zeki ; *DİA*, Cebrail md.,VII,202.

⁴⁶ Mukatil b. Süleyman, *Tefsîr'u Mukatil b. Süleyman*, III,289; Taberî, *Camîu'l-Beyan*, XIII,56; Beyzavî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vil*,V,253; İbnü'l Cevzî, *Zadü'l- Mesîr*, VII,273; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVII-XXVIII,47.

⁴⁷ Rahman, 55/1–2.

⁴⁸ Mâtürîdî, *Te'vilât*, IV,604; İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-Vecîz*, XIV,85.

⁴⁹ Tekvir, 81/19–23.

Cebrail (a.s)'ın Allah'ın izniyle Kur'an'ı indirdiğine dair ayetleri de şunlardır: *Uyarıcılardan olasin diye, onu güvenilir Ruh senin kalbine onu apaçık Arapça bir dil ile indirmiştir;*⁵⁰

*De ki: Her kim Cebrail'e düşman ise, bilsin ki o Allah'ın izni ile Kur'an'ı önceki kitapları doğrulayıcı, Mü'minler için de bir hidayet rehberi ve müjde verici olarak senin kalbine indirmiştir.*⁵¹

O'na üstün güçlere sahip muhteşem görünümlü öğretti ayetinde; Cebrail (a.s)'ın özelliklerinden bahsedilmektedir.⁵² Bunlardan ilki *Şedîdü' Kuva* ifadesidir ki: Taberî'nin naklettiğine göre; Katade ve Re'bi'nin rivayetlerinde o Cibrîl (a.s)'dır.⁵³ İbn Kesir; Mücahit, Hasan ve İbn Zeyd'den rivayetle bu ifadeye kuvvet anlamı vermiştir. İbn Abbas rivayetinde ise; güzel görünüşlü şeklinde açıklamıştır. Katâde: Uzun ve güzel yaratılışlı açıklamasını getirmiştir.⁵⁴ Yani Resulullah (s.a.s)'e Kur'an-ı Kerim'i, ilmî ve amelî kuvvetlerin sahibi Cebrail (a.s) öğretti. Cebrail (a.s) yaratılışta güç-kuvvet, akılda muteber görüş sahibi, görüşte metanet sahibidir.⁵⁵

Altıncı ayette geçen *Zû Mirratin* ifadesi hakkında Razî şu açıklamayı getirmektedir: Bu ifade hakkında şu izahlar yapılabilir: Bu kuvvetli, akıl ve din bakımından kemale ermiş, büyük görünüşlü ve heybetli, güzel huylu demektir. Burada şöyle bir incelik daha vardır: Allah Tealâ *Şedîdü'l Kuva* ifadesi ile Cebrail (a.s)'ın ilimdeki kuvvetini, *Zû Mirra* ile de bedenen kuvvetini ifade etmiştir.⁵⁶ Bu ifade Cebrail (a.s)'ın Lut kavmini ve Semud halkını helak edişindeki kuvvetini de hatırlatmaktadır.⁵⁷

Cebrail (a.s)'ın bu özelliklerini Yüce Allah Tekvir sûresinde şöyle tavsîf etmektedir: *Şüphesiz, muhakkak o, çok şerefli bir elçinin kelâmıdır. Çetin bir kudrete sahiptir. Arşın sahibi nezdinde çok itibarlıdır. Orada kendisine itaat olunandır. Bir emîndir. Sizin arkadaşınız (Muhammed) bir mecnun değil. And olsun ki o, onu apaçık bir ufukta*

⁵⁰ Şuara 26 /193–195.

⁵¹ Bakara 2/97.

⁵² Mukatil b. Süleyman, *Tefsîr'u Mukatil b. Süleyman*, III,289.

⁵³ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, XIII,57.

⁵⁴ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ani'l- Azîm*, IV,248.

⁵⁵ Zemahşerî, *Keşşaf*, IV,28; Beyzavî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vîl*, V,253; Zuheylî, *Tefsîru'l-Münir*, XXVII,97.

⁵⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, X,238.

⁵⁷ İbnü'l Cevzî, *Zadü'l- Mesîr*, VII,274.

görmüştür.⁵⁸ Kurtûbî'ye göre, *aslî suretine girip doğruldu* ayetinde kastedilen Cebrail (a.s)'dır ve isra gecesinde ufuku alâ'yı istiva etmiştir.⁵⁹

O en yüksek ufukta idi

Müfessirlerin çoğunluğuna göre burada kastedilen Cebrail (a.s)'dır⁶⁰. Fakat Razi burada biraz daha farklı bir yorum getirmektedir. Şöyle ki: meşhur olan buradaki o zamirinin Cebrail (a.s)'a raci oluşudur. Buna göre mana Cebrail (a.s) Allah Teala'nın kendisini yarattığı şekilde, doğu ufkunda doğruldu, büyüklüğünden ötürü bütün doğu ufkunu kapladı, şeklindedir. Ama zahir olan bu zamirle Hz. Muhammed (s.a.s)'in kastedilmiş olduğudur. Bu takdirde manası o hakikaten bir mekânda bulunma açısından değil de, rütbe ve değer açısından yüksek bir mekânda iken, bir mekânda doğruldu, şeklinde olmasıdır. Yani o Peygamber (s.a.s) insanların derecesi ile meleklerin mertebesi arasını ayıran ufukta idi. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s) o derece yükseldi ki, münteha, son noktaya ulaştı, bazı Peygamberler gibi Nebî oldu. Vahiy kendisine hem uyku halinde, hem normal durumda, hem de iki makamı ayırt eden ufuk'ı âlâ'ya vasıl olduğunda gelirdi.⁶¹

3.4. Hz. Peygamber'in Cibril'i İki Defa Görmesi (9–18. Ayetler)

Daha sonraki ayetlerde de Hz. Muhammed (s.a.s)'in gözünün şaşmadığı, onu mutlak ve kesin olarak gördüğü, bir başka seferde onu *Sidretü'l-Münteha*'da görmüş olduğu vurgulanmaktadır. Bu ayetlerde Peygamberliğin ilk yıllarında Hz. Muhammed (s.a.s)'in Cebrail (a.s)'ı iki defa yüksek ufukta bir de *Sidretü'l Münteha*'da gördüğü belirtilmektedir.

*Sonra ona yaklaştı, derken sarkıp daha da yakın oldu, iki yay aralığı kadar yahut daha da az oldu. Böylece kuluna vahyedeceğini vahyetti.*⁶²

Bu ayetlerde yaklaşan ile ilgili olarak üç görüş ileri sürülmektedir: Bunlardan ilki; Taberî'nin Hz. Enes'ten naklettiği şu rivayettir: *İsra gecesinde; Cebrail (a.s) Resulullah (s.a.s) ile yedinci kat semaya çıktı. Sonra ancak Allah'ın bilebileceği bir yere*

⁵⁸ Tekvir 81/19–21.

⁵⁹ Kurtubî, *el-Cami li Ahkâmi'l-Kur'an*, XVII,88.

⁶⁰ Mukatil b. Süleyman, *Tefsîr'u Mukatil b. Süleyman*, III,289; Taberî, *Camiu'l-Beyan*, XIII,59; Beyzavî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*, V,253; İbnü'l Cevzî, *Zadü'l-Mesîr*, VII,274.

⁶¹ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, X,239.

⁶² Necm, 53/8–10.

yükseltildi. Ta ki Sidre-i Müntehaya geldiler. Sonra Cebbar ve İzzet sahibi Rabbe öyle yakınlaştı ki; aralarındaki mesafe iki yay aralığı kadar yahut daha az oldu. Sonra Allah ona dilediğini vahyetti. Allah'ın vahyettikleri arasında her gün ve gecede kılınacak olan beş vakit namaz da vardı.⁶³ Burada yaklaşımdan kastedilen Allah'ın zatıdır. İbnü'l Cevzî Allah bu tür bir durumdan münezzehtir demiştir. İkinci olarak ise; Hz. Peygamber'in Rabbine yakınlaşmasıdır. Üçüncüsü Cebrail (a.s)'ın yakınlaşmasıdır. Burada onun Resulullah (s.a.s)'e (ki Hasen ve Katade bu görüştedir) ya da Allah'a yakınlaşması kastedilmektedir (Mücahit de bu görüştedir).⁶⁴

Derken sarkıp daha da yakın oldu. (Peygamber'e olan mesafesi) iki yay aralığı kadar yahut daha az oldu Taberî'nin Abdullah'tan verdiği bir rivayette; *Kabe Kavseyin* iki yay arası kadar yahut daha da yakın bir mesafedir. Birbirine bu kadar yakın olanlar ise Hz. Peygamber (s.a.s) ve Cebrail (a.s)'dır.⁶⁵ İbn Atıyye ve Âlûsî Cumhurun görüşüne göre bu vahyin başlangıcında Hira'da olmuştur demişlerdir.⁶⁶

Bu ifade Arapların kullanımına ve örflerine göre yakınlığı ifade etmek için kullandıkları bir üsluptur. Arapların ileri gelenlerinden iki kişi anlaşma yapıp bunu imzaladıklarında, her biri yayını çıkarıp, bunları üst üste çakıştırarak (paralel tutarak) gererler, onların maiyetlerindeki adamları ise, karşılıklı olarak avuçlarını birleştirir, kulaçlarını gererlerdi. Bu bir birlik anlaşmasıydı ve aksi mümkün olmayacak şekilde söz birliği ettiklerini gösteriyordu. Bu anlamda kab miktar manasına değil, üst üste gelen iki yayın birlik manzarasını gözler önüne seren kabza ile giriş arası demektir.⁶⁷

Böylece kuluna vahyedeceğini vahyetti ayetinin anlam çerçevesiyle ilgili üç farklı görüş vardır. Allah kulu Muhammed (s.a.s)'e vasıtasız bir şekilde vahyetmiştir. Bu miraç gecesinde olmuştur.⁶⁸ Allah Cibril (a.s)'a vahyetmiştir. Son olarak da Cibril (a.s) kendisine vahyedilen bilgiyi Hz. Peygamber (s.a.s)'e vahyetmiştir.⁶⁹ Ayetlerin akışından Hz. Muhammed (s.a.s)'e yaklaşım vahyedenin büyük güçlere sahip melek olduğu ve Peygamber (s.a.s)'in onu gördüğü açıkça anlaşılmaktadır. Hz. Aişe, İbn

⁶³ Taberî, *Camî'ü'l-Beyan*, XIII,60.

⁶⁴ İbnü'l Cevzî, *Zadü'l-Mesîr*, VII,275.

⁶⁵ Taberî, *Camî'ü'l-Beyan*, XIII,60.

⁶⁶ İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-Vecîz*, XIV,89; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVII-XXVIII,47.

⁶⁷ Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, X,240.

⁶⁸ İbnü'l Cevzî, *Zadü'l-Mesîr*, VII,276.

⁶⁹ Mâtürîdî, *Te'vilât*, IV,604.

Mes'ud ve Ebu Zerr'in görüşü budur. Fakat Müslim, Abdullah İbn Abbas'ın: *Muhammed Rabbini iki kez fuadiyle (kalbiyle) gördü*, dediğini rivayet etmiştir.⁷⁰ Hz. Aişe'nin: *Kim sana Muhammed (s.a.s) Rabbini gördü derse yalan söylemiştir. Çünkü Allah: gözler onu göremez*⁷¹ buyuruyor. *Kim sana Muhammed (s.a.s) gaybı bilir derse yalan söylemiştir. Çünkü Allah: gaybı Allah'tan başkası bilemez*⁷² buyuruyor.⁷³ Hadisi buna delalet etmektedir.

Müfessirlerin önemli bir kısmı yukarıdaki ayetleri İsrâ ve Mi'rac olaylarıyla irtibatlandırarak yorumlamışlardır.⁷⁴

Vahyedilen şeyler hususunda ise bunun beş vakit namaz olduğunu söyleyenler⁷⁵ olduğu gibi, "Cennet sen oraya girinceye kadar bütün nebilere haram kılınmıştır, senin ümmetin oraya girinceye kadar da bütün ümmetlere haram kılınmıştır"⁷⁶ şeklinde Hz. Peygamber (s.a.s)'e bir müjde şeklinde yorumlayanlar da olmuştur. Fakat burada genel olarak kastedilen getirilen her vahiydir.

*Kalp (gözün) gördüğünü yalanlamadı. (Şimdi siz) gördüğü şey hakkında, onunla tartışıyor musunuz? And olsun ki, o, Cebrail'i bir başka inişte daha aslî sûreti ile görmüştü. Sidretü'l-Münteha'nın yanında. Me'va cenneti onun yanındadır. O zaman sidre'yi kaplayan kaplamıştı. Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı.*⁷⁷ Burada kalpten maksat Hz. Peygamber (s.a.s)'in kalbidir.⁷⁸ Gördüğü şey hakkında ise iki ayrı görüş vardır. İbn Abbas, Enes, Hasen ve İkrime'ye göre; Hz. Peygamber (s.a.s) Rabbini görmüştür. İbn Mes'ud ve Hz. Aişe'ye göre ise, Cebrail (a.s)'ı aslî sûretinde görmüştür.⁷⁹

---

⁷⁰ Müslim, *ebu'l-Hüseyin el-Haccac, Câmiu's-Sahih*, el-Mektebetu'l-İslamiyye, İstanbul, ts, İman 176, I,158.

⁷¹ En'am 6/103

⁷² Neml 27/65

⁷³ Buhârî

⁷⁴ Mukatil b. Süleyman, *Tefsîr'u Mukatil b. Süleyman*, III,290; Taberî, *Camîu' Beyan*, XIII,66; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVII-XXVIII,52.

⁷⁵ İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-Vecîz*, XIV,90; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VIII,156.

⁷⁶ Zemahşerî, *Keşşaf*, IV,29.

⁷⁷ Necm, 53/11-18.

⁷⁸ Mukatil b. Süleyman, *Tefsîr'u Mukatil b. Süleyman*, III,290.

⁷⁹ İbnü'l Cevzî, *Zadü'l-Mesîr*, VII,277.

Taberî bu ayetlerdeki Cebrail (a.s)'ı görme hadisesinin İsrâ gecesinde olduğunu zikretmektedir.⁸⁰ Beyzavî de Müslim'den nakledilen: *Hiçbir Peygamber Cebrail (a.s)'ı Allah'ın kendisini yarattığı aslî suretinde görmemiştir. Ancak Muhammed (s.a.s) onu aslî suretinde iki kere görmüştür. Bir kere semada ve bir kere de yeryüzünde.* Hadisini delil göstererek bir anlamda bu fikre destek vermektedir.⁸¹

İbn Kesir ise; İbn Ebu Hatim'den naklettiği bir rivayetle konu ile ilgili sözlerine şöyle başlamıştır: İbn Ebu Hatim der ki; bize Ebu Zür'a'nın Abdullah İbn Mes'ud'dan rivayetine göre; Allah Resulü (s.a.s) Cibril'i aslî suretinde iki defa görmüştür. Birincisinde Hz. Peygamber (s.a.s) onu aslî suretinde görmek istemişti de, Cibril ufku kaplamıştı. İkincisinde Cibril Hz. Peygamber (s.a.s)'in mi'rac'a çıktığı yerde onunla birlikteydi. İşte Allah Tealâ'nın *ve o en yüce ufukta idi* kavli budur. İbn. Cerir'in bu görüş İsrâ gecesinde olmuştu kavline katılan olmamıştır. Zira Hz. Peygamber (s.a.s)'in Cibril (a.s)'i görüşü İsrâ gecesinde olmamıştır. Aksine İsrâ'dan önce ve Allah Resulü (s.a.s) yeryüzünde iken olmuştur. Cibril (a.s) Hz. Peygamber (s.a.s)'in üzerine inmiş, sarkmış ve ona yaklaşmıştır. Cibril (a.s) o esnada Allah Teala'nın onu yaratmış olduğu aslî sûreti üzere idi ve altı yüz kanadı vardı. Hz. Peygamber (s.a.s)'in Cibril'i birinci görüşü, Cibril'in kendisine ilk gelişinden sonra ve Peygamberliğinin başlarında olmuştu. Daha sonra Allah Resulü (s.a.s) Cibril'i başka bir defa ve sidre-i Münteha'nın yanında görmüştür. Bu İsrâ gecesindedir.⁸²

Sidretü'l Münteha; Sidre Arabistan kirazı diye tabir edilen bir ağaçtır ki çok muhteşem vasıfları vardır. Altından ırmakların akmakta bulunduğu kaydedilmektedir. Münteha'dan maksat ise, ya bu isimde bir yerdir veya bundan murat bir makamdır. Meleklerin ve peygamberlerin gidişleri orada nihayet bulur veya Mü'minlerin ruhları oraya kadar gider.⁸³ *Sidretü'l Münteha*; son nokta, nihaî hedef manasına gelir. Meleklerin ilmi orada son bulduğu için buraya *Sidretü'l Münteha* dendiği belirtilir.⁸⁴ Yaratılmışlarca bilinebilirlerin son sınırını işaretlediği kabul edilen hudut noktası, akıllara durgunluk verecek ölçüde hayreti artıran makam şeklinde özetlemek

⁸⁰ Taberî, *Camîu' Beyan*, XIII,76.

⁸¹ Beyzavî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*,V,253.

⁸² İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ani'l- Azîm*, IV,249.

⁸³ Bilmen, Ömer Nasuhî, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlîsi ve Tefsiri*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1985, VII,3526.

⁸⁴ Canan, İbrahim, *Hadis Ansiklopedisi*, Feza Gazetecilik, İstanbul, ts. XV,273.

mümkündür. Sidre kelimesinin bir ağaç türünü ifade etmesinden ve *Sidretü'l Münteha*'nın Cennetin uçlarında olduğunu belirten rivayetlerden hareketle yapılan yorumlar da sonuç itibarı ile özetlenen bu mana ile örtüşmektedir.

Zuheylî *Sidretü'l Münteha* hakkında şu görüşü serdetmiştir: Ona herhangi bir mekân tayin etmeden, sahih hadiste varid olanın dışında herhangi bir sıfatla tavsif etmeden, Kur'an-ı Kerim'in zahirinde geldiği gibi iman ederiz. İbn. Mes'ûd rivayetine göre: Resulullah (s.a.s) Miraç gecesinde *Sidre-i Münteha*'ya kadar götürüldü. *Sidre-i Münteha* yedinci semadadır. Arzdan yükseltelenler en son oraya kadar yükselir, oradan kabz olunur. Onun üstünden inenler en son oraya kadar iner, oradan kabz olunur.⁸⁵

Onun yanında Cennetü'l Me'va bulunmaktadır.

Taberi bunun arşın sağında olduğunu ve şehitlerin makamı olduğunu bildirmiştir.⁸⁶ Bunun cennette müttakiîler için hazırlanmış bir makam olduğunu söyleyenler de olmuştur.⁸⁷ Kur'an'ı Kerim'de geçen başka bir ayette ise: *İman edip Salih amel işleyenlere gelince, onlar için, yapmakta olduklarına karşılık Me'va cennetleri vardır.*⁸⁸ Buyrularak Me'va cennetinin gerçek iman edenler için hazırlandığını bildirmektedir.

O zaman Sidreyi bürüyordu onu bürümekte olan

Bazı müfessirlere göre Sidreyi kuşatanlar daima ibadetle meşgul olan meleklerdir ki bunların sayısı bilinmeyecek kadar çoktur.⁸⁹ Dahhak'a göre de Sidre'yi kuşatan Allah'ın nuru idi.⁹⁰ Bunun ayette belirtilmemesi Sidre'ye veya kuşatana ta'zim içindir.⁹¹ Bursevî'ye göre; Sidreyi kaplayanlar, Allah'a ibadet eden veya insanların Kâbe'yi ziyaret ettikleri gibi, orasını teberrüken ziyaret eden büyük bir melek topluluğu veya Hz. Peygamber (s.a.s)'i karşılamak için gelen meleklerdir, çünkü onlar bunun için izin istemişti ve kendilerine izin verilmişti.⁹²

⁸⁵ Zuheylî, *Tefsîru'l-Münir*, XXVII,98.

⁸⁶ Taberî, *Camiu' Beyan*, XIII,77.

⁸⁷ Mukatil b. Süleyman, *Tefsîr'u Mukatil b. Süleyman*, III,290; Beyzavî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, V,255.

⁸⁸ Secde, 32/19.

⁸⁹ Ebû Hayyân, *Bahru'l- Muhît*, VIII,157; Beyzavî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, V,255.

⁹⁰ İbnü'l Cevzî, *Zadü'l- Mesîr*, VII,278.

⁹¹ İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-Vecîz*, XIV,98.

⁹² Bursevî, İsmail Hakkı, *Ruhu'l-Beyan*, Osmaniye Matbaası, İstanbul, 1926, IX,227.

Elmalılı'ya göre ise; istiva edenin Peygamber (s.a.s) olduğu kabul edilirse, o zaman mana: Kuvvetleri şiddetli yani müthiş kuvvet sahibi öğretti de, arkadaşınız hemen istiva etti. Yani ilim ve nübüvvetle yükseldi, şeklinde açıklanabilir.⁹³

Göz ağmadı aşmadı da. Andolsun ki o Rabbinin en büyük ayetlerinden bir kısmını gördü. Yani Hz. Muhammed (s.a.s)'in gözü o gece gördükleri hususunda şaşırıp da sağa sola kaymadı.⁹⁴ Yani görme sınırını aşırp da yanlış bir bakış bakmadı, gözlerin kamaşacağı hayret verici şeyler görmekte beraber, o, ne şaşıtı ne de görme sınırını aştı. Son derece dikkatli ve sıhhatli bir şekilde Allah'ı tespih edip onu müşahede etti. Ayetin ilk cümlesi Peygamber (s.a.s)'in edebini, diğeri ise kuvvet ve kudretini beyan etmektedir. Peygamber (s.a.s)'in müşahedesini Hz. Musa gibi olmadı. Zira Hz. Musa olayında dağ dümdüz olmuş Musa baygınlık neticesi yere yıkılmış ve bakışını kesmişti. Lâkin sidre dağdan kuvvetli idi, çünkü dağ darmadağın oldu, fakat sidre sebat edip yerinden kımıldamadı. Musa baygın düştü fakat

Taberî; Abdullah isimli ravisinden verdiği bir rivayette: Refref'i yeşil bir renkte ufku kaplamış olduğu halde gördü şeklinde nakletmiş; İbn. Zeyd'den verdiği bir başka rivayette ise: Semavatta, Cebrail (a.s)'ı Allah'ın onu Yarattığı haliyle gördü, Resulullah (s.a.s) ile arasında iki yay arası kadar bir mesafe vardı buyurmuştur. Bu rivayetlere göre Hz. Peygamber (s.a.s)'in gördüğü ve ayetlerde Rabbinin en büyük alametleri olarak tavsif edilen; Refref yahut Cibril (a.s)'ın aslı halidir.⁹⁵

Alûsî burada Hz. Muhammed (s.a.s) Mi'rac'da Rabbinin Rububiyet delillerini, melekût âlemini, kelamın ifadesi hududuna sığmayacak ve ancak müşahede ile erilebilecek en büyük ayetini gördü ve bu ayetleri tartışmak İnsan havsalasına sığmaz demiştir. Fakat Rabbinin gördü denilemez çünkü Rabbinin ayetlerinden en büyüğünü gördü buyrulmaktadır.⁹⁶ Beyzavî de Mi'rac gecesinde Rabbinin çok muhteşem melekût âlemini gördü yorumunu yapmaktadır.⁹⁷

⁹³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VII,4575

⁹⁴ Mâturîdî, *Te'vilât*, IV,606.

⁹⁵ Taberî, *Camii' Beyan*, XIII,77.

⁹⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VII,4583.

⁹⁷ Beyzavî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*, V,255.

3.5. Müşriklerin Melek Tasavvuru (19–23. Ayetler)

*Lât ve Uzza 'ya ve diğer üçüncüsü Menat'a ne dersiniz. Erkek size de dişi ona mı? Öyle ise bu çok insafsızca bir paylaştırmadır. Onlar ancak sizin ve atalarınızın (İlâh edindiğiniz şeylere taktığınız) isimlerdir. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Onlar (Putperestler) yalnız zanna ve nefislerin arzusuna tabi oluyolarlar. Andolsun ki; kendilerine Rableri katından yol gösterici gelmiştir.*⁹⁸

Cenab-ı Allah, risalet müessesini anlatınca, Hz. Peygamber (s.a.s)'in ilk defa yapması gereken şeyi zikretmiştir. Bu da Tevhid'i (Allah'ın birliği) savunup, insanları müşrik olmaktan alıkoymaya uğraşmaktır. Buna göre Hak Tealâ'nın baksanıza ne dersiniz ifadesi, onların görüşlerini, bizzat görüşleriyle iptal etmeye bir işarettir. Bu tıpkı güçsüz ve aciz bir kimsenin, krallık iddiasında bulunup, sonra da insanların, bu işi son derece akıldan uzak bir şey olarak görerek, bunun böyle olduğu ortada olduğunda, hiçbir delil getirmeksizin ve işi yadırgayarak “şuna da bakın krallık iddia ediyor” demeleri gibidir. İşte bundan ötürü Cenab-ı Hak böyle buyurmuştur ki bu: “Bunlar aciz halde iken nasıl bunları Allah'a ortak koşabiliyorsunuz?” demektir.⁹⁹

Ayetlerde anılan Lât, Uzza ve Menat Kureyşliler'in en fazla önem verdikleri putların isimleridir. Araplar melekleri Allah'ın kızları saydıklarından¹⁰⁰ onları sembolize eden putlara da kadın isimleri verirler ve kendileri için Allah katında şefaathçi olacaklarına inanarak onlara taparlardı.¹⁰¹ Burada zikredilen putların Kâbe'nin içinde olduğunu söyleyenler bulunmakla beraber, kaynaklardaki bilgiler bunların başka yerlerde ve ayrı tapınaklarda bulunan putlar olduğunu göstermektedir. Bunlardan başka çeşitli kabilelerin kendilerine mahsus, kapıcıları ve bakıcıları bulunan tapınakları da vardı.

Klasik tefsir kaynaklarında Putların isimleri ve mensup oldukları kabilelerle ilgili bilgiler mevcuttur. Bunlara kısaca değinecek olursak: Taberî: Müşriklerin putların isimlerini Allah'ın isimlerinden türettiklerini, böylelikle onlara bir kutsallık kazandırdıklarını, meselâ Allah isminden Lât'ı, Azîz isminden Uzza'yı türettiklerini ve bunları da Allah'ın kızları olarak telakki ettiklerini belirtmektedir. Ve bu ayette Allah'ın onlara şöyle dediğini açıklamaktadır: Ey böyle olduğunu sanan müşrikler ne

⁹⁸ Necm, 53/19–23.

⁹⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XX,509.

¹⁰⁰ Mukatil b. Süleyman, *Tefsîr'u Mukatil b. Süleyman*, III,290.

¹⁰¹ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, XIII,78; İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-Vecîz*, XIV,102.

dersiniz Lât, Uzza ve üçüncüleri olan Menat Allah'ın kızları mı? Siz erkekleri kendinize evlat olarak seçiyorsunuz da, hoşlanmadığınız kızlar Allah'ın evlatları mı? Hoşlanmadığınız için mi onları öldürüyorsunuz? ¹⁰²

Lât Kureyş'in putuydu. Lât hacılara un çorbası yapan bir adamdı, öldüğü zaman cahiliye Arapları onun başında toplanmışlar ve ona ibadet etmeye başlamışlardı. ¹⁰³ Nahle'de kendi evi vardı. Taif'te yahut Kâbe'de olduğunu söyleyenler de olmuştur. ¹⁰⁴ Lât beyaz bir kaya parçasıydı. Üzerinde nakışlar vardı. Taif'te onun adına bir mabet yapılmıştı ve bu mabedin hizmetçileri bulunmaktaydı. Taifliler yani Sakif kabilesi ve onlara uyanlar Kureyş'in dışındaki Arap kabilelerine karşı bu putla öğünürlerdi. ¹⁰⁵

Uzza Nahle'de bulunan ve müşriklerce önemli kabul edilen ve tapınılan bir ağaçtı. Gatafan kabilesi ona tapardı onu ilk İlah edinen İbn Es'ad'tı. ¹⁰⁶ Bu ağacın Mekke fethedildiğinde Hz. Peygamber (s.a.s) tarafından, Halid b. Velid (r.a)'i gönderip kestirildiği ¹⁰⁷ ve ağaç kesilince, içinden başı açık, saçı başı dağınık, başına vuran ve çılgınlık koparan ve lânetler savuran bir dişi şeytan çıktığı Halid b. Velid onu öldürüp Hz. Peygamber (s.a.s)'e gelip durumu anlatınca, Peygamber (s.a.s) de "O Uzza'dır ve artık bir daha tapınılmayacaktır..." dediği rivayet edilmektedir. ¹⁰⁸

Menat ise Mekke ile Medine arasında Kudeyd'in yanındaki Müşellel'de idi. Huzaa, Eys ve Hazreç kabileleri cahiliye döneminde ona taparlardı. ¹⁰⁹ Lât insan sûretinde idi, Uzza nebat türünden bir ağaç, Menat ise kaya idi. İnsan bitkiden daha şerefli, bitki de cansız varlıklardan daha şereflidir. Dolayısıyla burada menatın en son zikredilmesi, diğer üçüncüsü ifadesinin kullanılması Allah'ın Menat'ı tahkir etmek ve yermek için onlara göre değer bakımından öbürlerinden sonra geldiğini göstermek içindir diyenler de olmuştur. ¹¹⁰ Arap yarımadasında bu üç puttan daha başka putlar da vardı. Ancak bu üçü meşhurları olduğu için burada zikredilmişlerdir.

¹⁰² Taberî, *Camîu'l-Beyan*, XIII,77.

¹⁰³ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an'il Azîm*, IV,255.

¹⁰⁴ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVII-XXVIII,54; Taberî, *Camîu'l-Beyan*, XIII,77; Beyzavî, *Envârü't-Tenzil*, V,256.

¹⁰⁵ Kutub, Seyyid, *Fizılâl'il-Kur'an*, XXVI,126.

¹⁰⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VII,4590.

¹⁰⁷ Beyzavî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vîl*, V,256.

¹⁰⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XX,510.

¹⁰⁹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, IV,252

¹¹⁰ Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VIII,160; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî* XXVII-XXVIII,56.

Erkek sizin de, dişi onun mu? Soru cümlesi ile onların düşüncelerinin ne kadar gülünç olduğunu, tevbih (azarlama) üslubu ile ifade edilmektedir. Allah'a çocuk isnad edip çocuğunun dişi olduğunu iddia etmek ve erkekleri kendilerine ait kılmak ne kadar mantıksız bir çıkarımdır. Şayet bu bölüştürme iki mahlûk arasında bile yapılsa ne kadar insafsızdır.¹¹¹ O halde bunu Rabbinizle aranızda nasıl yaparsınız. Bunlar sizin ve atalarınızın vehimlerinden ve taktığı adlardan başka bir şey değildir.

Bu ayetler açıklanırken kaynaklarda **Garanik** diye meşhur olmuş bir olaydan söz edilir. Garanik sözlükte: Beyaz su kuşu, kuğu, turna, beyaz tenli genç ve güzel kız anlamlarına gelen gurnuk (gırnık) kelimesinin çoğuludur.¹¹² Kureyş kabilesi mensupları putlarının Allah'ın kızları olduğuna inanır ve Kâbe'yi tavaf ederken "Lât, Uzza ve üçüncüsü olan Menat hürmetine! Çünkü bu üçü ulu kuğulardır ve şüphesiz şefaatleri umulan varlıklardır." Diyerek, onları yüksekte uçan kuşlara veya diğer bir anlayışa göre melekleri Allah'ın kızları olarak gördükleri için genç ve güzel kızlara benzetirlerdi.¹¹³

İslâm kaynaklarında garanik kelimesi, Hz. Peygamber (s.a.s)'in müşriklerin gönlünü İslâm'a ısındırmayı arzu ettiği bir sırada, şeytanın telkiniyle vahiylerle Allah kelâmı olmayan bazı sözler karıştırdığını¹¹⁴ ve daha sonra Cebrail (a.s)'in itirazıyla bundan vazgeçtiğini iddia eden rivayetler münasebetiyle kullanılmış¹¹⁵ Daha çok zikrettiğimiz Necm sûresindeki ayetlerle, Hacc sûresindeki: *Senden önce hiç bir Nebî ve Resûl göndermedik ki, bir şey temennî ettiği zaman, şeytan onun bu temennîsine dair vesvese vermiş olmasın. Ama Allah şeytanın vesvesesini giderir. Sonra Allah ayetlerini sağlamlaştırır. Allah hakkıyla bilendir hüküm ve hikmet sahibidir. Allah şeytanın verdiği bu vesveseyi, kalplerinde hastalık bulunanlar ile kalpleri katı olanlara bir imtihan vesîlesi kılmak için böyle yapar. Hiç şüphesiz ki o zalimler derin bir ayrılık içindedirler.*¹¹⁶ Ayetlerin nazil oluşuna ilişkin tartışmalara konu olmuştur.

Kurtûbî bu ayeti tefsir ederken, bu haberler masum peygamber (s.a.s)'e atılmış iftirallardır. Onun böyle konuşması yahut şeytanın onun diline böyle bir şey atması

¹¹¹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, IV,255.

¹¹² Zeyyad Ahmed Hasan, İbrahim Mustafa, Hamid Abdülkadir, Muhammed Ali en-Neccar, *el-Mu'cemü'l-Vesît*, Daru'l-Marife, Mısır, 1973, II,651.

¹¹³ Mâtürîdî, *Te'vilât*, IV,606.

¹¹⁴ Taberî, ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Tarih'i-Taberî Tarihü'r-Rûsul ve'l-Mülûk*, Daru'l-Marife, Kahire ts. , II,338

¹¹⁵ İbn Sâ'd, *Tabakatü'l-Kübra*, I,205;

¹¹⁶ Hac, 22/52-53.

mümkün değildir. Bunlar Hz. Peygamber (s.a.s)'e, vahye ve Kur'an'a atılmış iftiralarlardır demiştir.¹¹⁷

3.6. İnsanın Temennileri, Allah'ın Sonsuz Bilgi ve Gücü (24–25. Ayetler)

*İnsan arzu ettiği her şeye sahip olabilir mi ki? Ama âhirette Allah'ındır, dünya da. Göklerde nice Melekler vardır ki, Allah dilediği ve razı olduğu kullar için izin vermedikçe, onların bile şefaati hiçbir fayda sağlamaz. Âhirete inanmayanlar, Melekleri dışı varlıklar olarak anıyorlar. Oysa onların bu konuda bir bildikleri yok; sadece kuruntularına uyuyorlar. Kuruntu ise asla gerçek bilginin yerini tutamaz. O halde bizi anmaktan yüz çeviren ve dünya hayatından başka arzusu olmayan kişilerden sen de yüz çevir. İşte bildikleri bu kadardır. Şüphesiz kendi yolundan sapanı en iyi bilen Rabbindir, doğru yolu bulanı da en iyi bilen O'dur.*¹¹⁸

Yoksa insana her kuruntusu, her temennî ettiği, kendi gönlünce arzu edip kurduğu, her ümniyyesi, her ideali tahakkuk eder de oluverir mi? yahut herkes Peygamberlik arzu etmekle Peygamber oluverir mi? putlar şefaet eder diye temennî etmekle nefislerin arzusu yerine geliverir mi? Hayır olmaz, insanın her temennîsi vukua gelmez. Bunların hepsi Allah'ın iradesine bağlıdır. Zîra Ahiret ve üla ya da sonu ve önü Allah'ındır. İlk vücuda geliş insanın kendi elinde olmayıp sırf Allah'ın hükmüne ve iradesine tâbii olduğu gibi sonu ahireti de Allah'ın hükmü kanunu dairesinde cereyan eder. Bundan dolayı insan ahiretini kurtarmak, sonunda murada erebilmek için sırf kendi temennî ve hissiyatıyla değil Allah'ın koyduğu ahkâma göre hareket etmesi gereklidir. Demek ki mücerred nefsin arzu ve temenîsinden ibaret bir ümniyecilik kuruntuculuk, yani sadece idealizm kâfi değildir. Hak bir esasa istinad ederek yürümek lâzımdır. Çünkü önünde ve sonunda mülk ve hüküm insan nefsinin değil Allah'ındır.¹¹⁹ Kendisinin hidayette olduğunu söyleyen herkes elbette söylediği gibi olacak değildir. Bu konuyla alakalı olarak Nisa sûresinde şu ayet zikredilmektedir¹²⁰: *İş ne sizin kuruntunuza ne de kitap ehlinin kuruntusuna göredir. Kim kötü bir iş yaparsa onunla cezalandırılır. O kendisine Allah'tan başka ne bir dost ne bir yardımcı bulabilir.*¹²¹

¹¹⁷ Kurtubî, *el-Cami li Ahkâmi'l-Kur'an*, XVII,124.

¹¹⁸ Necm, 53/24–30.

¹¹⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VII,4600.

¹²⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an'il Azîm*, IV,256.

¹²¹ Nîsa, 4/123.

3.7. Şefaât Meselesi ve Allah'ı Anmaktan Yüz Çevirenler (26–30. Ayetler)

Bu ayetlerde melekleri Allah'ın kızları olarak görüp onların şefaâtlerini uman müşrikler için bir kez daha itiraz ve uyarı yapılmaktadır. Konuyla ilgili olarak, Bakara sûresinin 48. ayetinde: *Öyle bir günden sakının ki, o gün hiç kimse bir başkası adına bir şey ödeyemez. Hiçbir kimseden herhangi bir şefaât kabul olunmaz, fidye alınmaz, onlara yardım da edilmez.*¹²² Aynı sûrenin Âyetü'l Kürsî olarak meşhur olan bölümünde ise: *...izni olmaksızın onun katında şefaâtçi bulunacak kimdir.*¹²³ Buyrulmaktadır.

Yüce Allah burada şunu anlatmaktadır. Göklerdeki melekler bunca ibadete taate ve Allah nezdindeki saygınlıklarına rağmen, Allah'ın kendisine şefaât etmesine izin verdiklerinin haricinde hiç kimseye şefaât edemezler. Nerde kaldı ki bu idraki ve aklı olmayan taşlar, ağaçlar şefaât etsin. Ve bir de onları Allah'ın kızları olarak telakkî ediyorsunuz. Yani hem kız evlat istemeyip Allah'ın verdiği hor görüyorsunuz. Hem de putları kız ismiyle isimlendirerek melek olarak tasavvur edip, onlardan medet umuyorsunuz demektedir.

Yani melekler ancak kendilerine şefaât etme izni çıktıktan sonra ve ancak Cenab-ı Hakkın istediği kişilere (Tevhid ehlinde oldukları için) şefaât edeceklerdir. Müşriklerin bu şefaâten hiç nasibi yoktur. İbn Kesir şöyle demektedir. Bu, Mukarreb melekler hakkında böyle olursa, ey cahiller siz bu putların Allah nezdinde şefaât etmesini nasıl beklersiniz. Ki Allah hiçbir zaman puta ibadet etmeyi meşru kılmamış ve izin vermemiştir. Hatta bilakis bütün Peygamberlerin dilinde bunu nehyetmiştir.¹²⁴

Hz. Peygamber (s.a.s)'in şefaâtıyla ilgili olarak, kaynaklarda pek çok hadis vardır. Burada zikredeceğimiz hadis ona Makam-ı Mahmud'un verileceği ile ilgili hadistir. Bu da İsra sûresindeki 79. ayet bağlamında değerlendirilmektedir. Ayetin meâli şöyledir: *Gecenin bir kısmında da uyanarak sana mahsus fazla bir ibadet olmak üzere teheccüd namazı kıl ki, Rabbin seni Makam-ı Mahmud'a ulaştırsın.*¹²⁵ Hadis şudur: *Kıyamet gününde insanlar cemaatler halinde olacaklar. Her ümmet kendi Peygamberini takip*

¹²² Bakara, 2/48

¹²³ Bakara, 2/255

¹²⁴ İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ani'l- Azîm*, IV,254

¹²⁵ İsra, 17/79

*edip: Ey falan! Bize şefaata et, ey falan! Bize şefaata et diyecekler. Sonunda şefaata etme işi bana kalacak. İşte Makam-ı Mahmud budur*¹²⁶ Şeklindedir.

Şefaata birinin bağışlamasına aracılık etmek demektir. Kıyamet gününde başta Hz. Peygamber (s.a.s) olmak üzere, diğere Peygamberler ile Allah'ın izin vereceğı bazı insanlar ve melekler günahkâr mü'minlerin affedilmesini, günahsızların derecelerinin yükseltilmesini Allah'tan dileyceklerdir. Şefaata taleplerinin yerine getirilip getirilmemesi konusunda takdir Allah'a aittir.¹²⁷

Şefaata meselesi tartışmalı bir konu olup, bazı kimseler Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetlere bakarak, bunun olamayacağını söylemişlerdir. Ancak büyük bir çoğunluk, şefaatin hak olduğunu ve özellikle de Resûlullah (s.a.s)'in şefaatinin ümmeti hakkında gerçekleşeceği konusunda ittifak halindedirler.¹²⁸

Âlûsî: *O halde bizi anmaktan yüz çeviren ve dünya hayatından başka arzusu olmayan kişilerden sen de yüz çevir. Ayeti ile ilgili olarak, Allah'ı anmaktan yüz çevirmekten murat edilenin Ku'an'dan yüz çevirmek olduğunu belirtmektedir.*¹²⁹ Zümer sûresindeki şu ayetler bu konuyu destekler mahiyettedir: Allah'ın göğsünü İslam'a açtığı, böylece Rabbinden bir nur üzere bulunan kimse, kalbi imana kapalı kimse gibi midir? Allah'ın zikrine karşı kalpleri katı olanların vay haline! İşte onlar açık bir sapıklık içindedirler. Allah sözün en güzelini; ayetleri (güzellikle) birbirine benzeyen ve (hükümleri, öğütleri, kıssaları) tekrarlanan bir kitap olarak indirmiştir. Rablerinden korkanların derileri (vücutları) ondan dolayı gerginleşir. Sonra derileri de kalpleri de Allah'ın zikrine karşı yumuşar. İşte bu Kur'an Allah'ın hidayet rehberidir. Onunla dilediğini doğru yola iletir. Allah kimi saptırırsa artık onun için hiçbir yol gösterici yoktur.¹³⁰ ayetlerin siyak ve sibakından da zikirden maksadın Kur'an olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de geçen başka bir ayette: *kim benim zikrimden (Kur'an'dan) yüz çevirirse mutlaka ona dar bir geçim vardır. bir de onu kıyamet gününde kör olarak haşrederiz.*¹³¹

¹²⁶ Buhari, 17. Sûre tefsiri.

¹²⁷ Altuntaş, Halil; Muzaffer Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, DİB Yayınları, Ankara, 2003, s. 6.

¹²⁸ Akgül, Muhittin, *Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber*, Işık Yayınları, İzmir 1999, s. 264.

¹²⁹ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVII-XXVIII,60

¹³⁰ Zümer, 39/22-23

¹³¹ Tâhâ, 20/124.

Yüce Allah başka bir ayette şöyle buyurmaktadır: *İnananlar ve kalpleri Allah'ı anmakla huzura kavuşanlardır. Biliniz ki kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur.*¹³²

Zikredilen ayetlerden çıkarılacak bir başka ders ise şudur: inanmayan insanlar yalnızca dünyaya önem verir. Dolayısıyla onların akılları sadece dünyada kazanmak üzerine işler. Yani onlar dünyayı ahirete tercih ederler. Konuyla ilgili şu ayet bu durumu çok iyi tavsîf etmektedir: Onlar (inanmayanlar) dünyayı tercih ediyorlar ve çetin bir günü arkalarına atıyorlar.¹³³ Aslında bu ayetlerde bir anlamda inanmayanlar için önemli bir tehdit de vardır.

Bu ayetlerde aynı zaman da Hz. Peygamber (s.a.s)'e de bir teselli vardır. Sana bütün eziyetleri etmelerine rağmen, sen onlar için yine de pek çok temennide bulunuyorsun. İnsanın her temennisi gerçekleşmez. O halde bütün gayretine rağmen Allah'tan ve onun kitabından yüz çevirenlerden sen de yüz çevir buyrulmakta ve ahirete inanmadıkları için onlara vaîd ile bu bölümdeki ayetler nihayete ermektedir.

3.8. Allah'ın Hükümrânlığı, Affı ve Mahlûkata Dair İlmi (31- 32. Ayetler)

*Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. Sonunda o, kötülük yapanlara işlediklerinin cezasını verecek; iyilik yapanları ufak tefek kusurları hariç, büyük günahlardan ve çirkin işlerden kaçınanları ise daha güzeliyle ödüllendirecektir. Şüphesiz Rabbinin bağışlaması çok geniştir. Sizi topraktan yarattığı zaman ki halinizi de, annelerinizin karınlarında cenin olarak bulunuşunuzu da en iyi bilen o'dur. Şu halde kendinizi temize çıkarmaya kalkışmayın! Kimin gûnahtan sakındığını en iyi bilen o'dur.*¹³⁴

Bu ayetler Allah'ın kudretine ve mülküne işaret etmekte ve önceki ayette zikredilen müşriklerin durumlarının vahametini belirtmektedir. Bu bir ara cümle olarak değerlendirilecek olursa, kötülük yapmaktan maksat, Allah'a şirk koşmak, iyilik yapmaktan maksat ise, iman etmek olarak değerlendirilebilir.¹³⁵

---

¹³² Ra'd, 13/28

¹³³ Dehr, 76/27

¹³⁴ Necm, 53/31-32

¹³⁵ İbnü'l Cevzî, *Zadü'l- Mesîr*, VII,281.

Kebâira'l İsm ifadesi ile alakalı olarak Beyzavî tefsirinde: Vaid'i icab ettirecek büyük günah yahut ta, şirk'tir demiştir.¹³⁶ *Fevahiş* kelimesi için Taberî; zina ve benzeri, Allah'ın haddi vacip kıldığı fiillerdir ifadesini kullanmıştır.¹³⁷

Fevahiş; fahişe'nin çoğulu olup kötülüğü gayet açık olan hareket ve davranıştır. *Fevahiş* aşırı derecede çirkin işlerdir ki genellikle zina fiiline fuş denir. *Kebair* ve *fevahiş* hakkında şu açıklama yapılmıştır: *kebir* faili açıkça cehennem ile tehdit edilen, *fevahiş* ise, dünyada cezası bulunan fiillerdir. *Lemem* ise dünyada had, ahirette de ceza gerektirmeyen davranışlardır denmiştir.¹³⁸

Bu ayetin sebab-i nüzülü hakkında Ebu Hayyan'ın; İbn. Abbas, Zeyd b. Sabit ve Zeyd b. Eslem kanalıyla naklettiği bir rivayette şöyle demiştir: *Bu ayetin iniş sebebi, Kâfirlerin, dün siz de bizim gibi aynı amelleri işliyordunuz, demeleridir.*¹³⁹

Ayetin tefsirleri incelenirken bir kelime dikkatleri celp etmektedir. *Lemem* kelimesi. Allah'ın mükâfatını hak edenlerin özelliklerinden biri olarak karşımıza çıkan bu ifade, Mü'minin yapmak isteyip de yapmadığı yahut yapıp da hemen pişman olduğu günahlardır. Zikredeceğimiz şu ayet bu konuya biraz daha açıklık getirmektedir. *Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah iyilik edenleri sever. Yine onlar çirkin bir iş yaptıkları yahut nefislerine zulmettikleri zaman Allah'ı hatırlayıp, hemen günahlarının bağışlanmasını isteyenler – ki Allah'tan başka günahları kim bağışlar- ve bile bile işledikleri (günah) üzerinde ısrar etmeyenlerdir.*¹⁴⁰ Ayeti bu anlamı desteklemektedir. *Lemem* için küçük günahlardır diyenler de olmuştur.¹⁴¹

Lemem konusunda Taberî şu tanımlamaları getirmektedir:

- . İslam'dan önce, cahiliye döneminde işlenmiş olan şirk ve diğer günahlardır.
- . Kişinin aklından geçirdiği fakat eyleme dönüştürmediği kötülüklerdir.
- . Yapmaya başlamışken, pişmanlık duyup vazgeçtiği kötülüklerdir.

¹³⁶ Beyzavî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*, V,258.

¹³⁷ Taberî, *Camî'ü'l Beyan*, XIII,85.

¹³⁸ Mâturîdî, *Te'vilât*, IV,611.

¹³⁹ Ebû Hayyân, *Bahru'l- Muhît*, VIII,162.

¹⁴⁰ Âl-i İmran, 3/134–135.

¹⁴¹ Zemahşerî, *Keşşaf*, IV,32.

. Dünyada cezayı, ahirette de azabı hak ettirmeyecek derecedeki günahlardır.¹⁴²

Allah Tealâ göklerin ve yerin maliki olduğunu, zatından başkalarından müstağni olduğunu, yarattıkları hakkında adaletle hüküm verip onları hak ile yarattığını haber veriyor. İnsanın ameli hayır ise karşılığı hayır, ameli kötü ise, karşılığı da kötü olacaktır. Allah tealâ iyi hareket edenlerin günahların ve aşırılıkların büyüklerinden kaçınanlar olduğunu açıklamaktadır. Her ne kadar küçük günahlar işleseler de, Allah Tealâ onları bağışlayıp örtecektir. Nitekim başka bir ayette, Size yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız, küçük günahlarınızı örter ve sizi şerefli bir mevkiye koyarız.¹⁴³ Buyrulurken burada da: onlar ki ufak tefek kusurları dışında günahın büyüklerinden ve hayâsızlıktan kaçınırlar¹⁴⁴ buyrulmuştur.¹⁴⁵ Taberî, İbn Mes'ud'dan naklettiği bir rivayette, *Gözlerin zinası bakmak, dudakların zinası öpmek, ellerin zinası tutmak, ayakların zinası yürümektir. Kişinin ut yeri bunu yalanlar veya doğrular. Şayet kişi ut yeri ile bu işlere girişirse zina etmiş olur. İşte ufak tefek günahlar bunlardır* demiştir.¹⁴⁶

Önceki ayetlerde Resûlullah (s.a.s)'tan gerçekleri bilmek, anlamak istemeyen ve yapılan uyarılara sırt çeviren kişilere aldırış etmemesi ve onlardan yüz çevirmesi istenmiş, herkesin taşıdığı niyeti, kimin doğruya ve kimin sapkınlığa yöneldiğini Cenab-ı Allah'ın çok iyi bildiği hatırlatılmıştı. Burada da göklerin ve yerin egemenliği kendisine ait olan Allah tarafından imtihan amacıyla bu farklı tercihlere müsaade edildiğine imada bulunulmakta; ama bunun sonsuza kadar böyle gitmeyeceği, bir gün onun herkese kendi yaptığının karşılığını mutlaka tattıracağı haber verilmektedir. Ayette kötülük yapanların bunun cezasını göreceği belirtildiği halde, iyilik yapanların yaptıklarından daha güzeliyle ödüllendirileceklerinin bildirilmesi, Yüce Allah'ın haksızlık etmesinin ve hak edilenden fazla ceza vermesinin asla düşünülmemeyeceğini, onun kötülere adaletiyle, iyiliklere ise İhsanıyla muamele edeceğini, bu sonunculara hak ettiklerinden fazlasını vereceğini göstermektedir.¹⁴⁷

Ayetin devamında bulunan; *O, sizi topraktan yarattığı zaman ve siz henüz analarınızın karnında ceninler halinde olduğunuz sırada sizi çok iyi bilendir. Bunun için kendinizi*

¹⁴² Taberî, *Camîu'l-Beyan*, XIII,85-86

¹⁴³ Nisa, 4/31.

¹⁴⁴ Necm, 53/32.

¹⁴⁵ İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, IV,258.

¹⁴⁶ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, XIII,87.

¹⁴⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XX,539.

temize çıkarmayın. Kısmının sebab-i nüzulü hakkında, Sabit b. Haris el-Ensari'den gelen bir rivayette: “Yahudiler sabilik çağında bir çocukları öldüğü zaman; o siddiktir derlerdi. Bunu duyduğunda Resulullah (s.a.s);Yahudiler yalan söylüyor, annesinin karnında yaratılan hiçbir cenin yoktur ki; onun şaki mi? Said mi? olduğu bilinmemiş olsun. Bunun üzerine Yüce Allah: ...Sizi topraktan yarattığında da analarınızın karnında cenin iken de en iyi bilendir. Ayetini inzal buyurdu” şeklinde bir rivayet vardır.¹⁴⁸

Ancak, isnadındaki İbn. Lühey adlı ravinin Müdelles olması hasebiyle bu hadisi Vahidî zayıf kabul etmektedir.¹⁴⁹ Mukatil'den gelen bir rivayette ise ayetin nüzul sebebi hakkında, Müslümanlardan bir grup; biz namazlarımızı kılıyoruz, oruçlarımızı tutuyoruz, bize emredilene yapıyoruz diyerek nefislerini temize çıkarıyorlardı. Bunun üzerine bu ayet nazil oldu denilmiştir.¹⁵⁰ Allah Tealâ burada kendinizi temize çıkarmayın (nefislerinizi övüp şükre değer görmeyin ve yaptıklarınızı başkalarının başına kakmayın) o takva sahibi olanları en iyi bilir derken başka bir ayette de şöyle buyurmuştur: bakmaz mısın şu kendilerini temize çıkaranlara? Hâlbuki dilediğini temize çıkaran yalnız Allah'tır ve kıl payı zulme uğratılmazlar.¹⁵¹ Amr ibn Ata'dan rivayet edildiğine göre o şöyle demiştir: kızıma Berrâ adını koymuştum, Ebu Seleme kızı Zeynep bana şöyle dedi; “şüphesiz Allah Resûlü (s.a.s) bu ismin konulmasını yasakladı. Bana Berrâ adı verilmişti de Allah Resûlü (s.a.s): kendinizi temize çıkarmayın, şüphesiz Allah sizden iyilik sahibi olanları en iyi bilendir. Buyurdu, ona ne ad koyalım dediler, o da Zeynep koyun buyurdu”¹⁵²

Zikrettiğimiz ayetlerde; İster büyük ister küçük günah olsun, günahından tevbe edip bağışlanmasını isteyen için Yüce Allah mağfiretinin geniş olduğunu beyan edilmektedir. Nisa sûresindeki şu ayette bu ifadeyi desteklemektedir: *Şüphesiz Allah kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bunun dışında kalan (günah) ları ise dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a şirk koşan kimse, şüphesiz büyük bir günah işleyerek iftira etmiş olur. Kendilerini temize çıkaranları görmedin mi? hayır Allah dilediğini temize çıkarır ve kendilerine kıl kadar zulmedilmez.*¹⁵³ Yine bu ayetin

¹⁴⁸ Suyûtî, Celâleddin, *Lübâbü'n-Nügul fi Esbâbi'n-Nüzûl*, Dar'u İhyâi'l-Ulum, Beyrut 1990, s, 201; Vahidî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed, *Esbab-ı Nüzûli'l-Kur'an*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, s, 415

¹⁴⁹ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVII-XXVIII,64;Vahidî, *Esbab-ı Nüzûl*, s, 415.

¹⁵⁰ Mukatil b. Süleyman, *Tefsîr'u Mukatil b. Süleyman*, III,292; İbnü'l Cevzî, *Zadü'l-Mesîr*, VII,282.

¹⁵¹ Nisa, 4/49.

¹⁵² İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ani'l- Azîm*, IV,258.

¹⁵³ Nisa, 4/48-49.

devamından da anlayacağımız gibi, Allah insanın kendisini temize çıkarıp medhü sena etmesini yasaklamıştır. Çünkü bu hal riyadan daha uzak huşuya daha yakındır ve Allah ihlâs içinde amelde bulunup yasaklarından uzak duranları bilir.

3.9. Hasislik Edenler, Allah'ın İnsan Üzerindeki Tasarrufu. (33–49. Ayetler)

Gördün mü o yüz çevireni? Azıcık verip sonra keseni. Gaybın bilgisine sahip de onunla mı görüyor? Yoksa Musa'nın ve ahde vefa örneği İbrahim'in sahifelerinde bulunan şu hususlardan haberi yok mu? Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenemez. İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder. Ve çabasının karşılığı ileride mutlaka görülecektir. Sonra kendisine karşılığı tastamam verilecektir. En sonunda yalnız Rabbine varılacaktır. Güldüren de o'dur, ağlatan da. Öldüren de o'dur, yaşatan da. Rahime atıldığı zaman nutfeden erkeğiyle dişisiyle iki cinsi yaratan da o'dur. Öteki yaratma da o'na aittir. Çok veren de o'dur, az veren de. Şi'ra yıldızının Rabbi de o'dur.¹⁵⁴

Allah ilminin genişliğini ve kıyamet günü iyilik ve kötülük yapanlara karşılığını verecek üstün kudrete sahip olduğunu ve müşriklerin putlara ibadet etmedeki cahilliğini beyan etmiştir. Bir kısım insanların indirilen vahyi duymasına rağmen İslam'a girmekten ve iman etmekten ısrarla kaçtığını, İbrahim ve Musa Peygamberlerin şeriatlarında olduğu gibi diğer bütün şeriatlarda da şahsî veya ferdî sorumluluk prensibinin esas olduğunu, hiçbir kişinin başkasının günahını yüklenemeyeceğini, her insanın ancak kendi yaptığı hayırdan istifade edeceğini, bu bilindiği halde kalkıp da başkasının günahını yükleneyeceğini iddia eden kişinin bu iddiasının ne kadar kötü olduğunu, hayret ifade eden, azarlayıcı bir üslupla ifade etmiştir.

Doğrusu hiçbir günahkâr başkasının günah yükünü yüklenmez ve doğrusu insana da kendi çabasından başkası yoktur, ayetine farklı bir açıdan bakılırsa, mü'minlerin kazandığı sevaplardan başka mü'minler (ailesi, yakınları v.s) fayda görebilir mi? Şeklinde bir soru akla gelmektedir. İkrime Buharide geçen bir hadisi zikrederek yapılan bir ibadetin başkasına bağışlanabileceği kanaatine varmıştır. Bir kişi Hz. Peygamber (s.a.s)'e gelerek; babam vefat etti fakat hac yapmamıştı dedi Hz. Peygamber (s.a.s)'de

---

¹⁵⁴ Necm, 53/ 33–49.

onun için hac yap buyurdu.¹⁵⁵ Bu ve buna benzer rivayetler mü'minlerin birbirleri için hayır yapabileceği şeklinde yorumlanmışlardır.

33 ve 41 arası ayetlerin indiriliş sebebi hakkında bir kaç rivayet vardır. Bunlardan birincisi: İbn. Ebî Hâtim'in İkrime'den naklettiği; "*Peygamber (s.a.s) bir gazveye çıkacaktı, bu esnada bir adam geldi o da sefere çıkmak istiyordu, fakat sefere çıkacak teçhizatı yoktu, bu sırada bir arkadaşına rastladı ve ona: bana bir şey ver dedi. O da günahlarımı sen çekmen şartıyla şu genç devemi sana vereyim dedi. Adam olur dedi ve bunun üzerine Yüce Allah: Şimdi yüz çevireni, pek az verip de cimrileşeni gördün mü? Ayetini inzal eyledi*"¹⁵⁶ rivayetidir.

İkinci rivayet ise; İbn. Abbas'tan, Osman b. Affan hakkındadır: *Hz. Osman'ın hayır için infak ve tasadduk ettiğini sütkardeşinin ne yapıyorsun sende hiçbir şey kalmayacak demesi üzerine bu ayetlerin nazil olduğunu bildirmektedir.*¹⁵⁷

Mücahit'ten nakledilen başka bir rivayette ise, bu ayetler Velid b. Muğire hakkında inmiştir.¹⁵⁸ Çünkü o önce Resûl (s.a.s)'e tabi olup sonra malından vermek istememesi sebebiyle şirke dönmüştür. Bunun üzerine zikredilen ayetler inzal edilmiştir.¹⁵⁹

Allah'tan yüz çevirenlerle ilgili Kıyame sûresinde de şu ayetler zikredilmiştir. *Hayır, can boğaza dayandığı, kimdir (bunu) iyi edecek dendiği (ölmek üzere olanın da) bunun ayrılık olduğunu bildiği, bacakların birbirine dolandığı zaman, işte o gün sevk edilmiş Rabbinedir. O, (Peygamber'i) doğrulamamış, namaz da kılmamıştı. Fakat yalanlamış ve yüz çevirmişti. Sonra da kasıla kasıla ailesine gitmişti. Bu azap sana lâyıktır lâyıktır. Evet, lâyıktır sana lâyıktır denecektir. İnsan kendisinin başıboş bırakılacağını mi zanneder?*¹⁶⁰

Ekdâ; vermeyi kesti, biraz verdi, sonra daha vermedi anlamlarına gelmektedir.¹⁶¹ Sert kayaya rastlamak demektir ki, cimrilikten kinayedir.¹⁶² Bu durum kuyu kazan bir topluluğun durumu gibidir. Kazı esnasında işi tamamlamalarına engel bir kayaya

¹⁵⁵ İbnü'l Cevzî, *Zadü'l- Mesîr*, VII,285.

¹⁵⁶ Suyûtî, *Lübâbü'n-Nügul*, s, 201.

¹⁵⁷ Ebu Hayyan, *Bahru'l-Muhit*, VIII,158; Vahidî, *Esbab-ı Nüzûl*, s, 415.

¹⁵⁸ Mukatil b. Süleyman, *Tefsîr'u Mukatil b. Süleyman*, III,293.

¹⁵⁹ Vahidî, *Esbab-ı Nüzûl*, s, 415.

¹⁶⁰ Kıyame, 75/ 26-36.

¹⁶¹ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVII-XXVIII,65.

¹⁶² Mâturîdî, *Te'vilât*, IV,612.

rastlarlar da, kazma işlemeyen bir yere geldik deyip işi terk ederler.¹⁶³ Vizir; günah ve ağır yük demektir. Burada günahkâr nefis anlamındadır.¹⁶⁴ Azleme: zulüm kelimesi Kur'an'da: haktan sapma,¹⁶⁵ insanın kendi canına haksızlık etmesi,¹⁶⁶ başkasına haksızlık etmek,¹⁶⁷ düşmanlık etmek,¹⁶⁸ suç işlemek,¹⁶⁹ eksiltmek, başkasının hakkını kısmak, şirk koşmak.¹⁷⁰ Anlamlarında kullanılmaktadır. Tefsirlerde bu ayetlerin bazı müşriklerin dönek ve tutarsız tutumlarını gösteren olaylarla ilgili rivayetlere yer verilmiş olmasına rağmen, burada genel olarak dünya ve mal tutkusundan kurtulamayan, katı ve dayatmacı bir tavırla hasisliğini sürdürenler eleştirilmektedir.

Önceki ayetlerde eleştirilen tavır vesilesiyle, o sırada muhatapların haklarında en fazla bilgiye sahip oldukları peygamberlerden Hz. İbrahim ve Hz. Musa'ya indirilen vahiylerin özüne değinilmektedir. Bu ayetlerin ilk kısımlarında hatırlatılan ilkeler ve bilgiler konuya ilişkin başka naslar da dikkate alınarak şöyle açıklanabilir. Suçların ve cezaların şahsîliği esastır. İstese de hiç kimse başkasının günahını yüklenemez. Herkes sırlarını ve inceliklerini bilemeyeceği bir sınav düzeni içinde, iradî seçimler yapmak durumundadır. Bu yaptığı iradî seçimler neticesinde de ahirette muhakkak karşılık görecektir.¹⁷¹ Ahirette yapılan yargılama çok adil olacaktır. Yapılanların karşılığı verilirken hiç kimseye haksızlık yapılmayacaktır. İlâhi lütuf ve bağışlama hususu Allah'ın mutlak iradesine bağlıdır. Bu konuda Mü'mine düşen ümit var olmak, ama buna güvenerek gevşeklik göstermemektir. Çünkü Kur'an'da Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin, çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez, buyrulmaktadır.¹⁷²

Ayette zikredilen Şi'ra yıldızına gelince bu şuur manasında mastardır. Gökteki en parlak yıldız olarak görüldüğü için Araplar ona taparlardı.¹⁷³ Güneşten daha büyük olan bu yıldız oldukça uzakta olmasına rağmen parlaklığı sebebi ile insanların dikkatini

¹⁶³ İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, IV,259.

¹⁶⁴ Mâturîdî, *Te'vilât*, IV,613.

¹⁶⁵ A'raf, 7/44.

¹⁶⁶ Âl'i-İmran, 3/135.

¹⁶⁷ Hûd, 11/117.

¹⁶⁸ Hucurat, 49/11.

¹⁶⁹ Nahl, 16/61.

¹⁷⁰ İbrahim, 14/45.

¹⁷¹ Sâbûnî, *Îcâzü'l-Beyan fî Suveri'l-Kur'an*, s, 220.

¹⁷² Yusuf, 12/87.

¹⁷³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VII,4612.

celbetmiştir.¹⁷⁴ Mukatil b. Süleyman cahiliye döneminde bir kısım Araplar, yıldızların insanların hayatında etkili olduğuna inandıkları için yıldızlara ve Şi'ra yıldızına tapıklarını bilhassa Huzaa kabilesi ona tapmasıyla meşhur olduğunu¹⁷⁵ nakletmiştir.

Onu ilk ma'bud edinen Ebu Kebşe adında birisi olmuştu. Huzaa'dan olan bu kişi kavmine muhalefet ederek putlara değil de yıldıza tapıldığı için Araplar tarafından hoş karşılanmamıştı. Onu için müşrikler kavmine muhalefet edip putlara tapınmaması hasebiyle Hz. Peygamber (s.a.s)'i bir manada ona benzetip, Ebu Kebşe diyorlardı.¹⁷⁶ Burada onların durumuna serzenişle benzettiğiniz kişi mahlûka değil de bizzat onu yaratan Rabbe çağırdığına dikkat çekilmek istenmiştir.

Necm kelimesinin anlam bağıntılarından bahsederken Seyyid Kutub'un Necm'i Şi'ra yıldızı olarak tanımladığını belirtmiştik. Yani Yüce Allah müşriklere şöyle seslenmektedir. Sizin o en parlak görüp tapındığımız yıldızın da yaratıcısı ve Rabbi Allah'tır.¹⁷⁷

3.10. Helâk Edilen Kavimlerden İbretle Davet. (50–54. Ayetler)

Seyyid Kutub sûrenin bu son bölümünün, tıpkı ilk bölümdeki ahenge benzer mükemmel nağmelerle dolu olduğunu ve bu bölümde ilk hanif dininin sahibi olan İbrahim Peygamber'in gününden beri değişmeyen akide esaslarının üzerine vurgu yapıldığını belirtmiştir. İnsanlara yaratıcılarının o kendi hayatlarındaki yaratıcı gücünü göstererek, vicdanlara dokunup, derinden sarsan sanat eserlerini birer birer gözler önüne sererek tanıtmıştır, demiştir.¹⁷⁸

43. Ayetin Nüzul sebebi hakkında Hz. Aişe'den (r.a) gelen bir rivayette; *Resulüallah (s.a.s) gülüp eğlenen bir grup insana rastladı onlara 'siz benim bildiklerimi bilseydiniz, az güler çok ağladınız' buyurdu. Bu esnada Cibrîl (a.s) geldi ve bu ayeti indirdi. Resulullah (s.a.s) hemen o gruba geri dönüp şöyle dedi: daha kırk adım gitmemiştim ki*

¹⁷⁴ Kutub, Seyyid, *Fi zıllali'l-Kur'an*, XIV,145.

¹⁷⁵ Mukatil b. Süleyman, *Tefsîr'u Mukatil b. Süleyman*, III,294.

¹⁷⁶ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVII-XXVIII,70.

¹⁷⁷ Kutub, Seyyid, *Fi zıllali'l-Kur'an*, XIV,145.

¹⁷⁸ Kutub, Seyyid, *Fizılâl'il-Kur'an*, XXVI,137.

*Cebraîl bana geldi ve: git onlara de ki: Allah şöyle diyor: hakikat şu güldüren de ağlatan da o'dur, denmiştir.*¹⁷⁹

Allah Teâlâ, insanları ağlatan, güldüren, öldüren, dirilten, bir maddeden erkek ve dişi yaratan olduğunu beyan ettikten sonra, bütün bu fiilleri yaratan Rabbe şükretmek yerine ona nankörlük edip isyan üzere olanlar hakkında da aşağıdaki kavimlerin helâkini örnek olarak göstermektedir. Tefsir kaynakları önce gelen Âd kavmi ifadesinden maksadın, Hûd kavmi olduğunu, ikinci olarak zikredilen Salih (a.s.)'in kavmi Semûd'un da ikinci Âd kavmi olarak nitelendirildiklerini zikretmektedirler. Âd'i ûlâ Hz. Hûd'a iman etmeyip eski hallerinde inad ederek helâk olanlar, Âd'i uhra da iman ile yeniden yaratılmaya hak kazanmış olanlardır diyenler de olmuştur¹⁸⁰. Bu kavimler çok güçlü, kalabalık ve çok mal sahibi bir toplum idiler.¹⁸¹ Zira her iki kavim de Allah'a itaatten çıkıp, nail oldukları nimete şükretmediklerinden, helâke müstahak olmuşlardır. Beyzavî Mu'tefike'den maksat Hz. Nuh'un kavminin köyleridir,¹⁸². Burada, ilk şirki çıkaran âd kavmidir.¹⁸³ Helâk edilen kavimlerin arasında helâk edilen her memleket de kastedilmiş olabilir,¹⁸⁴ denmiştir.

3.11. İnsanın Risaletten ve Kur'an'dan Gafleti (55- 61. Ayetler)

*Artık Rabbinin hangi nimetlerinden şüphe duyabilirsin? Bu, önceki uyarıları yapanlar nevinden bir uyarıcıdır. Artık yaklaştı, o yaklaşmakta olan. Onu Allah'tan başka ortaya çıkaracak yoktur. Yoksa bu haberi tuhaf mı buluyorsunuz? Ağlayacağınıza gülüyorsunuz ve gaflet içinde oyalanıp duruyorsunuz.*¹⁸⁵

Burada hitap Resulullah (s.a.s)'e ve onun şahsında bütün mü'minleredir¹⁸⁶ diyenler olduğu gibi burada hitab genel olarak tüm insanlardır.¹⁸⁷ Allah'ın vahdaniyyetine bunca nimetlere mukabil nasıl nankörlük ediyorsunuz şeklinde uyarı yapılmaktadır. İbn Abbas'tan gelen bir rivayette nankörlük etmekle uyarılan kişinin Velid b. Muğire

¹⁷⁹ Vahidî, *Esbab-ı Nüzûl*, s, 415.

¹⁸⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VII,4614.

¹⁸¹ Mâturidî, *Te'vilât*, IV,615.

¹⁸² Zemahşerî, *Keşşaf*, IV,34.

¹⁸³ Ebu Hayyan, *Bahru'l-Muhit*, VIII,166.

¹⁸⁴ Beyzavî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vil*, V,261.

¹⁸⁵ Necm, 53/ 55-61.

¹⁸⁶ Beyzavî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vil*, V,261.

¹⁸⁷ Mukatil b. Süleyman, *Tefsîr'u Mukatil b. Süleyman*, III,295.

olduğu nakledilmiştir.¹⁸⁸ Ancak Kur'an'ın geneli dikkate alındığında buradaki hitabın tüm insanlara yapılmış olduğu daha makul görünmektedir.

Bu ayet bize Rahman sûresindeki; *O halde Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz*,¹⁸⁹ şeklinde sûrenin tümünde tekrar edilen zikrettiğimiz ayeti hatırlatmaktadır.¹⁹⁰ Bu sûrede yüce yaratıcı insanoğluna verdiği pek çok ihsanı sayıp dökmekte ve bütün bunlara rağmen Rabbinize nankörlük edip hangi bir nimetini yalanlayabileceği sorulmaktadır.

Nezir uyarıcı demektir; bu kelime bu ayette bir kaç manayı ifade etmektedir. Bunlardan ilki Kur'an manasıdır ki¹⁹¹ yüce Allah bununla tüm insanlığı uyarıp hidayete davet etmektedir. İkincisi ise nezirin Hz. Muhammed (s.a.s) olduğudur¹⁹². O da önceki peygamberler gibi insanları doğru yolu bulmaları için uyarmıştır. Sonuncusu ise, önceki ayetlerde zikri geçen kavimlerdir¹⁹³ ki Allah insanları bunların başına gelenlerle uyarılmaktadır.

Artık yaklaştı, o yaklaşmakta olan. Onu Allah'tan başka ortaya çıkaracak yoktur. Yoksa bu haberi tuhaf mı buluyorsunuz? Ağlayacağınıza gülüyorsunuz ve gaflet içinde oyalanıp duruyorsunuz ayetlerinde kastedilen yaklaşmakta olan şeyin kıyamet saati olduğu konusunda müfessirler ittifak etmişlerdir. Necm sûresinden sonra gelen Kamer sûresi de: *kıyamet yaklaştı*¹⁹⁴ ifadesi ile başlamaktadır. Yani kıyamet saati yaklaşmıştır, onu durdurmaya ne sizin ne de güvendiğiniz tanrılarınızın gücü yetmeyecektir. Sizlerden hiç biriniz ölümün ne zaman olduğunu ya da kıyametin ne zaman kopacağını bilemez¹⁹⁵ fakat o yakın bir zamandır. Yani ne acelesi var, nasıl olsa düşünecek çok zaman bulunuyor gibi vehimlere kapılmayın ya da daha önceki ayetlerde zikredildiği gibi kıyameti inkâr edip, zulme ve şirke dalmayın uyarısı yapılmaktadır. İslâm âlimleri

¹⁸⁸ İbnü'l Cevzî, *Zadü'l-Mesîr*, VII,288.

¹⁸⁹ Rahman, 55/16.

¹⁹⁰ Mâturîdî, *Te'vilât*, IV,616.

¹⁹¹ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVII-XXVIII,71; Beyzavî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vil*, V,261.

¹⁹² Suyûtî, İmam Abdîrahman Celâleddin, *ed-Dürü'l-Mensûr fi't-Tefsiri'l-Me'sûr*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1983, VII,666; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVII-XXVIII,71; Beyzavî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vil*, V,261.

¹⁹³ Mukatil b. Süleyman, *Tefsîr'u Mukatil b. Süleyman*, III,295.

¹⁹⁴ Kamer, 54/1.

¹⁹⁵ Â'raf, 7/121; Lokman, 31/34.

bu haber ya da bu söz olarak tefsir edilen ve kendisine şaşılın ve tuhaf karşılanan şeyin Kur'an¹⁹⁶ olduğu yorumunu yapmışlardır.

Ayette geçen sêmîdûne ifadesi hakkında değişik yorumlar yapılmıştır, bunlar: hafife almak, kafa tutmak, kibirlenmek, somurtmak, sersem olmak, oynayıp eğlenmek ve şarkı söylemek şeklinde özetlenebilir.¹⁹⁷ Burada bu anlamların hepsi vardır. Ağlayacağınıza gülüyorsunuz ve gaflet içinde oyalanıp duruyorsunuz ayetinde yüce Allah, kâfirlerin Kur'an ile alay edip güldüklerini¹⁹⁸, oysa ağlanacak durumları olduğunu azarlayıcı bir ifade ile beyan etmiştir.

3.12. Allah'a Kulluğa Davet (62. Ayet)

*Haydi artık Allah'a secde ve kulluk ediniz.*¹⁹⁹

Buharî'nin İbn Abbas'tan rivayetine göre: *Hz. Peygamber (s.a.s) Necm sûresini okuduktan sonra secde etmiş, onunla beraber müslümanlar, müşrikler, cinler ve insanlar da secde etmişlerdir.*²⁰⁰ Bir başka rivayette ise: *kendisinde secde ayeti bulunan ilk sûre necm sûresidir, bu nazil olunca Resûlullah (s.a.s) secde etti, ve onunla birlikte herkes secde etti, ancak Velid b. Muğîre ya da Ümeyye b. Halef yerden toprağı alarak alınlarına götürdüler. Ravi daha sonra ben bu kişinin kâfir olarak öldürüldüğünü gördüm demiştir.*²⁰¹ Bu ayetler ile alakalı olarak Âlûsî'de zikredilen bir rivayette İbn Abbas şöyle söylemiştir: *Resûlullah (s.a.s) Mekke'de necm suresini okuduğunda secde ederdi. Medine'ye hicret ettiğinde bunu terk etti. Bunu terk etmesinin sebebi ümmeti üzerine farz olması endişesiydi.*²⁰² Burada secdeden kastedilen Allah için kılınacak olan herhangi bir namaz²⁰³ ya da beş vakit namazdır diyenler de olmuştur.²⁰⁴

¹⁹⁶ Mukatil b. Süleyman, *Tefsir'u Mukatil b. Süleyman*, III,295; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-Tefsiri'l-Me'sûr*, VII,666; Beyzavî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vil*, V,262.

¹⁹⁷ İbnü'l Cevzî, *Zadü'l-Mesîr*, VII,289.

¹⁹⁸ Zemahşerî, *Keşşaf*, IV,43.

¹⁹⁹ Necm, 53/62.

²⁰⁰ Buharî, *Tefsir*, Sûre 53, bab: 4.

²⁰¹ Mâturîdî, *Te'vilât*, IV,217; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VIII,167.

²⁰² Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVII-XXVIII,73.

²⁰³ Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VIII,167.

²⁰⁴ Mukatil b. Süleyman, *Tefsir'u Mukatil b. Süleyman*, III,295.

Necm suresinin bu son ayetlerinde âlimlerin çoğunluğuna göre Tilâvet secdesi vardır.²⁰⁵ İbn Mes'ud'dan gelen bir rivayette içerisinde secde ayeti bulunan ilk sûre necm sûresidir denmiştir.²⁰⁶ Said b. Mensûr, Sebre kanalıyla rivayet bir hadiste: *Ömer b. Hattab bize bir sabah namazını kıldırırken, ilk rekâta Yusuf sûresini, ikinci rekâta ise, necm sûresini okudu ve secde etti, sonra ayağa kalkıp zilzal sûresini okudu ve rukûa vardı,*²⁰⁷ demiştir. Ve'büdü ifadesi için kulluk ve tevhid yorumları yapılmıştır. Sûrenin son ayetinde özelde müşrikler ve genelde de tüm Ademoğlu bütün sapık inanışlar, gurur, kibir ve inadı bırakıp Allah'a secde ve kulluk etmeye davet edilmiştir.

---

²⁰⁵ Mâturîdî, *Te'vilât*, IV,217; Kurtûbî, *el-Camî li Ahkâmi'l-Kur'an*, XVII,124.

²⁰⁶ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVII-XXVIII,73.

²⁰⁷ Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-Tefsiri'l-Me'sûr*, VII,668.

BÖLÜM 4: ANA KONULARI EKSENİNDE NECM SÛRESİ

Tefsire ait bazı ön bilgiler, konulu tefsir çalışmaları ve Necm sûresine dair yaptığımız üç bölümlük çalışmadan sonra, son bölüm olarak Necm sûresinin konulu tefsiri üzerinde duracağız.

4.1. Vahiy Meselesi

Necm sûresini incelediğimizde temel konunun nübüvvet eksenli olduğunu görmekteyiz. Tüm Mekkî sûrelerin karakteristik özelliklerinde olduğu gibi Necm sûresinde de itikadî konular işlenmektedir. Risalet ise itikadî meselelerin başlarında yer almaktadır.

Sözlükte “haber vermek” manasındaki **neb** yahut “konum ve değeri yüksek olmak” anlamındaki **n-b-v** kökünden masdar ismi olan nübüvvet kelimesi “Allah ile akıl sahibi kulları arasında dünya ve ahiret hayatları ile ilgili ihtiyaçlarının giderilmesi için yapılan elçilik görevi”¹ diye tarif edilmiştir. Nübüvvet yahut ta eşanlamlısı olarak kullanılan risalet kavramlarının asıl unsurunu Allah’ın vahiy yoluyla öğrettiği bilgileri ve onun emirlerini insanlara ulaştırıp, ilâhi elçilik görevini yapma teşkil eder. Allah’ın elçi olarak görevlendirdiği kişiye **nebî** yanında **resûl** de denir.² Kur’an’da Allah Tealâ’nın Hz. Nuh ve İbrahim ile soylarından gelen bazı kişilere kitap, hüküm ve nübüvvet lutfedip onları nebî ve resul yaptığı bildirilir.³ Çeşitli ayetlerden anlaşıldığına göre, Cenab’ı-Hak insanlara yaratılıştan itibaren Peygamberler vasıtasıyla doğru yolu gösteren vahiyler ve bunları içeren kitaplar indirmiş, ilk peygamber olarak da Hz. Âdem’i seçmiştir.⁴ Aydınlatıcı bir kandile benzettiği⁵ peygamberleri vasıtasıyla, insanları bilgilendirerek eğitmiş, kitaplarını Cebrail (a.s) aracılığıyla ya da doğrudan vahiy yoluyla inzal etmiştir.⁶

İman ve taat edenleri, cennet ve sevapla müjdelemek, kâfirleri ve günahkârları, cehennem ve ceza ile korkutmak için yüce Allah insanlardan insanlara Resuller ve elçiler göndermiştir. Nübüvvet insanları din ve dünya işleri hususunda bilgilendirip

¹ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, I,162. İsfahânî, *Müfredât*, s, 482

² İsfahânî, *Müfredât*, s, 110.

³ En’am, 6/83–89; Meryem, 19/49–58; Ahzab, 33/39–40.

⁴ Bakara, 2/30-37; Âl’i-İmran, 3/33.

⁵ Ahzab, 33/46.

⁶ Nîsa, 4/163; Nahl, 16/102.

onlara ebedî hayata hazırlanma yolunu öğreten ilâhî bir müessesedir.⁷ Vahyin en önemli unsurlarından olan nübüvvet konusunu kısaca özetledikten sonra şimdi vahyin tanımını yapacağız.

4.1.1. Vahyin Tanımı

Vahiy; İlham, işaret, ima, kitabet, kelâm, emretmek, acele etmek, seslenmek, fısıldamak, mektup yazmak, süratlice ve gizlice bildirmek gibi manalara gelmektedir.⁸ Anlam içeriğine bütün bunlar dâhil edilmesine rağmen, bildirim anlamı bunların tümünü bünyesinde barındırmakta ve bu anlamlardan her birisi de, bildirim şekillerinden birini ifade etmektedir.⁹ Bu kelimenin “üstü kapalı sözle, söz sayılmayan seslerle, organların işaretleriyle, yaratılıştaki belli bir bilgi ve beceriyi varlığın özelliği kılmakla, yazıyla ve şeytan, cin gibi maddî olmayan şuurlu varlıkların zihinlere soktukları hayal ve fikirlerle (vesvese) bildirme”¹⁰ gibi anlamlarda kullanımları da vardır.

Şer’î bir terim olarak vahiy; Allah Tealâ’nın peygamberlerden birine vahyettiği, onu kalbine iyice yerleştirdiği, peygamber’in de onu okuyup yazdırdığı Allah kelâmıdır.¹¹ Diğer bir tanıma göre ise; Dilediği ahkâmı esrar ve hakikatleri Peygamberlerine rüya, ilham, kitab, irsali melek yollarından birisi ile Cenabı Hakkın îlâm ve ifham buyurmasıdır.¹² Yine Allah’ın kendisine yakın kullarına (velî) ya doğrudan veya melekler aracılığı ile ulaştırdığı bilgiler ve sözler için de vahiy kelimesinin kullanıldığı olmuştur. Ancak bunlar nübüvvet ve risaletten farklı olarak ilham anlamını taşımaktadır.¹³ Burada vahiy çeşitlerinden hakiki vahyi tekrar gözden geçirecek olursak: Allah teâlâ tarafından Peygamberlerine ve bilhassa Hz. Muhammed (s.a.s)’e ulaştırılan bir sözdür. Daima kendisinin bir beşer olduğunu ifade eden Hz. Peygamber (s.a.s)’in maddi âlemden soyutlanıp manevi âleme yönelmesi ve hitabı İlâhiyi dinlemesi

⁷ Taftazânî, *Kelâm İlmi ve İslâm Akaidi*, Hrz. Süleyman Uludağ, Dergâh yayınları, İstanbul, 1982, s, 294.

⁸ Zavî, Tahir Ahmet, *Tertibü'l-Kamusu'l-Muhit*, İsa el-Bâbî el-Halebî ve ortakları Matbaası, y.y, t.s, IV,585; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, XV,379.

⁹ Ebû Zeyd, Nâsr Hamid, *İlâhî Hitabın Tabiatı*, s, 54.

¹⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, XV,380.

¹¹ Suyutî, *İtkan*, I,125.

¹² Yeğin, Abdullah, *Yeni Lügat*, Yeni Asya Yayınları, y.y. 1975, s, 753.

¹³ Salih, Subhi, *Mebahis fi ulûmi'l-Kur'an*, s, 20.

olarak da tanımlayabiliriz.¹⁴ Vahyin iki temel ögesi vardır, bunlar bir tarafta Allah, diğer tarafta ise bir insan olan Peygamberlerdir. Allah'ın beşerle ilişki kurmasının ya da ona hitapta bulunmasının belli şekilleri vardır. Kur'an bunları şöyle dile getirmiştir: *Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla veya perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip izniyle ona dilediğini vahyeder. O yücedir, hakîmdir.*¹⁵ Bu ayet Allah'ın hitabına mazhar olmak için üç vasıta göstermektedir. 1. vahiy vasıtasıyla konuşma 2. perde arkasından konuşma. 3. elçi yahut melek vasıtasıyla konuşma. Razi bu üç kısımdan her birinin vahiy olduğunu fakat Cenab'ı-Hakkın birincisine vahiy adını verdiğini çünkü bunun kalpte ilham yoluyla ve bir anda meydana geldiğine dikkat çekerek, bunun daha evlâ olduğuna belirtmiştir. Burada Allah'ın kelâmının duyulup duyulmadığı ise İslâm âlimlerince tartışılmıştır.¹⁶ Fakat burada herhangi bir insanın hemcinsleriyle konuşması gibi tasavvur edilmesi doğru bulunmamıştır.¹⁷ Örneğin mi'rac konusunda Şiblî şunları söylemiştir: Hz. Peygamber (s.a.s) mi'rac esnasında arada herhangi bir elçi bulunmayacak derecede ilahi yakınlığa mazhar olmuştur. Bu ulvî mülakat zaman ve mekân gibi bütün kayıtların dışındadır. Burada ancak o ebedî ses ile Hz. Muhammed (s.a.s)'in hakikati birleşmiş ve Allah kuluna dilediklerini vahyetmiştir.¹⁸

Kur'an'da vahiy 78 ayette geçmektedir.¹⁹ Kur'an-ı Kerim'de çeşitli manalarda kullanılan vahiy kelimesinin içinde buldukları ayetleri **Gayri İlahî** ve **İlahî** olmak üzere genel manada iki grupta toplamak mümkündür. Kur'an'da vahyin faili ayetlerin çoğuna göre Allah'tır. Bu tür ayetler genel manada İlahî vahiy kategorisinde değerlendirilmektedir.²⁰ Bunlar ileride zikredilecektir.

Gayr ilâhi vahyi ise, faili Allah'a isnad edilmeyen vahiy şeklinde tanımlamak mümkündür. Failin Allah'a isnad edilmediği iki ayette özne şeytandır.²¹ Bunlardan ilki: *İşte böylece biz her Peygamber'e insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. Bunlar aldatmak için birbirlerine yaldızlı lâflar (zuhufe'l-kavl) fısıldarlar*²² ayetidir. Diğer ayet ise yine aynı sûrede geçmektedir: *Üzerine Allah adı anılmayan (hayvanlar)'dan*

¹⁴ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, s, 43.

¹⁵ Şûra, 42/51.

¹⁶ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XIV,187.

¹⁷ Bilmen, Ömer Nasuhî, *Kur'an'ı-Kerimin Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, VII,3256.

¹⁸ Şiblî, Mevlâna, *Asr'ı-Saadet*, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Eser Neşriyat İstanbul, 1978, II,386.

¹⁹ Yüksel, Nevzat, *Hayat Rehberi Kur'an Fihristi*, Dergâh ofset, y.y. t.s, s, 64.

²⁰ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, s, 37.

²¹ Salih, Subhi, *Mebahis fi ulûmi'l-Kur'an* s, 21.

²² En'am, 6/112.

yemeyin. Çünkü bu şekilde davranış fasıklıktır. Bir de şeytanlar kendi dostlarına sizinle mücadele etmeleri için mutlaka fısıldarlar. Onlara boyun eğerseniz şüphesiz siz de Allah'a ortak koşmuş olursunuz.²³ Vahiy kelimesinin insan ve cin şeytanlarının yaptıkları şeklinde anlatıldığı bu ayetteki manası fısıldamak, gizlice söylemektir. Bir ayette de vahyin öznesi insandır: daha doğrusu Hz. Zekeriyya'dır. Ayette o'nun kavmine şöyle dediği belirtilir: Zekeriyya, "Rabbim öyleyse bana (çocuğumun olacağına dair) bir işaret ver" dedi. Allah da "senin işaretin sapasağlam olduğun halde, insanlarla (üç gün) üç gece konuşamamandır". Dedi... Derken Zekeriyya ibadet yerinden halkının karşısına çıktı. (konuşmak istedi, konuşamadı) ve onlara "sabah akşam Allah'ı tespih edin" diye işaret etti.²⁴ (Zekeriya a.s'ın işaret yoluyla anlaşmak zorunda kalması eşinin hamileliği konusunda bir önceki ayette sözü geçen işaretin gerçekleştiğini gösteriyordu.)²⁵ Burada vahiy ima ve işaret manasında kullanılmıştır.

Ebu Zeyd ise Vahiy şöyle değerlendirmektedir: Vahiy Kur'an'ın anahtar terimi kabul edilir. Zîra Kur'an bir çok ayette kendisini bu isimle niteler. Her ne kadar **Kur'an**, **Zikir**, **Kitap** gibi daha başka isimleri geçse de, Kur'an metninin oluşumu öncesi ve sonrasında kültürde anlam ifade eden bir kavram olmasından ötürü **Vahiy** ismi bu isimlerin tamamını kuşatma imkânına sahiptir. Bu isimlerden **Kitap** ve **Kur'an** özel isim olarak kabul edilirken, **Vahiy** Kur'an'ı ifade etmede böyle bir özelliğe sahip değildir, aksine onun ifade ettiği anlam, İslâmî olan olmayan bütün metinleri içine alacak şekilde genişlik arz eder. Bu sebeple o, Allah'ın insanlığa yönelik hitabına delâlet eden tüm metinleri kapsayan bir kavramdır. Bu, Kur'ânî kullanım itibarıyla böyledir. Öte yandan bu isim, Kur'an öncesi Arap dilinde de bir çeşit bildirim anlamı içeren her türlü iletişim faaliyetini de ifade etmektedir.²⁶

Vahyin Kur'an olarak değerlendirildiği²⁷ Şuara sûresinde ise; *Muhakkak ki o, (Kur'an) âlemlerin Rabbinin indirmesidir. (Resulüm) o'nu Ruh'u'l-Emin (Cebrail) uyarıcılardan olasın diye, apaçık Arap diliyle, senin kalbine indirmiştir.*²⁸ Burada Cibril (a.s) için Ruh'u'l-Emin ünvanının kullanılması, Kur'an'ın Allah tarafından hiçbir değişikliğe

²³ En'am, 6/121.

²⁴ Meryem, 19/8, 10.

²⁵ Heyet, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Ankara, 2003, s, 304.

²⁶ Ebû Zeyd, Nâsr Hamid, *Îlâhî Hitabın Tabiatı*, s, 53.

²⁷ İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-Vecîz*, XI,147.

²⁸ Şuarâ, 26/192-195.

maruz kalmadan, maddî bir vasıta aracılığı ile değil de, hiçbir maddîliği olmayan, bütünüyle güvenilir, saf bir ruh aracılığı ile vahyedildiğini îma etmek içindir.²⁹

Necm Sûresinde aynı konuya tekrar vurgu yapılmakta ve: *Battığı zaman yıldızla andolsun ki; Arkadaşınız (Muhammed) sapmadı ve bâtıla inanmadı. O, arzusuna göre de konuşmaz. O (bildirdikleri) vahyedilenden başkası değildir.*³⁰ Daha önce kaydettiğimiz ayetin nüzûl sebebi ile alakalı olarak zikredilen; Mekke Müşrikleri'nin "Muhammed Kur'an'ı kendi uyduruyor da Allah'a isnad ediyor" demeleri üzerine inmiştir.³¹ Anlaşılan o ki, Mekke müşrikleri Kur'an hakkında, Hz. Peygamber (s.a.s)'in onu kendi nefisinden uydurduğu şeklinde şüphe duyuyorlardı. Yine Kur'an'ın bizzat kendisi, vahiy mahsulü olduğunu bildirerek onların ithamlarına reddiyede bulunmaktadır.

4.1.2. Vahyin Çeşitleri

Kur'an'da kendilerine vahyedilenler, çeşitlilik arz ederler. Başka bir ifade ile Allah mahlûkattan bazılarına vahyetmiştir. Bu taksim ilâhi vahyin alt basamaklarını göstermektedir³². Bunları şu şekilde sıralayabiliriz.

1. **Meleklerle** vahyedilmiştir. Enfal sûresi'de şöyle buyrulmaktadır: *O sırada Rabbin meleklere şunu vahyediordu, "şüphesiz ben sizinle beraberim, iman edenlere sebat iradesi aşılaysın. Ben inkâr edenlerin kalplerine korku salacağım, artık boyunlarının üzerinden vurun, onların bütün parmaklarına vurun."*³³ Bu ayet siyak ve sibakıyla Bedir savaşından bahsetmektedir. Bu ayette Allah meleklerle Müslümanlara yardım etmelerini vahyetmiştir.
2. **Hz. Musa'nın annesine** vahyedilmiştir. Bu konu, Taha ve Kasas sûrelerinde iki kere zikredilmiştir. *Annene vahyedilene vahyetmiştik. Onu sandığa koy, suya at, su onu sahile bıraksın, onu benim de düşmanım, onun da düşmanı olan biri alacaktır.*³⁴ Diğer ayet ise şöyledir: *Musa'nın annesine onu emzirmesini vahyettik ki, onu emzir, başına bir şey gelmesinden korkuyorsan onu denize*

²⁹ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, IV,757.

³⁰ Necm, 53/1-4.

³¹ Ebu Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VIII,154.

³² Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, s, 38.

³³ Enfâl, 8/12.

³⁴ Tâhâ, 20/38-39.

*bırak, korkma, üzülmeye, zîra biz onu sana tekrar geri vereceğiz ve onu Peygamberlerden kılacağız.*³⁵ Vahyin ilham manası göz önüne alındığında buradaki bu sözcüğün, içine doğmak, kalbine atmak veya bildirme, haber verme (ilham) manasında olduğu söylenebilir. Bunu insan için söz konusu olan fitrî vahiy şeklinde de tanımlamak mümkündür.³⁶

3. **Hz. İsa'nın havarilerilerine** vahyedilmiştir. Ayette şöyle denilir: *Havarilere, bana ve elçime inanın diye vahyetmiştim.*³⁷ Buradaki vahyin de ilham anlamında olduğu söylenebilir. Fakat Isfehanî buradaki vahyin Hz. İsa vasıtasıyla olduğunu kaydetmektedir.³⁸
4. **Bal arısına** vahyedilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de Nahl sûresinde şöyle denilmektedir: *Rabbin Bal arısına "dağlardan, ağaçlardan ve (insanların yaptıkları) çardaklardan evler edin" diye vahyetti.*³⁹ Buradaki anlamı bal arısının ayette belirtilen hususları yerine getirmesi, yapması ona doğuştan a. gelen, içgüdüsel bir ilhamla bunların bildirilmesidir.⁴⁰ Bu vahiy şeklini de hayvanlar için geçerli olan içgüdü şeklinde tanımlamak mümkündür.⁴¹
5. **Yeryüzüne** vahyedilmiştir. Zilzal sûresinde bu durum şöyle ifade edilir: *O gün yer haberlerini söyler. Çünkü Rabbin ona vahyetmiştir.*⁴² Allah'ın yere vahyi ise, kıyametin o büyük sarsıntısı ile âdete dünyanın son bulunduğunu ve ahiretin geldiğini haber verir.⁴³ Burada da, Allah'ın yere emretmesi, emrine, hizmetine musahhar kılması anlamı vardır.
6. **Peygamberlere ve bilhassa Hz. Muhammed (s.a.s)'e** vahyedilmiştir: Aslında bu konu vahyin mihenk taşını oluşturmakta ve vahyin gerçek manasını vurgulamaktadır. Usûl kitaplarında **Hakîki vahiy** olarak değerlendirilen vahyin bu çeşidi, dinî terim olarak bu anlamda kullanılmaktadır. Hz. Muhammed vahiyle insanlara ilk hitab eden şahsiyet değildir. İlâhî vahiye mazhar olan bazı

---

³⁵ Kasas, 28/7.

³⁶ Salih, Subhi, *Mebahis fi Ulûmi'l-Kur'an*, s, 20.

³⁷ Maide, 5/111.

³⁸ Isfehanî, *Müfredât*, vhy, md. s, 472.

³⁹ Nahl, 16/68.

⁴⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, V,3108.

⁴¹ Salih, Subhi, *Mebahis fi Ulûmi'l-Kur'an*, s, 21.

⁴² Zilzal, 99/5.

⁴³ Razi, *Mefatihul-Gayb*, XVI,60.

peygamberlerin isimleri Kur'an-ı Kerim'de bir çok vesîlelerle zikredilmektedir.⁴⁴ Bunlardan bir tanesi şöyledir: *Nuh'a ve ondan sonraki Peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, Yakub'un torunlarına, İsa'ya, Eyyub'a, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a da vahyettik ve Davud'a Zebur'u verdik.*⁴⁵

Vahiy vahyedilen hususlar açısından yani Allah'ın kitapların dışında yine bu kitaplarda neleri vahyettiği konusunda değerlendirilmeye tâbi tutulursa şu üç husus ortaya çıkmaktadır: Allah **hikmeti** vahyeder. Nitekim İsrâ sûresinde şöyle buyrulmaktadır: *Bunlar Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdendir. Allah ile beraber başka tanrı edinme, sonra kınanmış ve uzaklaştırılmış olarak cehenneme atılırsın.*⁴⁶ Ayetin sibakında zikredilenler, bir toplumun ahenkli bir şekilde yaşaması için var olması gereken tüm ahlâkî prensiplerdir. (Bkz. İsrâ, 17/31–39)

Allah **her semaya kendi iş ve oluşunu** vahyetmiştir. Ayette şöyle buyrulur: *Böylece onları, iki günde yedi gök halinde takdir edip, her göğe kendi iş ve oluşunu vahyetti. Ve biz en yakın göğü kandillerle ve bir korumayla donattık. İşte bunlar Azîz ve Alîm olanın takdiridir.*⁴⁷ Burada Allah'ın her semaya kendi işini vahyettiğini öğreniyoruz. Bundan maksat onların varlıklarını sürdürecekleri düzenler ve yasalardır. Bunların her birisine görevinin vahyedilmesi, meleklerin, yıldızların ve diğer gök cisimlerinin yaratılması sûretiyle her birine işlerinin bildirilmesidir.⁴⁸ Allah **en güzel kıssaları** vahyetmiştir. Kur'an'da Hz. Peygamber (s.a.s)'e en güzel kıssaların vahyedildiğinin⁴⁹ yanı sıra, ona gaybî haberlerin de bildirildiği⁵⁰ haber verilmektedir. Kur'an sadece kıssayı anlatmak değil, onun içerisinde vurgulanmak istenen hususları, verilecek mesajları, alınması gereken ibret ve dersleri de ağırlıklı olarak ama yeri ve zamanı geldiğinde bunları tekrarlayarak vahyetmiştir.

⁴⁴ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, s. 39.

⁴⁵ Nîsâ, 4/163.

⁴⁶ İsrâ, 17/39.

⁴⁷ Fussilet, 41/12.

⁴⁸ İbn Âşur, *et-Tahrîr ve 't-Tenvîr*, XXIV,251.

⁴⁹ Yusuf, 12/3.

⁵⁰ Al'i-İmran, 3/44; Hud, 11/49; Yusuf, 12/102.

Vahyin geliş şekilleri konusunda ise Kur'an'da açık bir ayet yoktur. Bu konuda Hz. Peygamber (s.a.s)'in sözlerinden fikir edinilmektedir.⁵¹ Bunları şöylece sıralayabiliriz:

1. Vahyin ilk şekli, Hz. Peygamber (s.a.s)'in **uyku halinde iken** gördüğü sadık rüyalarıdır. Sonradan meydana gelecek hakikatler bu rüyalarda zuhur etmekte idi. Bu rüyalara **er-rü'ya es-saliha** veya **er-rü'ya es-sadika** denilmektedir. Hz. Aişe'nin *Resulullah (s.a.s) hiçbir rüya görmezdi ki, sabah aydınlığı gibi çıkmasın*⁵² sözleri vahyin bu çeşidine işaret etmektedir.⁵³
2. Vahyin **çingirak** sesine benzer bir sesle gelmesidir ki, Hz. Peygamber (s.a.s)'e gelen vahyin en ağır şekli bu idi ve melek görünmezdi. Hz. Peygamber bu şekilde gelen vahyi çan sesine benzetmiştir.⁵⁴ Ses kesildiği zaman Hz. Peygamber (s.a.s) vahyolunan sözleri aklında tutmuş oluyordu. Vahyin bu şekli tehdit ve vaid'i ihtiva eden ayetlere mahsus idi.⁵⁵ İbn Abbas'tan rivayet edilen bir habere göre: *Allah resulü (s.a.s) kendisine indirilen ayetleri zapt etmede güçlük çeker bunun için de çok defa dudaklarını kımıldatırdı. Bu sebeple Allah Tealâ , “vahyi çarçabuk almak için dilini kımıldatma, onu toplamak ve kıraatini sabit kılmak bize aittir. Sana Kur'an okununca sen de onun okunuşuna uy.*⁵⁶ *Ayetlerini inzal etti. Bundan sonra Hz. Peygamber (s.a.s) ne zaman Cibril (a.s) gelse onu dinler gittikten sonra da o nasıl okumuş ise öyle okurdu.*⁵⁷
3. Cebrail (a.s)'ın insan başka bir varyanta göre **fetâ** (delikanlı) suretinde gelip Hz. Peygamber (s.a.s)'e vahiy getirmesidir. Hz. Peygamber (s.a.s)'e en kolay gelen vahiy şekli budur. Kaynaklar ekseriya Cibril (a.s)'ın sahabeden Dihye şeklinde geldiğini naklederler.⁵⁸
4. **Cebrail (a.s)'ın aslı suretiyle** görünüp ilâhi emri duyurmasıdır. Bu şekilde görünüşü iki defa vaki olmuştur. Birincisi bi'setin başlangıcında ve fetreti

⁵¹ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, s, 48.

⁵² Buhari, *Bed'ül Vahy* 2.

⁵³ İbn Kayyim, *Zadü'l Mead*, Çev. Şükrü Özen, İklim Yayınları, İstanbul, 1988, I,76.

⁵⁴ İbn Sa'd, *Tabakatü'l-Kübra*, Dar'u-Sadr, Beyrut, t.s, I,198.

⁵⁵ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, s, 49.

⁵⁶ Kıyame, 75/16–19.

⁵⁷ İbn Sa'd, *Tabakatü'l-Kübra*, I,198.

⁵⁸ İbn Sa'd, *Tabakatü'l-Kübra*, III,250.

müteakip, Hira mağarasında vuku bulmuştur. Cibril (a.s) Hz. Peygamber (s.a.s)'in üzerine inmiş, sarkmış ve ona yaklaşmıştır. Cibril (s) o esnada Allah'ın onu yaratmış olduğu aslî sûretinde idi ve altı yüz kanadı vardı. Gördüğü dehşetli manzara karşısında dayanamayan Hz. Peygamber (s.a.s) bayılmıştı. İkincisi de Mi'rac'ta **Sidretü'l-Münteha**'da vaki olmuştur. Artık buna alışkın olan Hz. Peygamber (s.a.s) ikinci defa gördüğü manzara karşısında ilk defaki gibi korkmamıştı.⁵⁹ Necm sûresinde 3-18 ayetler arası zikredilen hadiseler bu olaya işaret etmektedir.

5. Hz. Peygamber **uyanık iken** melek görünmeksizin kalbine ilâhî vahiy ilka etmesi. Bunun sırf ilhamdan ibaret olmayıp vahiy olduğuna dair Hak Teâlâ zarurî bir bilgi yarattırdı. Konuyla ilgili şu hadis zikredilmektedir: *Ruhu'l-Kudüs kalbime, hiçbir nefis rızkını tüketmeden ölmeyecektir. O halde Allah'tan korkunuz, rızkınızı meşrû yollardan güzelce arayınız.*⁶⁰
6. Hz. Peygamber (s.a.s) **uyanık iken**, Allah Teâlâ ile konuşması şeklinde vuku bulan vahiy. Mi'rac gecesinde namazın farziyeti ve Bakara sûresinin son üç ayetinin vahyedilmesi vasıtasız (elçisiz) olmuştur.⁶¹

Gerçek vahiy Allah'ın Peygamberlerine dilediğini söylemesi ve bildirmesi için seçtiği özel iletişim yoludur. Vahiy melek aracılığı ile olduğu gibi, aracısız da olabilir. Vahye mazhar olan peygamber, kendisinde Allah'tan olduğundan asla şüphe etmediği, bir bilgi ve aydınlanma bulur. Vahiy insanlık için en doğru, en sağlam bilgi kaynağıdır.⁶²

4.1.3. Necm Sûresinde Vahiy

Necm sûresinde vahiy konusuna önce bizzat vahyin malzemesi olan Kur'an vahyi ile girilmektedir. Burada Yüce Allah'ın dikkatleri çekmek istediği mesele öncelikle Kur'an'ın kaynağı meselesidir. Öncelikle Kur'an bir kâhinin, bir cinin, bir beşerin sözü

⁵⁹ İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'an'il-Azim*, IV,248.

⁶⁰ İbn Kayyim, *Zadü'l Mead*, I,76.

⁶¹ Kadı İyaz, *eş-Şifa bi Ta'rihi Hukuki'l-Mustafa* Çev. Suat Cebeci, Rehber Yayınları, Ankara, 1992, s, 153.

⁶² Heyet, *Kur'an-ı Kerim Meali*, s, 103.

değil sadece Allah'tan gelen bir vahiydir.⁶³ Daha sonra vahyi getiren vahiy meleği ile Hz. Peygamber (s.a.s) arasında geçen özel iletişim şeklinden bahsedilmektedir.

Necm sûresinde vahiy konusu ele alınırken, sûrenin dördüncü ayetinin bağlamı ile ilgili bir mesele üzerinde durulmaktadır. *O vahyedilen bir vahiyden başka bir şey değildir.*⁶⁴ Ayetinde yer alan zamirin (hüve: o) medlulü üzerinde tartışmalar vardır. Bazı müfessirler o'nun Kur'an-ı Kerim olduğunu ileri sürerken,⁶⁵ bazıları da bu zamirin Kur'an ile birlikte Hz. Peygamber'in sünnetini de kapsadığı görüşündedirler.⁶⁶

Necm sûresinin nüzûl sebebiyle alâkalı olarak zikredilen, Kur'an'ı kendi uyduruyor şeklindeki iftiraya cevap niteliğinde olan bu ilk ayetler Kur'an vahyini işaret etse de Hz. Peygamber (s.a.s)'in sünnetini de tamamen göz ardı etmek mümkün gözükmemektedir.

Kur'an'da değişik vesilelerle ifade edildiği üzere Hz. Peygamber (s.a.s) bir beşerdir, ama Allah'tan vahiy almaktadır. Birinci özelliği onun şahsıyla ilgili bir hususu yani asla tanrılaştırılmaması gerektiğini, ikinci özelliği ise Allah adına bildirdiklerinin sıradan bir insanın sözleri olarak değil bir Peygamber'in sözü olarak lâyük olduğu yerde tutulmasının ne kadar önemli olduğunu belirtmektedir. Bu ayetlerde de onun peygamber olarak tebliğ ettiklerinin kişisel arzularına göre söylenmiş sözler olamayacağına bir vurgu yapıldığı görülmektedir. Ayrıca beşer olarak, yani günlük hayatın akışı içerisinde kişisel düşüncelerini belirtmek üzere veya (yargıç, devlet başkanı, komutan vb.) değişik sıfatlarla söylediği ve o bağlamda değerlendirilmesi gereken sözlerinin bulunduğu da bilinmektedir. Bu ayetlerin asıl konusu Hz. Muhammed (s.a.s)'in vahiy almasını yani peygamberlik sıfatını inkâr edenlere, onu şair, kâhin vb. sıfatlarla niteleyip Kur'an'ı kendisinin uydurduğunu söyleyenlere bir reddiyede bulunmak içindir.⁶⁷ Fakat bütün bunlar göz önünde bulundurularak, bu ayetlerin başka delillerle birlikte değerlendirilmesi sonucunda Resulullah (s.a.s)'ın tebliğ mahiyetinde olmayan söz ve davranışlarının da vahyin kontrolünde olduğu bilinmektedir. Nitekim nisâ sûresinde şöyle buyrulmuştur: *Ey iman edenler Allah'a*

⁶³ Zuheyli, Tefsîru'l-Münir, XIV,92.

⁶⁴ Necm, 53/4.

⁶⁵ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, XIII,56; İbn Atıyye, *el-Muharrerü'l-Vecîz*, XIV,85; Beyzavî, *Envarü't-Tenzil*, V,252; Ebû Hayyân, *Bahru'l-Muhît*, VIII,155.

⁶⁶ Kurtubî, *el-Cami li Ahkâmi'l-Kur'an*, XVII,124; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an'il Azîm*, IV,248.

⁶⁷ Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XVIII,281-284.

*itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulu'l emre (idarecilere) de. Herhangi bir hususta anlaşmazlığa düştüğünüz takdirde, Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanyorsanız onu Allah ve Resulüne arz edin. Bu daha iyidir, sonuç bakımından daha güzeldir.*⁶⁸ Sünnetin Kur'an vahyi ile paralellik arzettiği ve sünnetsiz bir vahyin düşünülmemeyeceği de ortadadır.

Vahyin Hz. Peygamber (s.a.s)'e getirilişindeki bir başka mesele ise; vahyi öğretenin Allah mı yoksa Cebrail (a.s) mı? Olduğu meselesidir. Pek çok ayette Kur'an'ın vahyedilmesi kelâmın asıl sahibi olan Allah'a nispet edilmiştir. Buna göre onu asıl öğretenin Allah olduğunda şüphe yoktur. Fakat şûra sûresindeki ayette belirtildiği üzere⁶⁹ Allah elçi gönderip vahyi onun vasıtası ile de bildirmektedir. Bu elçi de vahiy meleği Cebrail (a.s)'dır.⁷⁰ Zikredilen ayetin siyak ve sibakından öğreten fiilinin öznesinin Allah olduğu ve bunu Cebrail vasıtasıyla gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Buna göre Allah'ın bir elçisi olan Hz. Peygamber (s.a.s) yine kendisi gibi bir elçi olan Cebrail (a.s)'ı açık bir şekilde görmüş ve ondan vahiy almıştır.⁷¹ Hattâ peygamberimiz (s.a.s) Cebrail (a.s)'dan vahiy aldığı söyleyince Mekke müşrikleri buna itiraz etmiş ve karşı gelmişlerdir. Bunun üzerine: andolsun ki o, Cebrail'i açık bir ufukta gördü⁷² ayeti nazil olmuştur.⁷³

4.2. Mi'rac Olayı

Necm sûresinin aşağıda zikredilen ayetleri İslâm âlimlerinden bir kısmı tarafından mi'rac hadisesi ile bağlantı kurularak yorumlanmaktadır. Bunlara yeri geldiğinde temas edilecektir. *Ve üstün yaratılışlı (melek), doğruldu: Kendisi en yüksek ufukta iken. Sonra (Muhammed'e) yaklaştı, (yere doğru) sarktı. O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu. Bunun üzerine Allah, kuluna vahyini bildirdi. (Gözleriyle) gördüğünü kalbi yalanlamadı. Onun gördükleri hakkında şimdi kendisi ile tartışacak mısınız? Andolsun onu, önceden bir defa daha görmüştü, Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında. Cennetü'l-Me'vâ da onun yanındadır. Sidre'yi kaplayan kaplamıştı. Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı. Andolsun o, Rabbinin en büyük*

⁶⁸ Nisa, 4/59.

⁶⁹ Şûra, 42/51.

⁷⁰ Nahl, 16/102.

⁷¹ Kurtubî, *el-Cami li Ahkâmi'l-Kur'an*, XVII,124.

⁷² Tekvir, 81/23.

⁷³ İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, Dâru't-Tunusiyye, Tunus, 1984, XXX,160.

*âyetlerinden bir kısmını gördü.*⁷⁴ Bu konuyu aşağıdaki şekilde başlıklara ayırıp inceleyeceğiz.

4.2.1. Mi'rac'ın Tanımı ve Zamanı

Mi'rac sözlükte tırmanmak, yukarı çıkmak, yükselmek anlamındaki **urûc** kökünden türemiş bir ism-i alettir. Yukarı çıkma vasıtası, merdiven demektir.⁷⁵ İstilahta ise; Resulullah (s.a.s)'in gecenin bir kısmında, Mescid-i Aksa'dan, Sidretü'l-Münteha'ya, oradan da yeniden aynı mekâna getirilmesi hâdisesine verilen addır.⁷⁶ Hz. Peygamber (s.a.s)'in göğe yükselişini ve Allah katına çıkışını ifade eder.⁷⁷ Kaynaklarda mi'rac zikredilirken bunun başlangıcında gerçekleştiği rivayet edilen isra olayından da bahsedilir. İsra; geceleyin yapılan yolculuk anlamındadır.⁷⁸ Terim olarak ise; Allah Teâlâ'nın kulu Muhammed'i gecenin bir vaktinde, Mekke'deki Mescid-i Haram'dan, Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya götürüp tekrar aynı yerine getirmesi hâdisesidir.⁷⁹

Hz. Muhammed (s.a.s)'in peygamber olması ile birlikte, putperestlerin Müslümanlar üzerinde kurduğu baskılar, muhtemelen risaletin 6. yılından itibaren, peygamber ailesi ile az sayıdaki Müslümanlara karşı ekonomik ve sosyal bir boykota dönüştü. Üç yıl süren ve büyük acılara sebep olan bu boykotun ardından Resûlullah kısa aralıklarla eşi Hz. Hatice ile amcası ve hamisi Ebû Talib'i kaybetti. Dolayısı ile bu yıla **Hüzün yılı** denildi. Bu acılı olayların ardından Allah Tealâ bir bakıma resûlünü, sabır ve tahammülü dolayısı ile hem teselli etmek hem de ödüllendirmek istedi. Ve bunun için genellikle mi'rac diye anılan büyük mucizeyi gerçekleştirdi.⁸⁰

İsra ve Mi'rac'ın tarihi konusunda farklı bilgiler vardır. Yaygın kabule göre isra ve mi'rac, milâdî 620 veya 621 yılında gerçekleşmişlerdir. İbn Sa'd'a göre İsra hicretten 18 ay önce, mi'rac ise 12 ay önce gerçekleşmiştir.⁸¹ Ancak genel kabul her iki olayın aynı zamanda gerçekleştiği yönündedir.⁸² Muhammed Hamidullah'a göre ise mi'rac bi'setin dokuzuncu yılına rastlar. İslam peygamberi isimli kitabında o bu konuda şöyle

⁷⁴ Necm, 53/7-19.

⁷⁵ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, III,322.

⁷⁶ Kutub Seyyid, *Fi Zilali'l-Kur'an*, IX,278.

⁷⁷ Taftazanî, *Şerhu'l-Akaid*, s, 307.

⁷⁸ İsfahanî, *Müfredat*, s, 231.

⁷⁹ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm*, V,3.

⁸⁰ İbn Sa'd, *Tabakat*, I,214.

⁸¹ İbn Sa'd, *Tabakat*, I,215.

⁸² İbnü'l-Esîr, Ali b. Ebi'l-Keram, *el-Kâmil fi't-Tarih*, Dâru Sadr, Beyrut, 1979, II,54.

yorum yapmıştır; Habeşistan'a iltica eden Müslümanların ilk seyahati, Hz. Muhammed (s.a.s)'in peygamberliğinin beşinci yılına rastlar. İkinci seyahat ertesi sene olmalıdır. Bundan sonra Hz. Muhammed (s.a.s) içtimai boykota karşı koymak için Ş'ib Ebi Talib'de üç sene geçirdi. Şu halde mi'rac risaletin dokuzuncu yılında vuku bulmuştu.⁸³

4.2.2. Mi'rac'ın Mahiyeti

4.2.2.1. Kur'an'da ve Hadislerde Mi'rac Olayı

Mi'rac kelimesi Kur'an'da geçmemekle birlikte çoğul şekli olan meâric yükselme dereceleri⁸⁴ manasında Allah'a nispet edilmiştir.⁸⁵ **S-r-y** (geceleyin yürüme, gece yolculuğu yapma) kökünden türeyen isra⁸⁶ ise, Kur'an'da mazi sigasıyla yer almış ve 17. sûreye ad olmuştur. Buna göre Allah kudretinin işaretlerini göstermek için, kuluna (Hz. peygamber) Mescid-i Haram'dan, çevresi mübarek kılınan Mescid-i Aksa'ya geceleyin bir seyahat yaptırmıştır. Kur'an-ı Kerim'deki şu ayetler buna delil olarak gösterilmiştir: *Kulu (Muhammed)'i geceleyin Mescid-i Haram'dan alarak, âyetlerimizi göstermek için, civarını mübarek kıldığımız Mescid- Aksa'ya götüren, Allah'ın şanı yücedir. O işitendir görendir.*⁸⁷ *İnmekte olan yıldız andolsun ki, arkadaşınız (Muhammed) şaşırmadı, azıtmadı da, o kendi arzusuna göre söylemiyor. O Kur'an ancak vahyolunan bir vahiydir. (Kur'an'ı) ona üstün güçlere sahip, muhteşem görünümlü (Cebrail) öğretti. O, en yüksek ufukta bulunuyorken (Asli sûretine girip) doğruldu. Sonra (ona) yaklaştı. Derken sarkıp daha da yakın oldu. (Peygamber'e olan mesafesi) iki yay aralığı kadar yahut daha az oldu. Böylece Allah kuluna vahyedeceğini vahyetti. Kalp (gözün) gördüğünü yalanlamadı. (Şimdi siz) gördüğü şey hakkında, onunla tartışıyor musunuz? And olsun ki, o, (Cebrail)'i bir başka inişte daha asli sûreti ile görmüştü. Sidretü'l-Münteha'nın yanında. Me'va cenneti onun yanındadır. O zaman sidre'yi kaplayan kaplamıştı. Göz (gördüğünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı. Andolsun Rabbinin ayetlerinden en büyüğünü gördü.*⁸⁸ *Bu Kur'an arşın sahibi katında değerli, güçlü, sözü dinlenen ve güvenilen şerefli bir elçinin getirdiği sözdür. Arkadaşınız (Muhammed) asla deli değildir. Andolsun ki o, Cebrail'i apaçık*

⁸³ Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I,92.

⁸⁴ Cevherî, *Sihah*, I,328.

⁸⁵ Mearic, 70/3.

⁸⁶ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, XIV,381.

⁸⁷ İsrâ, 17/1.

⁸⁸ Necm, 53/1-8.

*ufukta görmüştür ve o, görülmeyenler hakkında söyledikleri hususunda töhmet altında tutulamaz.*⁸⁹

Yine Kur'an'ın bu şekillerde tavsif ettiği bu olayın detaylı anlatımları Hadislerde ve İslâm kaynaklarında aşağıdaki şekillerde geçmektedir. Bunlardan ilki Mi'rac'ın nasıl gerçekleştiğine dair olan ve Buhari ve Müslim'de geçen, tefsir kaynaklarının da buradan aktardığı Malik b. Sa'saa hadisidir, hadis şöyledir: Enes (r.a) Malik İbnu Sa'saa (r.a)'dan naklen anlatıyor: "Resulullah (s.a.s) onlara, Mi'rac'a götürüldüğü gecedden anlatarak demiştir ki, "Ben Ka'be'nin avlusundan Hatim kısmında -belki de Hırc'da demişti- yatıyordum, -bir rivayette şu ziyade var: Uyku ile uyanıklık arasında idim- Derken bana biri geldi, şuradan şuraya kadar (göğsümü) yarı. -Bu sözülle boğaz çukurundan kıl biten yere kadar olan kısmı kastedti.- Kalbimi çıkardı. Sonra bana, içerisi imanla (ve hikmetle) dolu, altından bir kap getirildi. Kalbim (çıkarılıp su ve zemzem ile) yıkandı. Sonra içerisi (imanla) doldurulup tekrar yerine kondu. Sonra merkepten büyük katırdan küçük beyaz bir hayvan getirildi. Bu Burak'tı. Ön ayağını gözünün gittiği en son noktaya koyarak yol alıyordu. Ben onun üzerine bindirilmiştim. Böylece Cibril aleyhisselam beni götürdü. Dünya semasına kadar geldik. Kapının açılmasını istedi. "Gelen kim?" denildi. "Cibril!" dedi. "Beraberindeki kim?" denildi. "Muhammed (s.a.s)!" dedi. "O'na Mi'rac daveti gönderildi mi?" denildi. "Evet!" dedi. "Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliştirdi!" denildi. Derken kapı açıldı. Kapıdan geçince, orada Hz. Adem aleyhiselam'ı gördüm. "Bu babanız Adem'dir! Selam ver O'na!" dendi. Ben de selam verdim. Selamıma mukabele etti. Sonra bana: "Salih evlad hoş gelmiş, salih peygamber hoş gelmiş!" dedi. Sonra Hz. Cebrail beni yükseltti ve ikinci semaya geldik. Kapıyı çaldı. "Bu gelen kim?" denildi. "Ben Cibril'im!" dedi. "Beraberindeki kim?" denildi. "Muhammed!" dedi. "O'na Mi'rac daveti gönderildi mi?" denildi. "Evet!" dedi. "Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliş!" dediler. Derken bize kapı açıldı. İçeri girince, Hz. Yahya ve Hz. İsa aleyhimassalam ile karşılaştım. Onlar teyze oğullarıydı. Hz.Cebrail: "Bunlar Hz. Yahya ve Hz. İsa'dırlar, onlara selam ver!" dedi. Ben de selam verdim. Onlar da selamıma mukabelede bulundular. Sonra: "Hoş geldin salih kardeş, hoş geldin salih peygamber" dediler. Sonra Cebrail beni üçüncü semaya çıkardı. Kapıyı çaldı. "Bu gelen kim ?" denildi. "Cibril'im!" dedi. "Yanıdaki kim?" denildi. "Muhammed'dir!" dedi. "O'na Mi'rac daveti gitti mi?" denildi. "Evet!"

---

⁸⁹ Tekvir, 81/19-24.

dedi. "Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliş!" denildi. Kapı bize açıldı. İçeri girince Hz. Yusuf aleyhisselam'la karşılaştık. Cebrail: "Bu Yusuf tur! O'na selam ver!" dedi. Ben de selam verdim. Selamıma mukabele etti. Sonra: "Salih kardeş hoş gelmiş, salih peygamber hoş gelmiş!" dedi. Sonra Cebrail beni dördüncü semaya çıkardı. Kapıyı çaldı. "Bu gelen kim ?" denildi. "Cibril'im!" dedi. "Beraberindeki kim?" denildi. "Muhammed!" dedi. "Ona Mi'rac davetiyesi indi mi?" denildi. "Evet!" dedi. "Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliş!" dediler. Kapı açıldı, içeri girdiğimizde, Hz. İdris aleyhisselam ile karşılaştık. Hz. Cebrail: "Bu İdris'tir, O'na selam ver!" dedi. Ben selam verdim. O da selamıma mukabele etti. Sonra bana: "Salih kardeş hoş geldin, salih peygamber hoş geldin!" dedi. Sonra Hz. Cebrail beni yükseltti. Beşinci semaya geldik. Kapıyı çaldı. "Kim bu gelen ?" denildi. "Ben Cibril'im!" dedi. "Beraberindeki kim ?" denildi. "Muhammed!" dedi. "O'na Mi'rac daveti indirildi mi?" denildi. "Evet!" dedi. "Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliş!" denildi. Kapı açıldı, içeri girince, Harun aleyhisselam ile karşılaştık. Cebrail aleyhisselam: "Bu Harun aleyhisselam'dır. O'na selam verin" dedi. Ben selam verdim, o da selamıma mukabelede bulundu ve: "Salih kardeş hoş geldin, salih peygamber hoş geldin!" dedi. Sonra Cebrail beni yükseltti ve altıncı semaya geldik. Kapıyı çaldı. "Bu gelen kim?" denildi. "Ben Cibril!" dedi. "Beraberindeki kim?" denildi. "Muhammed!" dedi. "O'na Mi'rac daveti indirildi mi?" denildi. "Evet!" dedi. "Hoş gelmişler! Bu geliş ne iyi geliş!" denildi, içeri girince, Hz. İbrahim aleyhisselam ile karşılaştık. Cebrail: "Bu baban İbrahim'dir, O'na selam ver!" dedi. Ben selam verdim. O da selamıma mukabele etti. Sonra: "Salih oğlum hoş geldin, salih peygamber hoş geldin!" dedi. Sonra Sidretü'l-Münteha'ya çıkarıldım. Bunun meyveleri (Yemen'in) hecer testileri gibi iri idi, yaprakları da fil kulakları gibiydi. Cebrail aleyhisselam bana: "İşte bu Sidretü'l-Münteha'dır!" dedi. Burada dört nehir vardır: İki batını nehir, ikisi zahiri nehir. "Bunlar nedir, ey Cibril?" diye sordum. Hz. Cebrail: "Şu iki batını nehir cennetin iki nehridir. Zahiri olanların biri Nil, diğeri Fırat'tır!" dedi. Sonra bana el-Beytül-Ma'mur yükseltildi. Sonra bana bir kaptı şarap, bir kaptı süt, bir kaptı da bal getirildi. Ben süt aldım. Cebrail aleyhisselam: "Bu (aldığın), fitrat(a uygun olan)dır, sen ve ümmetin bu fitrat (yaratılış) üzeresiniz!" dedi. Resulullah devamla dedi ki: "Sonra bana, her günde elli vakit olmak üzere namaz farz kılındı. Oradan geri döndüm. Hz. Musa aleyhisselam'a uğradım. Bana: "Ne ile emrolundun?" dedi. "Gece ve gündüzde elli vakit namazla!" dedim. "Ümmetin, her

gün elli vakit namaza muktedir olamaz. Vallahi ben, senden önce insanları tecrübe ettim. Beni İsrail'e muamelelerin en şiddetlisini uyguladım (muvaffak olmadım). Sen çabuk Rabbine dön, bunda ümmetine hafifletme talep et!" dedi. Ben de hemen döndüm (hafifletme istedim, Rabbim) benden on vakit namaz indirdi. Musa aleyhisselam'a tekrar uğradım. Yine: "Ne ile emrolundum ?" dedi. "Benden on vakit namazı kaldırdı!" dedim. "Rabbine dön! Ümmetin için daha da azaltmasını iste!" dedi. Ben döndüm. Rabbim benden on vakit daha kaldırdı. Dönüşte yine Musa aleyhisselam'a uğradım. Aynı şeyi söyledi. Ben, beş vakitle emrolunmama kadar bu şekilde Hz. Musa ile Rabbim arasında gidip gelmeye devam ettim. Bu sonuncu defa da Hz. Musa'ya uğradım. Yine: "Ne ile emredildin ?" dedi. "Her gün beş vakit namazla!" dedim. "Senin ümmetin her gün beş vakit namaza da takat getiremez. Rabbine dön, hafifletme talep et!" dedi. "Rabbimden çok istedim. Artık utaniyorum, daha da hafifletmesini isteyemem! Ben beş vakte razıyım. Allah'ın emrine teslim oluyorum!" dedim. Musa aleyhisselam'ı geçer geçmez bir münadi (Allah adına) nida etti: "Farzımı kesinleştirdim, kullarımdan hafiflettim de!" Bir rivayette şu ziyade geldi: "Namazlar (günde) beştir. Ve onlar ellidir de. İndimde hüküm değişmez artık!"⁹⁰ Genel olarak kaynaklarda bu şekilde geçmekte olan mi'rac olayının farklı hadislerde aşağıdaki şekilde detaylı anlatılmaktadır.

Mi'rac'da Hz. Peygamberin gördüğü bir takım olaylar ile alâkalı şu hadis geçmektedir. Usame İbn Zeyd'in naklettiğine göre Resulullah (s.a.s) buyurdular ki: "(Mi'rac sırasında) cennetin kapısında durup içeri baktım. Oraya girenlerin büyük çoğunluğunun miskinler olduğunu gördüm. Dünyadaki imkân sahiplerinin cehennemlikleri, ateşe gitmeye emrolunmuşlardı, geri kalanlar da mahpus idiler. Cehennem kapısında da durdum. Oraya girenlerin büyük çoğunluğu da kadınlardır."⁹¹ Yine Ebu Hureyre (r.a)'dan rivayet edildiğine göre Resulullah (s.a.s) buyurdular ki: "Mi'rac'a çıkarıldığım gece bana iki kadeh getirildi, birinde şarap diğerinde de süt vardı. Ben sütü aldım. Melek: "Seni fitrata irşad eden Allah'a hamd olsun. Eğer şarabı alsaydın ümmetin azmıştı" dedi."⁹²

⁹⁰ Buharî, Bed'ü'l-Hâlk, 6; Müslim İman, 264.

⁹¹ Buhari, Rikak 51; Müslim, Zühd 93.

⁹² Nesai, Eşribe 41, (8, 312); Buhari, Eşribe 1; Müslim, İman 272.

Mi'rac'da namaz hususunda nakledilen hadis ise Hz. Enes kanalıyla rivayet edilmiştir. Resulullah (s.a.s)'in Mirac'a çıktığı gece elli vakit namaz farz kılındı. Sonra bu azaltılarak beşe indirildi. Sonra da şöyle hitap edildi: "Ey Muhammed! Artık, nezdimde (hüküm kesinleşmiştir), bu söz değiştirilmez. Bu beş vakit, (Rabbinin bir lüftü olarak on misliyle kabul edilerek) senin için elli vakit sayılacaktır."⁹³

Hz. Peygamberin mi'rac'da ne gördüğü, Allah'ı görüp görmediği ile alakalı da şu hadis zikredilmektedir. Necm sûresinin konuyla ilgili ayetlerinin de zikredildiği bu hadise göre İbn Abbas (r.a), Arafat'ta Ka'b'la karşılaştı. Ka'b'a birşeyle sordu. Bunun üzerine Ka'b öyle bir tekbir getirdi ki, dağlarda yankılar yaptı, İbn Abbas (r.a) dedi ki; "Biz Beni Haşim'deniz!" Ka'b da: "Allah rü'yeti ile kelamını Muhammed (s.a.s) ile Musa (a.s.) arasında taksim etti. Musa'ya Allah iki kere konuştu. Muhammed (s.a.s) de Mi'rac'da Allah'ı iki kere gördü." Mesruk der ki: "Hz. Aişe (r.a)'nin yanına girdim ve "Muhammed Rabbini gördü mü?" diye sordum. Bana: "Öyle bir şey söyledin ki, (korkudan) tüylerim kabardı (diken diken oldu)" dedi. "Ağır olun, (hemen reddetmeyin) deyip şu mealdeki ayeti okudum: "Andolsun ki O, Rabbinin en büyük ayetlerinden bir kısmını görmüştür" (Necm, 18). Buna şu cevabı verdi: "Bu ayet seni nereye götürmüş? (Ayeti anlamakta hata etmişsin, Ayette Resulullah (s.a.s)'in gördüğü belirtilen şey) Cibril (a.s.)'dir. Sana kim: "Muhammed Rabbini görmüştür" derse veya "Emredildiği tebligattan bir şey gizlemiştir" derse veya "Allah'ın gayb ilan ettiği şu beş şeyi bildiğini söylese: "Kıyametin ilmi şüphesiz ki Allah'ın nezdindedir. Yağmuru O indirir. Rahimlerde olanı O bilir. Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiçbir kimse hangi yerde öleceğini bilmez..." (Lokman, 34) bil ki en büyük iftira ve yalanda bulunmuştur. Resulullah (s.a.s)'in, ayette bahsedilen rü'yeti Cebrail'le ilgilidir. Efendimiz'in gördüğü şey, Cebrail'dir. Resulullah (s.a.s) Cebrail (a.s.)'i altı yüz kanadıyla fitri suretinde ancak iki defa görmüştür: Bir defasında Sidretü'l-Münteha'da, bir defasında da (Mekke'nin aşağısında) Ciyad denilen yerde, ufku (her cihetiyle semayı) kaplamış vaziyette."⁹⁴ Mi'rac'la alakalı bu ve benzer hadisler tefsir kaynaklarınca da kullanılmışlardır. Bu konuda İlâm âlimlerinin görüşlerini ve son dönemde getirilen yorumları ise bir sonraki başlıkta inceleyeceğiz.

⁹³ Buhari, Bed'ül-Halk 6, Menakıbu'l-Ensar 42; Müslim, İman 259; Nesai, Salat 4.

⁹⁴ Buhari, Tefsir, Maide 7, Bed'ül-Halk 6, Tevhid 4; Müslim, İman 287.

4.2.2.2. Mi'rac'a Getirilen Yorumlar

İsra ve Mi'rac hadisesini Kur'an'da İsra suresinde bulunan ilk ayeti de göz önünde bulundurarak tekrar değerlendirecek olursak: *Kulu (Muhammed)'i geceleyin Mescid-i Haram'dan alarak, âyetlerimizi göstermek için, civarını mübarek kıldığımız Mescid-Aksa'ya götüren, Allah'ın şanı yücedir. O işitendir görendir.*⁹⁵ Şeklinde zikredildiği gibi bu yolculuğun maksadı, Allah'ın kuluna bazı ayetlerini göstermek istemesidir. İsra sûresi bu yolculuğun sadece bir bölümünü, Hz. Peygamberin Mescid-i Aksa'ya gidişini anlatmaktadır. Kur'an'ın daha fazla ayrıntıya değinmediği bu hususu yukarıda zikrettiğimiz hadisler ayrıntılı bir şekilde aktarmaktadır.

Mi'rac hakkında birçok farklı görüş vardır. Bazıları bunun rüyada meydana geldiği görüşündedirler. Bu konuda İsra sûresindeki şu ayeti delil olarak göstermektedirler: *Sana: "Rabbin şüphesiz insanları kuşatmıştır" demiştik; sana gösterdiğimiz rüya ile ve Kur'an'da lanetlenmiş ağaçla, sadece insanları denedik. Biz onları korkutuyoruz, fakat bu onlara büyük taşkınlık vermekten başka birşeye yaramıyor.*⁹⁶ İbn Abbas bu görüştedir.⁹⁷ Bu ayetteki rüya hakkında Bedir zaferi ya da Mekke'nin fethedileceğine dair bir rüya şeklinde yorum yapanlar olduysa da, ayetin Mekkî olması hasebi ile İsra ve Mi'rac'a delalet ettiğini söyleyen Elmalılı, ancak bunu rüya şeklinde yorumlamanın doğru olmadığını, görmek şeklinde yorumlamak gerektiğini çünkü Mi'rac'ın bir imtihan vesilesi olduğu belirtmektedir.⁹⁸

Bazılarına göre mi'rac hadisesi uyanık halde iken ruh ve bedenle birlikte vaki olmuştur. Müfessirlerin çoğu bu görüş paylaşmaktadır.⁹⁹ Bazılarına göre ise İsra ve mi'rac hadisesi uyanık iken fakat ruhen gerçekleşmiş bir hadisedir. Bunlar Taberi'de zikredilen Huzeyfe (r.a)'in " Bu hadise bir rüya idi, Hz. Peygamber'in bedeni yerinden oynamadı. Allah onu sadece ruhen götürdü ve yürüttü" şeklinde rivayet ettiği hadisi delil getirmektedirler. Hz. Aişe (r.a) ve Muaviye (r.a) da bu görüştedir.¹⁰⁰ Çağdaş

⁹⁵ İsrâ, 17/1.

⁹⁶ İsra, 17/60.

⁹⁷ Taftazanî, *Şerhu'l-Akaid*, 307.

⁹⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, V,3186.

⁹⁹ Taberi, *Camiu'l-Beyan*, IX,23; Beyzavî, *Envarü't-Tenzil*, III,430; Zemahşerî, *Keşşaf*, II,606; Âlûsî, *Ruhu'l-Meânî*, XV,8; Razi, *Mefatihü'l-Gayb*, XX,149; Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, III,70; Ebu's-Suud, *İrşad'u-Akl'î-Selim*, VIII,3582; Zuheylî, *Tefsîru'l-Münir*, VIII,16; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, V,282; İbn Âşûr, *et-Tahrir ve't-Tenvir*, XV,22.

¹⁰⁰ Taberi, *Camiu'l-Beyan*, IX,23.

birçok müellif de İsrâ ve mi'rac'ın ruhen gerçekleştiği kanaatindedir.¹⁰¹ Mi'rac'ın bedenî olduğunu ileri sürenlerin delillerini zayıf olarak kabul eden Şiblî; İsrâ sûresinin ilk ayetinde yer alan “abd” kelimesinin ruha atfedilebileceğini söyler. Ona göre insan bedeni her an değişikliğe uğramaktadır. Kalıcı olan ruhtur. Ayrıca mi'rac olayında geçen Mescid'i-Aksa'nın dışındaki mekân ve hadiseler bu varlık alanına değil, ruhanî âleme aittir. Dolayısıyla bu tecrübe ruhun maddî unsurlarından sıyrılarak melekût âlemine yaptığı bir yolculuktur. İsrâ sûresinin 60. ayetinde zikredilen rüyanın insanlar için bir imtihan vesîlesi olarak gösterilmesi de yine ona göre mi'rac'ın uyanık halde gerçekleşmesini zorunlu kılmaz. Zira bir şeyin imtihan konusu yapılması onun mutlaka olağan üstü sayılmasını gerektirmez.¹⁰²

Hız. Peygamber'in mi'racına dair oluşan literatürün Sünnî gelenek tarafından organize edildiğini iddia eden Fazlurrahman ise şunları zikretmektedir: Kur'an Hz. Muhammed'in önemli değişmeler sağlayan bir veya bir dizi tecrübeden geçtiğine birkaç sûrede işaret etmektedir. (İsrâ, 1; Necm, 5–18; Tekvir, 23). Bütün bu sûrelerde Kur'an en uzakta ya da, ufukta Hz. Peygamber'in bir şeyler gördüğünü ifade eder. Bu durum göstermektedir ki, sözü edilen tecrübe benin genişlemesinin önemli bir unsurunu içermektedir. Necm sûresinin 11–12. ayetlerinde Kur'an şunları bildiriyor: Gönül gözün gördüğünü yalanlamadı, gördüğü şey hakkında onunla tartışıyor musunuz? Ancak Hz. Peygamber'in ruhî tecrübeleri, daha sonraları, özellikle Sünnîlik teşekkül etmeye başladığı sırada hadisler tarafından işlenerek, Hz Muhammed'in mi'rac hadisesi ile ilgili, bedenî vukû bulmuş eşiz ve canlı bir olay haline sokulmuştur. Daha sonraları Hz. Peygamber'in mi'rac sırasında bindiği hayvan, yedi gök tabakasının her birisinde kalışı, Âdem'den İsa'ya kadar geçmiş asırların peygamberleri ile konuşmaları hakkındaki bütün canlı ayrıntılar ortaya konmuştur. Burada ilkin Sünnîliğe karşı nadiren idrak edilen bir gerçeği kabullenebiliriz. Din tamamı ile ruhanîleştirilmiş nasslarla yaşayamaz, sadece ruhun muhtaç olduğu bir kılıf hizmeti görse de, onu somut bir hale sokmak gereklidir. Ayrıca tamamı ile ruhî mahiyette olan bir şeyin bedenî bir bileşkeni olmadan ortaya çıkmasını kabul etmenin gerçekten imkânsız olduğunu söyleyebiliriz. Hatta diyebiliriz ki bir tek olay durumuna ya da bağlamına göre, ruhî ya da bedenî adını alabilir. Ancak her iki halde de Sünnîler

¹⁰¹ Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I,92; Ateş, Süleyman, *Çağdaş Tefsir*, V,196; Doğrul, Ömer Rıza, *Tanrı Buyruğu*, Halit Yaşaroğlu Kitapçılık, İstanbul, t.s, II,459.

¹⁰² Şiblî, *İslâm Tarihi: Asr'ı-Saadet*, II,443.

tarafından İsa'nın göğe çıkışına benzer bir biçimde geliştirilip hadislerle desteklenen mi'rac anlayışı, malzemelerini çeşitli kaynaklardan alan tarihî bir kurgudan başka bir şey değildir.¹⁰³

Bütün bunları zikrettikten sonra şunları söyleyebiliriz: İsrâ ve mi'rac aslı ve esası itibarı ile bir mucizedir. Mucizenin ana özelliği ise aklın ve tabiat kanunlarının üstünde olduğu gerçeğidir. Mi'rac rüyada, ruhla ya da ruhla beraber cesetle, hangi halde kabul edilirse edilsin ruhî ve manevî bir yükselişi işaret etmektedir.

4.3. Garanik Kıssası

Necm sûresi tefsir edilirken kaynaklarda **Garanik** diye meşhur olmuş bir olaydan söz edilir. Garanik sözlükte: Beyaz su kuşu, kuğu, turna, beyaz tenli genç ve güzel kız anlamlarına gelen gurnuk (gırnık) kelimesinin çoğuludur.¹⁰⁴ Kureyş kabilesi mensupları putlarının Allah'ın kızları olduğuna inanır ve Kâbe'yi tavaf ederken “Lât, Uzza ve üçüncüsü olan Menat hürmetine! Çünkü bu üçü ulu kuğulardır ve şüphesiz şefaatleri umulan varlıklardır.” Diyerek, onları yüksekte uçan kuşlara veya diğer bir anlayışa göre melekleri Allah'ın kızları olarak gördükleri için genç ve güzel kızlara benzetirlerdi.¹⁰⁵

İslâm literatüründe garanik kelimesi, Hz. Peygamber (s.a.s)'in müşriklerin gönlünü İslâm'a ısındırmayı arzu ettiği bir sırada, şeytanın telkiniyle vahiylerle Allah kelâmı olmayan bazı sözler karıştırdığını¹⁰⁶ ve daha sonra Cebrail (a.s)'in itirazıyla bundan vazgeçtiğini iddia eden rivayetler münasebetiyle kullanılmış¹⁰⁷ Daha çok zikrettiğimiz Necm sûresindeki ayetlerle, Hacc sûresindeki ayetlerin nazil oluşuna ilişkin tartışmalara konu olmuştur.

Olay kısaca şöyledir: Hz. Peygamber (s.a.s) kavminin kendisinden yüz çevirip, onların kendilerine getirdiği şeyden uzak durduklarını görünce, bu o'na çok ağır gelmiş, bunun için, içinden, Allah'ın kendisiyle kavminin arasını yakınlaştıracak bir şey gelmesini temennî etmişti. Bu onların îman etmesini çokça arzulamasından kaynaklanıyordu. Bir gün kalabalık Kureyş topluluğu içerisinde otururken, o gün Allah'tan onları kendisinden

¹⁰³ Fazlurrahman, *İslâm*, Selçuk Yayınları, Ankara, 1992, s. 19.

¹⁰⁴ Heyet, *el-Mu'cemü'l-Vesit*, Daru'l-Marife, Mısır, 1973, II,651.

¹⁰⁵ Heyet, *Kur'an Yolu*, V,169.

¹⁰⁶ Taberî, ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Tarih'i-Taberî Tarihü'r-Rusul ve'l-Mülük*, Daru'l-Marife, Kahire ts, II,338.

¹⁰⁷ İbn Sâ'd, *Tabakatü'l-Kübra*, Dar'u Sadr, Beyrut ts, I,205.

uzaklaştıracak bir şey gelmemesini temennî etmiş. Derken bu esnada necm sûresi nazil olmuştur. Bunun üzerine Resûlullah bu sûreyi okumaya başlamış... *Şimdi siz ilâh olarak Lât'ı, Uzza'yı ve diğer üçüncüleri olan Menat'ı görüyorsunuz?*¹⁰⁸ Cümlesine gelince, şeytan o'nun *diline o yüce kuğular (tanrıçalar), işte onların şefaatleri umulur* ifadesini atmış. Kureyş de bunu duyar duymaz çok sevinmiş. Resûlullah (s.a.s) sûreyi sonuna kadar okumuş, sonunda Velid b. Muğîre ile Said b. El-Âs (ki bunlar yere eğilemeyecek kadar yaşlı olduklarından, yerden toprağı alarak alınlarına getirmek sûreti ile secde etmişler) hariç hem kendisi hem Müslümanlar ve hem de Kâbe'de bulunan bütün müşrikler secde etmişler. Böylece Kureyşliler büyük bir sevinç içerisinde dağılarak: *Muhammed ilâhlarınızı en güzel bir şekilde andı* demişler Akşam olunca Cebrail (a.s) Hz. Peygamber (s.a.s)'e gelerek sen ne yaptın, benim Allah'tan sana getirmedigim, söylemediğim şeyi insanlara okudun demiş, bunun üzerine Allah Resulü (s.a.s) büyük bir üzüntü içerisinde girmiş ve Allah'tan çok korkmuştur. Bunu müteakiben de: *Senden önce hiç bir Nebî ve Resûl göndermedik ki, bir şey temennî ettiği zaman, şeytan onun bu temennisine dair vesvese vermiş olmasın. Ama Allah şeytanın vesvesesini giderir. Sonra Allah ayetlerini sağlamlaştırır. Allah hakkıyla bilendir hüküm ve hikmet sahibidir. Allah şeytanın verdiği bu vesveseyi, kalplerinde hastalık bulunanlar ile kalpleri katı olanlara bir imtihan vesîlesi kılmak için böyle yapar. Hiç şüphesiz ki o zalimler derin bir ayrılık içindedirler.*¹⁰⁹ Ayeti nazil olmuştur.¹¹⁰

Bu konuyla ilgili Hamîdullah'ın yorumu dikkate şayandır: I. Habeşistan hicreti gerçekleşikten bir müddet sonra bir hadise oldu. Hz. Peygamber (s.a.s) Kâbe'nin önünde namaz kılıyordu. Kur'an-ı Kerim'in 53. sûresini (Necm) okumaktaydı. Şu ayetlere geldi "*Siz de gördünüz değil mi Lât ve Uzza'yı ve öteki üçüncü Menat'ı? Bunlar yüksek yaratık mıdır? Ve onların şefaati ümit edilir mi?*" öyle görünüyor ki bu ayetler başkalarının da malumdu ve rivayete göre birisi son iki ayeti şeytanî bir şekilde olumlu bir ses tonu ile okudu. Hâlbuki soru cümlesi metinde hususi olarak soru zarfı olmadığından ancak ses tonu ile olumsuz oluyordu. Oradaki Müşrikler Hz. Peygamber (s.a.s)'in kendi putlarına müsaade ettiği zehabına kapıldılar. Sevinçleri büyük oldu. Öyle ki Hz. Peygamber (s.a.s) namazda secde edince onlar da Kâbe önünde secdeye kapandılar. Olup bitenlerden Hz. Muhammed (s.a.s)'in haberi yoktu. Fakat bu yanlış

¹⁰⁸ Necm, 53/19-20.

¹⁰⁹ Hac, 22/52-53.

¹¹⁰ Taberî, *Tarih'i -Taberî Tarihü'r-Rusul ve'l-Mülük*, II,338; İbn Sâ'd, *Tabakatü'l-Kübra*, I,205.

anlamadan sonra gerginlik kalktı ve sukûn devresi başladı. Bunun şayiası Habeşistan'a kadar gitti. Bu durum bazı göçmenleri memleketlerine dönmeye teşvik etti. Bu arada mesele anlaşıldı, Hz. Muhammed (s.a.s) hadiseleri büyük bir üzüntü ile öğrendi. Yeni bir vahiy iki mana alabilen eski vahiy düzeltti ve onun yerini aldı. Bu ayetlerin inzali ile müşriklerin putları için hiçbir müsamahanın bahis konusu olmadığı teyid edilince, Mekke'de Müslümanların zaten zayıf olan durumları daha güçleşti.¹¹¹ Hamîdullah burada ayetin okunuşundaki soru vurgusundan kaynaklanan bir sorun olduğunu, daha sonra her iki manaya da muhtemil bu ayetin neshedilerek necm sûresindeki ayetlerin son haliyle nazil olduğunu belirtmektedir.

Garanik hâdisenin olması pek çok yönden doğru bulunmamıştır. Öncelikle bu, Kur'an'ın diğer ayetleri ile tenakuz teşkil etmektedir.¹¹² Vahye bazı sözlerin karışması,¹¹³ Resûlullah (s.a.s)'in vahyi değiştirmesi,¹¹⁴ kendi isteğine göre konuşması,¹¹⁵ açıkça Kur'an'a zıt şeylerdir. Kur'an vahyi konusunda Allah'ın tam bir koruması söz konusudur.¹¹⁶

Garanik haberlerine ait ibarelerin, Kur'an'da olamayacağını bir delili de bu konudaki ibarelerin çok çeşitli olmasıdır. Uyduranların lâfızlarında bile bir birlik meydana getiremediği bu rivayetler 20–25 çeşide ulaşmaktadır.¹¹⁷ Bu sözler Kur'an'ın belâğatına ve fesahatine uymamaktadır. Allah'a şirk koştuktan son derece sakınan, putlardan nefret eden Hz. Peygamber (s.a.s)'in böyle bir söz söylemesi mümkün değildir. Bu konudaki rivayetler incelendiğinde de açıkça bir tenakuz göze çarpmaktadır. Bu rivayetlere baktığımızda karşımıza şu farklı ifadeler çıkmaktadır: a. Resûlullah (s.a.s) garanik cümlesini okuduğu zaman namazda imiş, b. Kureyşlilerin toplandığı yerde imiş, c. Namaz kılariken uyuklamış ve şeytan bu sözleri onun diline atmış, d. İçinden bunu temenî ve arzu ederken dilinden dökülüvermiş, e. Hz. Peygamber (s.a.s)'in böyle okuduğunu şeytan haber vermiş, f. Resûlullah (s.a.s) böyle bir şey okuduğunu akşama kadar anlayamamış, akşamleyin Cebrail (a.s) haber vermiş, g. Resûlullah (s.a.s) bunu

---

¹¹¹ Hamîdullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, Çev. Said Mutlu, İrfan yayınevi, İstanbul 1972, I,88.

¹¹² Hicr, 15/42; Nahl, 16/99.

¹¹³ Hakkâ, 69/43–47.

¹¹⁴ Yunus, 10/15.

¹¹⁵ Necm, 53/3.

¹¹⁶ Â'lâ, 87/6; Kiyame, 75/16–19; Furkan, 25/32.

¹¹⁷ Cerrahoğlu, İsmail, "Garanik Meselesinin İstismarcıları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1981, Sayı 24, s. 69–70.

yanlışlıkla okuduğunu anlayınca hayır hayır bu şeytan tarafından söylendi demiş, h. Necm sûresinin 20. ayetinden sonra okumuş i. 22. ayetinden sonra okumuş, j. Bu cümleyi okuyup feryat edince Allah onu hacc sûresindeki ayet ile teselli etmiş, k. Okuduğu bu sûreyi hiç farkına varmadan bitirince, müşrikler sevinçlerinden secdeye kapanmışlar, hatta onu omuzlarına alıp Abdi Menaf oğulları peygamberi diyerek Mekke sokaklarında dolaştırmışlar.¹¹⁸ Bu kadar birbirinden uzak ve birbirine zıt haberler de göstermektedir ki, haddi zatında varlığı iddia edilen bu olay bir uydurmadan ibarettir.¹¹⁹

Şüphesiz bu olay, en başta Hz. Muhammed'in aldığı vahiylerin ve yürüttüğü tevhid mücadelesinin, ruh ve mantığına ters düşmektedir. Hz. Muhammed (s.a.s)'i tesellî etmek için nazil olduğu söylenen hacc suresindeki zikrettiğimiz ayetlerin ise, çok uzun bir zaman sonra Medîne'de nazil olması da, olayın imkansızlığını gözler önüne seren bir başka veçhedir. Bu olayın vuku bulduğuna delil olarak Habeşistan'a hicret eden Müslümanlardan bir kısmının geri dönüşü gösterilse de garanik rivayetine ilk yer veren ibn İshak bunu muhacirlerin dönüşüne bağlamamaktadır. Aslında söz konusu bu dönüş bu olaydan sonraki bir zamana rastlamaktadır.¹²⁰

Bunca tutarsızlığa rağmen, garanik kıssasını, vahiy ve nübüvvet akidesine gölge düşürmeye elverişli bulmaları sebebiyle, gerçek kabul eden birçok müsteşrik vardır. Suat Yıldırım bunların önemlilerinin, W. Muir, R. Dozy, Brockelman, Nöldeke, Blechare, M. Watt olduklarını bildirmektedir. Peşin hükümlü davrandıkları için tenakuza düşen bu şarkiyatçılar, ilmî gerçeklere dayanmamışlardır.¹²¹

Hiç şüphe yoktur ki, bu mesele ile dinin temeline dinamit konulmakta, Allah elçilerinin ismet vasfı kaldırılmakta, vahiy hakkında şüphe ve tereddütler uyandırılmak istenmektedir. Bu meselelerdeki ufak bir şüphe, dini temelinden yıkar. Çünkü ilâhi dinlerin en mühim esası, vahiy ve Peygamberlik müessesesidir. Peygamberler vahye muhatap oldukları için mertebeleri yükselmiş, fazilette doğru sözlülükte, emanette ve iyi işler işlemede, diğer insanlar için numune kılınmıştır. Onlar cahil kimselerin isnat etmeye çalıştıkları hurafelerden tenzih edilmiştir.¹²²

¹¹⁸ Kadı İyaz, *eş-Şifa bi Ta'rifü Hukukî'l-Mustafa*, s. 47.

¹¹⁹ Akgül, Muhittin, *Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber*, Işık Yayınları, İzmir, 1999, s. 173–177.

¹²⁰ Öztürk, Levent, *Etiyopya'da İslâmiyet*, Ayışığı Kitapları, İstanbul 2001, s. 73.

¹²¹ Yıldırım, Suat, *Oryantalistlerin Yanılgıları*, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2003, s. 226.

¹²² Cerrahoğlu, İsmail, *Garanik Meselesinin İstismarcıları*, 24/69–70.

Sonuç olarak garanik hadisesinin mevcudiyetini güvenilir rivayetlerle belgelemenin mümkün olmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu tür iddialar klasik kaynaklardaki zayıf olan bir takım rivayetlere dayandırılarak, genellikle müsteşrikler tarafından ortaya atılmış İslam'ın ruhuyla bağdaşmayan tartışmalardır

4.4. Meleklerin Mahiyeti

Melek kelimesinin, risalet ve elçilik anlamına gelen, “elûke” masdarından geldiği belirtilmektedir. Rağıp el-İsfehânî, melâike kelimesinin hem çoğul, hem de tekil için kullanıldığını söylediikten sonra, “milk” kökünden türetildiği görüşünü de göz önünde bulundurarak “melek” kelimesinin kuvvet ve tedbirle, “melâike”nin ise, risalet ve habercilikle ilgili kullanımına dikkat çekmektedir.¹²³

Melekler Allah tarafından bir vahiy ile kullarından dilediği kimselere İlâhî mesajı bildirmek¹²⁴, mü'minlere savaşta yardım etmek¹²⁵, onlar için istiğfarda bulunmak¹²⁶, kâfirlerin arkalarına vura vura, mü'minlerin ise, tatlılıkla canlarını almak¹²⁷, Allah'ın azap hükmünü yerine getirmek¹²⁸, Peygamberlere ve diğer seçkin kullara müjdeler getirmek¹²⁹ gibi vazifeleri olan, Allah'ın mükerrerem kullarıdır. Allah onlara sormadıkça ağızlarını bile açamazlar, sadece kendilerine emredilene yaparlar. Allah'ın razı olduğu kimseden başkası hakkında şefaet edemezler¹³⁰. Allah'a tazimden dolayı ondan çekinir ve titrerler. Kibirlemeden yorulmadan gece gündüz Allah'ı tesbih ederler¹³¹. Melekler Allah'a kul olmaktan kaçınmazlar¹³². Allah'a asla isyan etmez ve kendilerine verilen bütün emirleri tastamam yerine getirirler¹³³. Melekler Allah'ın emri ile hareket ettiklerine göre onlardan günah sadır olması düşünülemez. Eğer günah işleyecek

¹²³ İsfehânî, *Müfredat*, s, 472; İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab* elk md. X,392.

¹²⁴ Nahl, 16/2.

¹²⁵ Âl'i-İmran, 3/124–125.

¹²⁶ Ahzab, 33/43.

¹²⁷ Muhammed, 47/27; Nahl, 16/32.

¹²⁸ Hûd, 11/81.

¹²⁹ Hûd, 11/69; Meryem, 19/17–19.

¹³⁰ Necm, 53/26.

¹³¹ Enbiyâ, 21/26–29; Zuhruf, 43/19.

¹³² Nîsa, 4/172.

¹³³ Tahrim, 66/6; Nahl, 16/50.

olsalardı, bu Allah'ın emriyle olurdu.¹³⁴ Hâlbuki hiçbir zaman Allah kötülüğü emretmediğinden¹³⁵, böyle bir şey de söz konusu olamaz.

Kur'an "meleklerle îmanı" temel inanç esasları arasında zikreder.¹³⁶ Hz. Peygamber (s.a.s) de meleklerle îmanı altı îman esasından birisi olarak sayar.¹³⁷ Meleklerle îman nassların çizdiği çerçeve dâhilinde şekillenmeli, ne eksik ne de ziyadeye gidilmelidir. Âlûsî bunu şöyle özetlemektedir: "Meleklerin masum, günah işlemez, isyan etmez, Allah tarafından kendilerine emredilenleri bütün güçleri ile yerine getiren varlıklar ve Allah'ın yarattığı şerefli kulları şeklinde olmalıdır"¹³⁸.

Meleklerin varlığı ve bazı hususiyetleri hakkında, tahrif edilmekle beraber, müşriklerin bazı bilgilerinin olduğu anlaşılmaktadır. Konuları ve mahiyetleri hakkında yanlış itikada sahip olsalar da onların varlıklarından şüphe etmemektedirler. Önceki Peygamberlerin tebliği ve talimlerinden meleklerin varlığı, hatta Allah'ın görevlendirmesiyle bazı icraatlarından haberdardırlar.¹³⁹ Müşriklerin meleklerle tapmalarıyla, onlara tevdi edilen vazifeler ve fiilleri arasında bir irtibat düşünülebilir. Meselâ Hz. Peygamber (s.a.s)'in nübüvvetine delil olarak beraberinde bir melek indirilmesi gerektiğini ileri sürmeleri¹⁴⁰ meleklerin vazifelerinden birisi olan risalet görevinin yanlış anlaşılması ve tahrif edilmesi olarak düşünülebilir.

Müşrikler meleklerle gereği gibi iman etmemiş, hâlık-mahlûk farkını fark edememiş ve onlar hakkında dalalete ve iftiraya yönelmişlerdir. En büyük yanılıgyı ise: *müşrikler tuttular kullarından bir kısmını O'nun cüz'ü (parçası) saydılar, gerçekten insan çok nankördür.*¹⁴¹ Meâlindeki bu ayette belirtildiği üzere varlıktaki konumlarında yapmışlardır. Yine onlar melekleri Allah'ın kızları telâkkî etmişlerdir: *Lât, Uzza ve diğer üçüncüsü Menat'a ne dersiniz? Erkek size de dişi O'na mı? Öyle ise bu çok insafsızca bir paylaştırmadır. Onlar ancak sizin ve atalarınızın (ilâh edindiğiniz şeylere) taktığınız isimlerdir. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Onlar*

¹³⁴ Cebeci, Lütfullah, *Kur'an'a Göre Melek, Cin, Şeytan*, İstanbul 1998, s. 47-48; Erbaş, Ali, *Melekler Âlemi, (İlâhî Dinlerde Melek İnanç)*, İstanbul 1998, s. 221-222.

¹³⁵ Â'raf, 7/28.

¹³⁶ Bakara, 2/285; Nisa, 4/136.

¹³⁷ Müslim, *İman*, 1; Nesâî, Hafız ebu Abdurrahman, Sünen'ü-Neseî, Çev. Muhtar Büyükçınar, Ahmet Tekir, Faruk Harman, Yaşar Erol, Kalem Yayıncılık, İstanbul, 1981, VIII,556, *İman*, 6.

¹³⁸ Âlûsî, *Ruhu'l-Meânî*, III,110.

¹³⁹ Ekin, Yunus, *Kur'an'a Göre İnançsızlık*, Işık Yayınları, İstanbul, 2001, s. 176.

¹⁴⁰ En'am, 6/8; Hicr, 15/6-7; Furkan, 25/7-8.

¹⁴¹ Zuhruf, 43/15.

(putperestler) yalnız zanna ve nefislerin arzusuna tabi oluyorlar. And olsun ki kendilerine Rableri katından yol gösterici gelmiştir.¹⁴²

Başlangıçta teşbih ve şahıslaştırma arzusu, daha sonra da taklit gibi başlıca sebeplerle müşrikler Allah'ın da nesli olacağını zannetmişlerdir. Yahudi ve Hristiyanlar Allah'a oğul iftirasında bulunurken, müşrikler de özellikle Allah için kızlar uydurdular.¹⁴³ Bu durum ayette şöyle açıklanmaktadır: Resûlüm şimdi sor o müşriklere (hala şirklerine devam edip) kız evlatları senin Rabbine, erkek evlâtları da kendilerine mi verecekler? Yoksa biz melekleri dışı yaratmışız da onlar buna şahit mi olmuşlar? Haberiniz olsun ki onlar sırf iftira ederek, Allah doğurdu derler. Onlar yalancının ta kendileridir.¹⁴⁴ Müşrikler meleklerle Allah arasında bir soy bağı ihdas etmenin yanında, onlara ibadet ediyorlardı. Ancak bu onların mücerret varlıklarından öte, kadın şeklindeki tasavvurlarına idi.¹⁴⁵ *Allah'tan başka onlar sadece bir kısım dişilere tapıyorlar ve yalvarıyorlar. Onlar aslında Allah'ın lânet ettiği o inatçı şeytandan başkasına yalvarmıyorlardı.*¹⁴⁶ Müşriklerin en çok taptıkları, gönül verip yalvardıkları tanrıları dişilerdir. Onların nazarında ma'but tasavvuru bir kadın hayalidir. Onlara göre tapınmanın en büyük misali kadına tapmadır. O bütün zevkini ve ilhamını kadından almak ister. Pek çok putun dışı isimleriyle isimlendirilmesi kadına tapmanın ruha hâkim olmasındandır.¹⁴⁷

Melek kelimesinin dar anlamda vahiy elçisi için kullanılması aslında pek uygun değildir. Çünkü Kur'an en azından onu Peygambere tasvir ederken hiçbir zaman melek tabirini kullanmamıştır.¹⁴⁸ Melekler arasında özel bir konuma sahip olan ve Kur'an'da adından sık sık söz edilen Cebrail (a.s), Cibril, Ruhü'l-Kudüs, Ruhü'l-Emin, Ruh ve Resul şeklinde beş değişik isimle ifade edilir. İlgili ayetlerde belirtildiğine göre: Cebrail (a.s) karşı konulamayan müthiş bir güce, üstün bir akla ve kesin bilgilere sahiptir. Arşın sahibi nezdinde çok itibarlıdır ve meleklerin kendisine itaat ettiği şerefli bir elçidir.¹⁴⁹ Kur'an dışındaki diğer İslâmî literatürde ise; Kur'an'daki isimleri

---

¹⁴² Necm, 53/19–23.

¹⁴³ Taberî, *Camii'l-Beyan*, VII,387.

¹⁴⁴ Saffat, 37/149–152.

¹⁴⁵ Ekin, Yunus, *Kur'an'a Göre İnançsızlık*, s, 177.

¹⁴⁶ Nîsa, 4/117.

¹⁴⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, III,86.

¹⁴⁸ Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, Fecr Yayınevi, Ankara 1987, s, 206.

¹⁴⁹ Necm, 53/5–6; Tekvir, 81/19–21.

yanında, Ruhullah, Hâmidullah, Ruhü'l-Azam, Aklü'l-Ekrem, Nâmusu'l-Ekber, Aklü'l-Faal, Vahibü's-Süver, Hâzinü'l-Kuds, Tâvusü'l-Melâike, gibi unvanlarla da anılır.¹⁵⁰

İman esaslarından olan meleklerle iman konusu, Mekkî sûrelerden olan, üzerinde çalıştığımız Necm sûresinde birkaç yönüyle karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki vahyi Allah'ın izni ile Hz. Peygamber (s.a.s)'e getirenin Cebrail (a.s) olduğu ve üstün güçlerle mücehhez edildiğidir. Hz. Peygamber (s.a.s)'in Cebrail (a.s)'ı aslî suretiyle iki kez gördüğü ve bu konuda tam bir sadakat içinde bulunduğu gerçeğidir. Diğer bir husus ise melekleri Allah'ın kızları şeklinde gören ve onlardan şefaathumanların derin bir sapıklık içinde oldukları meselesinin vurgulanmasıdır. Bu ve bunun gibi ayetler saf İslâm akaidinin temel taşlarıdır.

4.5. Necm Sûresinde Ahiret

Âhiret evvelin mukabili, son manasındaki **âhir**'in müennesi olup, Kur'an'da birçok vesilelerle zikredilmektedir.¹⁵¹ Ahiret mefhumu ile dünya mefhumu arasında sıkı bir münasebet vardır. Âhiret dünya hayatını takip eden, ona benzer fakat daha değişik ve ölümsüz bir hayattır.¹⁵² Dünya hayatı ilk neş'et ahiret hayatı ise ikinci neş'et kabul edilmektedir.¹⁵³

Yine âhireti dünya ötesi âlem, ölümden sonra başlayacak olan ebedî hayat, insanın yeryüzünde yaşarken yaptıklarının hesabını vereceği hüküm günü şeklinde tanımlamak da mümkündür. Her Müslüman imanın şartlarından biri olan âhiret gününe inanmakla yükümlüdür. Kıyamet (kalkmak, ayağa kalkmak), sâa(t), yevmü'l-Haşr (mahşer günü), yevmü'd-din (yapılanların karşılığının görüleceği gün) gibi terimler de ahiretle eşanlamlı olarak kullanılmaktadır.¹⁵⁴ Mazlumun zalimden hakkını alması, adaletin tecellî etmesi için bir zaman gereklidir. Ayrıca kötü işlerle meşgul olan kişinin terbiye olacağı bir zaman ve mekân gereklidir. Bu da ahiret yurdudur.¹⁵⁵

¹⁵⁰ Âlûsî, *Ruhu'l-Meânî*, I,317.

¹⁵¹ Abdülbakî, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li-Elfazi'l-Kur'ani'l-Azîm*, Katar 1989, s, 14.

¹⁵² Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, I,63.

¹⁵³ İsfehanî, *Müfredat*, s, 13.

¹⁵⁴ Karahan, Abdülkadir, *Müslümanlığın Temel Bilgileri*, Nurettin Uycan Basım Sanayi, İstanbul, 1981, s, 37.

¹⁵⁵ Pezdevî, Ebû Yüsr Muhammed, *Ehl'i-Sünnet Akâidi*, Çev. Şerafettin Gölcük, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 1980, s, 226.

Âhireti inkârın, diğer iman esaslarının inkârıyla veya günahların irtikâbıyla mühim bir irtibatı vardır. *Evet, ahirete inanmayanlar, melekleri Allah'ın kızları iddia ederek onlara kız isimleri takarlar.*¹⁵⁶ şeklinde mealen buyrulan bu ayette melekleri Allah'a ortak koşma sapıklığı, ahireti inkârla ilgilendirilmektedir. Ahireti inkârın, şirk gibi sapıklıklar için çok müsait ve münbit bir ortam hüviyetinde olduğu vurgulanmaktadır. Tıpkı şu ayette belirtildiği gibi: *sizin ilâhınız bir tek ilahtır. Öyle iken ahireti inkâr edenlerin kalpleri, bu gerçeği de inkâr eder. Hep kibirlenip dururlar.*¹⁵⁷ Gerçekten hesap gününü inkâr eden bir kalbe sahip olmak, kişiyi daima tevhit delillerini algılayamamaya, bir ufuk darlığına ve şirk gibi günahlara sürüklemektedir.¹⁵⁸

Sûrede ahiret ile alâkalı ayetler, bir çok Mekkî sûrelerde olduğu gibi önemli bir yer tutmaktadır. Bunların çoğunda iman etmeyenlerin, yanlış bilgilerinden ve inatlarından dolayı küfür içinde kaldıkları belirtilmektedir. Bunların ahirete inanmamış olduklarından dolayı bu kadar mantıksız düşüncelere sahip oldukları ve böylece mantıksız sözler söyledikleri üzerinde durulmaktadır.

İnsanın yaratıcısının kendisini hesaba çekip mükâfatlandıracağını hissetmesi hem düşünce ve ölçülerini değiştirir, hem de arzu ve hedeflerini. Ahlâkî duygusunu bütün neticeleriyle birlikte kuvvetlendirir ve faal hale getirir. Çünkü kurtuluşu veya batışı bu ahlâk duygusunun uyanıklığına, amel ve niyetlerinin tefsirine bağlıdır. Bunun için insan işte o duyguyla güç kazanır ve bu duygu varlıklar dünyasındaki bütün hareketlerine hâkim olur.¹⁵⁹

Günümüzde de müşahede ettiğimiz gibi, genel olarak inanmayan insanlar yalnızca dünyaya önem verirler. Din ve ahiret işlerinden habersiz olurlar. Bu yönleriyle onlar maddeci insanlardır. Bu sebeptendir ki Allah onların akıllarının erebildiği bilgilerinin ulaşabildiği son noktanın, dünyayı kazanmaktan ibaret olduğunu haber vermektedir. Çünkü onlar dünyayı ahirete tercih etmişlerdir.¹⁶⁰ Oysa ahiret dünyadan daha hayırlıdır.¹⁶¹ Ve insanlar dünyayı tercih etmekle arkalarında ağır bir yük

---

¹⁵⁶ Necm, 53/27.

¹⁵⁷ Nahl, 16/22.

¹⁵⁸ Âlûsî, *Ruhu'l-Meânî*, XIV,179.

¹⁵⁹ Kutub Seyyid, *Fi Zılali'l-Kur'an*, XIV,133.

¹⁶⁰ Zuheyli, *Tefsîru'l-Münir*, XIV,103.

¹⁶¹ Duha, 93/4.

bıraktıklarıdır.¹⁶² Şüphesiz ki ölümden sonra kıyamette en son gidiş ve varış Allah'adır. Dünyada öldüren de haşir için dirilten de o'dur. Şunu da unutmamak gerekir ki, insan zaten Rabbinden gelmiştir,¹⁶³ kendisi her ne kadar köreltmeye çalışsa da içinde Allah'a yönelmeyi isteyen bir taraf hep vardır. İşte nefsi tezkiye edenler¹⁶⁴ böylece felâha ereceklerdir.

4.6. Helâk Edilen Kavimler

Yüce Allah yaratılmışların en şerefli olan insana akıl ve irade vermiş ve bunun sonucunda ona bir takım sorumluluklar yüklemiştir. İbrahim sûresinde bulunan bir ayette şöyle buyrulmaktadır: *“Bu Kur'an, kendisiyle uyarılınsınlar, Allah'ın ancak tek ilâh olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri düşünüp öğüt alsınlar diye insanlara bir bildiridir.”*¹⁶⁵ Kur'an'daki ve incelediğimiz Necm sûresindeki bir kısım ayetlerde bahsedilen geçmiş kavimlere dair haberler de elbette üzerinde düşünülmesi gereken önemli konulardandır.

Zikredilen kavimlerin çoğunluğu kendilerine gönderilen Peygamberleri yalanlamışlar ve onlara düşmanlık yapmışlardır. Bu taşkınlıklarından dolayı yüce Allah Kur'an'da bu helâk olaylarının sonraki insanlara ibret olması gerektiğini bildirmektedir. Bakara sûresinde: *“Biz bunu hem onu görenlere, hem de sonra geleceklere bir ibret, Allah'a karşı gelmekten sakınanlara da bir öğüt kıldık.”*¹⁶⁶

Kur'an-ı Kerim'e göre kavimlerin helâk oluşuna bizzat o topluluklarda yaşayanların kendileri neden olmaktadır. Topluların helâkinin nedeni işte burada yatmaktadır. Yüce Allah çok merhametlidir, merhameti her şeyi kuşatmıştır. Allah insanlara zulmetmez, iyiliklerin karşılığını kat kat fazlasıyla verir. İşlenen kötülüklerin hepsine ise ceza vermez bir kısmını bağışlar. *“Şüphesiz Allah hiç kimseye zerre kadar zulmetmez, yapılan çok küçük bir iyilik de olsa, onun sevabını kat kat arttırır ve kendi katından büyük bir mükâfat verir.”*¹⁶⁷ Diğer bir ayette ise: *“Şüphesiz Allah insanlara hiçbir şekilde zulmetmez, fakat insanlar kendilerine zulmederler.”*¹⁶⁸ Ayetler Allah'ın

¹⁶² Dehr, 76/27.

¹⁶³ Bakara, 2/156.

¹⁶⁴ Şems, 91/9.

¹⁶⁵ İbrahim, 14/52.

¹⁶⁶ Bakara, 2/66.

¹⁶⁷ Nisa, 4/40.

¹⁶⁸ Yunus, 10/44.

hiçbir şekilde zulmetmediğini, insanların başlarına gelen felâket ve afetlerin kendi hataları sebebiyle geldiğini, böylece isyan eden insanların kendi kendilerine zulmettiğini ifade etmektedir. “*Andolsun, sizden önceki nice nesilleri, peygamberleri kendilerine apaçık deliller getirdikleri halde, (yalanlayıp) zulmettikleri vakit helâk ettik. Onlar zaten inanacak değillerdi. İşte biz suçlu toplumu böyle cezalandırırız.*”¹⁶⁹

Necm sûresinde “*Eski Âd kavmini helâk eden odur. Semud’u da öyle, hem geriye bir şey bırakmadan. Bunlardan da önce, Nuh kavmini. Çünkü onlar çok zalim ve çok azgın idiler. Altı üstüne getirilmiş şehirleri de o helâk etti. Onları üzerlerine yağın felâketlere gömdü.*”¹⁷⁰ şeklinde zikredilen ayetlerde helâk edilen kavimlerden Nuh kavmi, kaynakların bize bildirdiğine göre; Hind ya da Kûfe civarında mesken tutmuştu.¹⁷¹ Fakat Irak’ta yaşadıkları yönünde bilgiler de vardır.¹⁷² Nuh kavmi ve helâk edilişi Kur’an-ı Kerim’in Nuh sûresinde şöyle anlatılmaktadır:

“ Kendilerine yakıcı bir azap gelmeden önce kavmini uyar, diye Nuh'u kendi kavmine gönderdik. Ey kavmim dedi, ben sizin için açık bir uyarıcıyı Allah'a kulluk edin; O'na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin ki Allah bir kısım günahlarınızı bağışlasın ve sizi belli bir vadeye kadar tehir etsin (muahaze etmeden yaşatsın) Bilinmeli ki Allah'ın tayin ettiği vade gelince, artık o ertelenmez. Keşke bilseydiniz. (Sonra Nuh:) Rabbim! dedi, doğrusu ben kavmimi gece gündüz (imana) davet ettim; fakat benim davetim, ancak kaçmalarını arttırdı. Gerçekten de, (imana gelmeleri ve böylece) günahlarını bağışlaman için onları ne zaman davet ettiysem, parmaklarını kulaklarına tıkadılar, (beni görmemek için) elbiselerine büründüler, ayak dirediler, kibirlendikçe kibirlendiler. Sonra, ben kendilerine haykırarak davette bulundum. Sonra, onlarla hem açıktan açığa hem de gizli gizli konuştum. Dedim ki: Rabbinizden mağfiret dileyin; çünkü O çok bağışlayıcıdır. (Mağfiret dileyin ki,) üzerinize gökten bol bol yağmur indirsın, mallarınızı ve oğullarınızı çoğaltsın, size bahçeler ihsan etsin, sizin için ırmaklar akıtsın. Size ne oluyor ki, Allah'a büyüklüğü yakıştıramıyorsunuz? Oysa sizi türlü merhalelerden geçirerek O yaratmıştır. Görmediniz mi, Allah yedi göğü birbiriyle ahenktar olarak nasıl yaratmış! Onların içinde ayı bir nur kılmış, güneşi de

¹⁶⁹ Yunus, 10/13.

¹⁷⁰ Necm, 53/50–54.

¹⁷¹ Taberî, *Tarih-i Taberî Tarihü'r-Rüsul ve'l Mülük*, I,186.

¹⁷² Köksal, Mustafa Asım, *Peygamberler Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, I,86.

bir çerağ yapmıştır. Allah, sizi de yerden ot (bitirir) gibi bitirmiştir. Sonra sizi yine oraya döndürecek ve sizi yeniden çıkaracaktır. Allah, yeryüzünü sizin için bir sergi yapmıştır ki, onda geniş yollar edinip dolaşabilesiniz (diye). (ğtlerinin fayda vermemesi zerine) Nuh: Rabbim! dedi, doğrusu bunlar bana karşı geldiler de, malı ve çocuğu kendi ziyanını arttırmaktan başka işe yaramayan kimseye uydular. Bunlar da, büyük hileler, büyük desiseler kurdular! Ve dediler ki: Sakın ilahlarınızı bırakmayın; hele Ved'den, Suva'dan, Yeğus'tan, Ye'uk'tan ve Nesr'den asla vazgeemeyin! (Böylece) onlar gerçekten birçoklarını saptırdılar. (Rabbim!) Sen de bu zalimlerin ancak şaşkınlıklarını arttır! Bunlar, günahları yüzünden suda boğuldular, ardından da ateşe sokuldular ve o zaman Allah'a karşı yardımcılar da bulamadılar. Nuh: "Rabbim! dedi, yeryüzünde kafirlerden hiç kimseyi bırakma! Çünkü sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar; yalnız ahlaksız, nankör (insanlar) doğururlar (yetiştirirler)." Rabbim! Beni, ana-babamı, iman etmiş olarak evime girenleri, iman eden erkekleri ve iman eden kadınları bağışla, zalimlerin de ancak helakini arttır."¹⁷³ Nh (a.s) kavmi içerisinde 950 yıl kalmasına rağmen, kavmi zulmn sürdürmüş ve onlar Nuh Tufanı ile birlikte helâk edilmişlerdir.¹⁷⁴

Rivayete göre, Nuh (a.s) tufandan sonra 350 yıl daha yaşamıştır.¹⁷⁵ Necm sresinde, daha evvel Nuh kavmini helâk ettik şeklinde zikredilen ayetlerden, toplu halde helâk edilen ilk kavmin, Nuh kavmi olduğu kanısı akıllara gelmektedir.

d kavmi ise, Hd Peygamber'in risaletle görevlendirildiği isyankr bir topluluktur. d kavmi 1. ve 2. d olarak iki kısıma ayrılır. Birinci d kavmi olarak isimlendirilen kavim, d b. Avs b. İrem b. Sam b. Nuh kavmidir ki, Hz. Hûd'un gönderildiği kavimdir.¹⁷⁶ d kavminin yurtları, Yemen'den Hadramevt'e kadar uzanan bölgede idi. Yerin üzerinde akan ırmakları, bağları, bahçeleri, sr sr davarları¹⁷⁷ vardı. Başkalarına verilmeyen boy, pos, güç kuvvet de onlara verilmişti.¹⁷⁸ Onlar inatçı bir zorbanın emrini tutup ardından gittiler¹⁷⁹ kuvvete bizden güçlü kim varmış diye

¹⁷³ Nuh, 71/1–28.

¹⁷⁴ Ankebut, 29/14.

¹⁷⁵ İbn Sa'd, *Tabakat*, I,41.

¹⁷⁶ Taberî, *Tarih-i Taberi Tarih'r-Rsul ve'l Mlk*, I,186.

¹⁷⁷ şuara, 26/133–134.

¹⁷⁸ Araf, 7/69; Ahkâf, 46/26.

¹⁷⁹ Hd, 12/59.

yeryüzünde büyüklük taslamaya¹⁸⁰ memleketlerinde azgınlık ve fesatlarını artırmaya¹⁸¹ halka zulüm etmeye başladılar.¹⁸² Ahiret hayatını, öldükten sonra dirilmeyi inkâr ettiler.¹⁸³ Sadda, Semud ve Henna adındaki putlara tapındılar.¹⁸⁴ Şuara sûresinde onlar hakkında şu ayetler zikredilmektedir:

“Âd kavmi de peygamberleri yalanladı. Hani kardeşleri Hûd onlara şöyle demişti: Şüphesiz ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim. Öyleyse Allah’a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbı olan Allah’a aittir. Siz her yüksek yere bir alâmet bina yapıp, boş şeylerle eğleniyor musunuz? İçlerinde ebedî yaşama ümidiyle sağlam yapılar mı ediniyorsunuz? Tutup yakaladığımız zaman zorbaca yakalarsınız. Artık Allah’a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Bildiğiniz her şeyi size veren, size hayvanlar, oğullar, bahçeler ve pınarlar veren Allah’a karşı gelmekten sakının. Çünkü ben sizin adınıza büyük bir günün azabından korkuyorum. Dediler ki sen ister öğüt ver ister verme bize göre birdir. Bu öncekilerin geleneklerinden başka bir şey değildir. Biz azaba uğratılacak da değiliz. Böylece onlar Hûd’u yalanladılar. Biz de bu yüzden onları helâk ettik. Şüphesiz bunda bir ibret vardır. Onların çoğu ise iman etmiş değillerdir. Şüphesiz senin Rabbin mutlak güç sahibi ve çok merhametli olandır.”¹⁸⁵

Birinci Âd kavmini helâk edilişi ise, Kur’an’ın haber verdiği göre şöyle gerçekleşmiştir: “Ad kavminin kardeşini (Hud'u) an. Zira o, kendinden önce ve sonra uyarıcıların da gelip geçtiği Ahkâf bölgesindeki kavmine: Allah'tan başkasına kulluk etmeyin. Ben sizin büyük bir günün azabına uğramanızdan korkuyorum, demişti. Sen bizi tanrılarımızdan çevirmek için mi bize geldin? Hadi, doğru söyleyenlerden isen, bizi tehdit ettiğin şeyi başımıza getir" dediler Hud da! Bilgi ancak Allah'ın katındadır. Ben size, bana gönderilen şeyi duyuruyorum. Fakat sizin cahil bir kavim olduğunuzu görüyorum, dedi. Nihayet onu, vadilerine doğru yayılan bir bulut şeklinde görünce: Bu bize yağmur yağdıracak yaygın bir buluttur, dediler. Hayır! O, sizin acele gelmesini istediğiniz şeydir. İçinde acı azap bulunan bir rüzgardır! O (rüzgar), Rabbinin emriyle

¹⁸⁰ Fussilet, 41/15.

¹⁸¹ Hicr, 15/11–12.

¹⁸² İbnü'l- Esir, *El-Kâmil fi't-Tarih*, I,85.

¹⁸³ Mü'minûn, 23/35–37.

¹⁸⁴ Taberî, *Tarih-i Taberi Tarihü'r-Rüsul ve'l Mülük*, I,110.

¹⁸⁵ Şuara, 26/123–140.

her şeyi yıkar, mahveder. Nitekim (o kasırğa gelince) onların evlerinden başka bir şey görülmez oldu. İşte biz suç işleyen toplumu böyle cezalandırırız. Andolsun ki, onlara da size vermediğimiz kudret ve serveti vermiştik. Kendilerine kulaklar, gözler ve kalpler vermiştik. Fakat kulakları, gözleri ve kalpleri kendilerine bir fayda sağlamadı. Zira bile bile Allah'ın ayetlerini inkar ediyorlardı. Alay edip durdukları şey, kendilerini kuşatıverdi. Andolsun biz, çevrenizdeki memleketleri de yok ettik. Belki doğru yola dönerler diye ayetleri tekrar tekrar açıkladık. Allah'tan başka kendilerine yakınlık sağlamak için tanrı edindikleri şeyler, kendilerine yardım etselerdi ya! Hayır, onları bırakıp gittiler. Bu onların yalanı ve uydurup durdukları şeydir.”¹⁸⁶

Altı üstüne getirilmiş, kavimden maksat ise Lût kavmidir.¹⁸⁷ (*Lût kavminin*) *altı üstüne gelen kasabalarını da o kaldırıp yere çarptı da onlara giydirdiğini giydirdi*¹⁸⁸ şeklinde Necm sûresinde zikredilen Lût kavmi kasabalarıyla birlikte altı üstüne getirilerek yere çalınmışlardır. Rivayetlere göre bu kasabaları önce yukarı kaldırdıktan sonra yere çalan Cebrail (a.s)'dir.¹⁸⁹ Daha sonra bunların üzerine gökyüzünden kerpiç taşlar yağmıştır.¹⁹⁰ Bu mesele Şuara sûresinde de şöyle zikredilmektedir: Lût'un kavmi de peygamberlerini yalanladı, hani kardeşleri Lût onlara şöyle demişti: Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız? Şüphesiz ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir. Rabbinizin sizin için yarattığı eşlerinizi bırakıyor da insanlar arasından erkeklere mi yanaşıyorsunuz? Siz gerçekten haddi aşan bir topluluksunuz. Dediler ki: Ey Lût (işimize karışmaktan) vazgeçmezsen mutlaka (şehirden) çıkarılanlardan olacaksın! Lût şöyle dedi: Şüphesiz ben sizin yaptığınız bu çirkin işe kızanlardanım. Ey Rabbim beni ve ailemi onların yaptıkları çirkin işten kurtar. Bunu üzerine biz de onu ve geri kalanlar arasındaki yaşlı bir kadın hariç bütün ailesini kurtardık. Sonra diğerlerini helâk ettik. Onların üzerine şiddetli bir yağmur (gibi taş) yağdırdık da, uyarılmışların yağmuru

---

¹⁸⁶ Ahkâf, 46/21–28.

¹⁸⁷ Âlûsî, *Ruhu'l-Meânî*, XXVII,71.

¹⁸⁸ Necm, 53/50–54.

¹⁸⁹ Ferrâ, ebî Zekerîya Yahya b. Zeyyad, *Meânî'l-Kur'an*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1983, III,103.

¹⁹⁰ Hicr, 15/74.

fena olmuştu. Şüphesiz bunda büyük bir ibret vardır, onların çoğu ise iman etmiş değillerdir. Şüphesiz senin Rabbin mutlak güç sahibi ve çok merhametli olandır.¹⁹¹

Kur'an'ın zikrettiğimiz şüara sûresindeki ayetlerle bize haber verdiği Lût kavmi büyük günahlardan olan eşcinsellik suçunu işliyorlardı. Necm sûresinde zikredilen mutefike kelimesi ise i'tefeke fiilinden türemiştir. Bu da ters döndü, altı üstüne geldi manasındadır.¹⁹² *Onlara giydirdiğini giydirdi*¹⁹³ burada giydirilmiş olan şeyin müphem bırakılması, giydirilen o azabın büyüklüğünü ve umumiliğini ifade etmektedir.¹⁹⁴

Yüce Allah bu ayetlerde Mekke müşriklerine hitaben sizden önce yaşayan kavimler de sizin gibi, Allah'a şirk koşma, ahireti inkâr, peygamberlerini yalanlama ve onlara eziyet etme, ya da Allah'ın haram kıldığı büyük günahları işleme mevzularında ileri gidip isyan etmişlerdi, siz de dikkat edin uyarısında bulunmakta ve ahireti bir kez daha hatırlatmaktadır. Yüce yaratıcının ihsan ettiği sayısız nimetler karşısında nankörlüğü bırakıp Allah'a secde etmeye ve ona gerektiği gibi kulluk etmeye davet etmektedir. Aslında bu hitap, özelde Mekke müşrikleri muhatap alınarak tüm insanlığa yapılmaktadır.

Yüce Allah iman edenlerin kendi nazarındaki değerini hatırlatarak, aslında kimseye zulmetmediğini, insanların bunu işledikleri günahlar sebebi ile hak ettiklerini, oysa kendisinin inananlar için nice mükâfatlar açacağını beyan veçhile şöyle buyurmaktadır. *“Eğer o memleketlerin halkları iman etseler ve Allah'a karşı gelmekten sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereketleri, açardık. Fakat onlar yalanladılar, biz de kendilerini işledikleri günahlarından dolayı yakalayiverdik.”*¹⁹⁵

Kur'an'ın amacı hikâye anlatmak değil, sadece hikâye yoluyla ibret vermek, insanları iyiliğe yöneltmek olduğu için, Kur'an'da bu hikâyeler hikâye ve tarih üslûbu ile değil, öğüt üslubuyla zikredilir ve ayrıntılara girilmez. Ayrıntı hikâye üslubudur. Nitekim Necm sûresinde de bu kavimlerin hikâyelerine böyle kısaca yer vermesi bunların başlarına gelen hikâyelerin bilindiğini, gösterir, çünkü bunların hikâyeleri bölgede yaşayan Yahudi ve Hristiyanlar tarafından bilinmekte idi ve Araplar arasına da bu

¹⁹¹ Şuarâ, 26/160–175.

¹⁹² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VII,4614.

¹⁹³ Necm, 53/54.

¹⁹⁴ Âlûsî, *Ruhu'l-Meânî*, XXVII,71.

¹⁹⁵ Araf, 7/96.

vesîle ile yayılmıştı. Kur'an amacına uygun olarak bu hikâyelerin bazılarının bölümlerini seçmiş, bölümler arasında konuları takdim ve tehir de yapmıştır.¹⁹⁶ Çünkü hikâyede amaç asıl konunun anlatılmasına yardımcı olmak ve insanları uyarmaktır.

4.7. Allah'a Secde Meselesi

Secde; baş eğme, itaat etme, üstün bir varlığın önünde yere kapanma¹⁹⁷, ilâhî iradeye tam olarak boyun eğme¹⁹⁸ veya Allah'a ibadet niyeti taşıyarak alın ve burun yere değecek şekilde yere kapanma ve dua etme anlamında bir terimdir. Kur'an'ın birçok ayetinde Müslümanlar secde edenler şeklinde tanımlanmıştır. Allah'a yaptıkları secde nedeni ile yüzlerinin nurlandığı ve alınlarındaki secde izlerinden tanınacakları bildirilmiştir.¹⁹⁹ Secde Allah'ın buyrukları dışına çıkmamak anlamına gelirken, namazda yapılan secde ise Allah'a iteaatin bir sembolü bir göstergesidir.²⁰⁰

Kur'an-ı Kerim'deki secde emirleri ya açıkça emir sigaları (secde et, Allah'a yaklaş ifadelerinde olduğu gibi) veya peygamberlerin yahut diğer mahlûkatın secde emrini yerine getirdiklerini haber vermek tarzında olmaktadır.²⁰¹

4.7.1. Necm Sûresinde Zikredilen Secde Meselesi Üzerine Yapılan Yorumlar

*Şimdi siz (ey Mekke'liler) bu söze mi şaşırıyorsunuz? Hep gülüyorsunuz ama ağlamıyorsunuz. Üstelik kafa tutuyor, oyalanıyorsunuz. Haydi, artık Allah'a secde ve ibadet ediniz.*²⁰² Buharî'nin İbn Abbas'tan rivayetine göre: *Hz. Peygamber (s.a.s) Necm sûresini okuduktan sonra secde etmiş, onunla beraber müslümanlar, müşrikler, cinler ve insanlar da secde etmişlerdir.*²⁰³

Hz. Peygamber ile birlikte müşriklerin secde etmesini garanik meselesiyle yorumlayanlar olmuştur. Biz bunları önceki bölümde zikrettiğimiz için burada tekrar değinmeyeceğiz. Ancak şunu da göz önünde bulundurmalıdır ki, onların secdeye

¹⁹⁶ Ateş, Süleyman, *Çağdaş Tefsir*, IX,136.

¹⁹⁷ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, III,204.

¹⁹⁸ Ebu's-Suud, *İrşad'u-Akl'ı-Selim ilâ Mezaye'l-Kitabi'l-Kerim*, Çev. Ali Akın, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2007, IX,4109.

¹⁹⁹ Fetih, 48/29.

²⁰⁰ Kızmaz, Fedakâr, *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, "Secde md", Şamil Yayınları, İstanbul, 1992, V,358.

²⁰¹ Zuhaylî, Vehbe, *İslâm Fıkıhı Ansiklopedisi*, Çev. Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, Fehmi Ulus,

Abdürrahim Ural, Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız, Feza Yayıncılık, İstanbul, 1994, II,235.

²⁰² Necm, 53/59-62.

²⁰³ Buharî, Tefsir, Sûre 53, bab: 4.

kapanmaları Hz. Peygamber'in bir mucizesi de olabilir. Yahut Kur'an-Kerim'in müessir üslubu, yüce hakikatleri hele Resulullah (s.a.s), 'in mübarek ağızlarından okununca, muazzam bir tesir gücü kazandırmış olabilir.²⁰⁴ Bu konuda Seyyid Kutub da benzer görüşleri zikretmektedir.²⁰⁵

Bu ayetler ile alakalı olarak Âlûsî'de zikredilen bir rivayette İbn Abbas şöyle söylemiştir: *Resûlullah (s.a.s) Mekke'de Necm suresini okuduğunda secde ederdi. Medine'ye hicret ettiğinde bunu terk etti. Bunu terk etmesinin sebebi ümmeti üzerine farz olması endişesiydi.*²⁰⁶ Burada secdeden kastedilen Allah için kılınacak olan herhangi bir namaz²⁰⁷ ya da beş vakit namazdır diyenler de olmuştur.²⁰⁸ Necm suresinin bu son ayetlerinde âlimlerin çoğunluğuna göre Tilâvet secdesi vardır.²⁰⁹ Ki bu rivayetler İbn Mes'ud'a dayanmaktadır.²¹⁰ Allah hidayete karşı bir şükür olmak üzere azamet ve celâli için kendisine secde edilmesini ve ibadetle meşgul olunmasını emretmiştir. Ebu Hanife ve Şafii'ye göre de burada kastedilen tilâvet secdesidir.²¹¹

4.7.2. Kur'an'da Geçen Secde Ayetleri ve Hükümleri

Kur'an'ı-Kerim'in sûrelerinde ondört secde ayeti vardır.²¹² Bunlar Kur'an'daki sıralarına göre şöyledir. 1. *Şüphesiz ki, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar kendilerine şeytandan bir vesvese dokunduğu zaman iyice düşünürler (derhal Allah'ı hatırlarlar da) sonra hemen gözlerini açarlar.*²¹³ 2. *Göklerde ve yerde kim varsa, ister istemez kendileri de gölgeleri de sabah akşam Allah'a boyun eğler.*²¹⁴ 3. *Göklerde ve yerde bulunan canlılar ve melekler büyüklük taslamadan Allah'a boyun eğler.*²¹⁵ 4. *Hamd çocuk edinmeyen, mülkte ortağı olmayan, zillet ve acizliğin gerektirdiği bir yardımcıya ihtiyacı bulunmayan Allah'a mahsustur de ve o'nu tekbirle yücelt.*²¹⁶ 5. *İşte bunlar, Âdem'in ve Nuh ile beraber (gemiye) bindirdiklerimizin soyundan, İbrahim'in,*

²⁰⁴ Yıldırım, Suat, *Oryantalistlerin Yanılgıları*, s, 220.

²⁰⁵ Kutub Seyyid, *Fi Zilali'l-Kur'an*, XIV,152.

²⁰⁶ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XXVII-XXVIII,73.

²⁰⁷ Ebû Hayyân, *Bahru'l- Muhît*, VIII,167.

²⁰⁸ Mukatil b. Süleyman, *Tefsir'u Mukatil b. Süleyman*, III,295.

²⁰⁹ Mâtürîdî, *Te'vilât*, IV,217; Kurtûbî, *el-Camî li Ahkâmi'l-Kur'an*, XVII,126; Elmalılı, *Hak Dini*

Kur'an Dili, VII,4616

²¹⁰ İbnü'l Cevzî, *Zadü'l- Mesîr*, VII,289.

²¹¹ Zuheylî, *Tefsîru'l-Münir*, XIV,123.

²¹² Suyutî, *Itkan*, I,381.

²¹³ A'raf, 7/201.

²¹⁴ Ra'd, 13/15.

²¹⁵ Nahl, 16/49.

²¹⁶ İsrâ, 17/111.

*Yakub'un ve doğru yola iletip seçtiklerimizin soyundan kendilerine nimet verdiğimiz, nebîlerdir. Kendilerine Rahman'ın ayetleri okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlardı.*²¹⁷ 6. Görmedin mi ki? Şüphesiz gökler de ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah'a secde etmektedirler. Birçoğunun üzerine de azap hak olmuştur. Allah kimi alçaltırsa ona saygınlık kazandıracak hiçbir kimse yoktur. Şüphesiz Allah dilediğini yapar.²¹⁸ 7. Onlara Rahman'a secdeye kapanın denildiği zaman; Rahman da nedir, senin bize emrettiğine mi secde edeceğiz? Derler ve bu onların nefretini artırır.²¹⁹ 8. Göklerde ve yerde gizli olanı ortaya çıkaran, sizin gizlediğiniz ve açığa vurduğunuz şeyleri bilen Allah'a secde etmesinler diye (şeytan onları yoldan çıkarmış)²²⁰ 9. Bizim ayetlerimize ancak, kendilerine bu ayetlerle öğüt verildiği zaman secdeye kapanan, kibirlenmeksizin Rablerine hamd ederek tespih edenler inanırlar.²²¹ 10. Esasen ortakların çoğu birbirine haksızlık eder. Ancak iman edip Salih amel işleyenler başka, onlar da pek azdır. Davut bizim kendisini imtihan ettiğimizi anladı. Derken Rabbinden bağışlanma diledi, eğilerek secdeye kapandı ve Allah'a yöneldi.²²² 11. Gece, gündüz, güneş ve ay, Allah'ın varlığının delillerindedir. Güneşe ve aya secde etmeyin. Eğer gerçekten Allah'a kulluk ediyorsanız, onları yaratan Allah'a secde edin.²²³ 12. Şimdi siz (ey Mekke'liler) bu söze mi şaşıyorsunuz? Hep gülüyorsunuz ama ağlamıyorsunuz. Üstelik kafa tutuyor, oyalanıyorsunuz. Haydi, artık Allah'a secde ve ibadet ediniz.²²⁴ 13. Böyleyken onlara ne oluyor da iman etmiyorlar? Onlara Kur'an okunduğu zaman secde etmiyorlar.²²⁵ 14. Ne dersin engelleyen, Peygamberi yalanlamış ve yüz çevirmişse? ...hayır, sakın sen ona uyma, secde et ve Rabbine yaklaş.²²⁶ Hicr sûresinde geçen: sana ölüm gelinceye kadar Rabbine ibadet et²²⁷. Ayeti hakkında da secde vardır diyenler olmuştur.²²⁸

---

217 Meryem, 19/58.
218 Hacc, 22/18.
219 Furkan, 25/60.
220 Neml, 27/25.
221 Secde, 32/15.
222 Sâ'd, 38/24.
223 Fussilet, 41/37.
224 Necm, 53/59–62.
225 İnşikak, 84/20–21.
226 Alâk, 96/13,19.
227 Hicr, 15/99.
228 Suyutî, *Itkan*, I,381.

Tilâvet secdesinin vücubiyeti konusunda ulema ihtilâf etmiştir. İmam Malik ve İmam Şafii vacip değildir derken, Ebû Hanife secdenin vücubu konusundaki mutlak emirle bağlantı kurarak vaciptir demiştir. Bu konuda şu hadisi delil göstermiştir: *Âdemoğlu secde ayetlerini okuyunca secde ederler, şeytan bunlardan ayrılır ve vay olsun der.* Yine İslâm âlimleri Hz. Ömer (r.a)'nın minberde iken secde ayeti ne zaman okunsa inip secde ettiğine dair uygulamasını da delil göstererek, secde edilmesi gerektiğine kail olmuşlardır. Ensar ve Muhacir bunların hiç birini inkâr etmemiş ve bu hususta icma oluşmuştur.²²⁹

---

²²⁹ Kurtubî, *el-Camî li Ahkâmi'l-Kur'an*, XVII,124.

SONUÇ

Zamana ve mekâna bağılı olarak gelişen tefsir ilmi, hadiseler çoğalıp, insan tefekkürü geliştikçe, bunlarla genişlemiş ve oldukça büyük bir hacme sahip olmuştur. Kur'an deryasına dalan büyük müfessirler, ondan istifade etmişlerdir. İlmi yükseltmek, insanlığa hidayet rehberi olmak ve onların ahlâkî sorunlarını ıslah etmek için indirilmiş olan Yüce Kur'an'ın ihtiva ettiği mucizevî hazinelerin anahtarı tefsir ilmidir.

Kur'an ayetlerinin en iyi tefsiri yine Kur'an ayetlerindedir. Kur'an-ı Kerim'de bulunan izaha muhtaç bazı ayetlerin kendisinden sonra gelen veya bir başka sûrede yer alan ayetlerle açıklandığı görülmektedir. Bundan dolayı İslâm âlimleri "Allah kelâmının en sağlam tefsiri yine Allah'ın kelâmı ile olanıdır." (Zerkeşî, Burhan, II/175) formülünü bir kaide olarak ortaya koymuşlardır.

Kur'an'ın Kur'an ile tefsirinden sonra, Kur'an'ın en salâhiyetli ve ilk müfessiri Hz. Peygamber (s.a.s) dir. Kur'an'ın en önemli tefsir kaynağı Hz. Peygamber (s.a.s)'in sünnetidir. Resûlullah (s.a.s) mücmeli beyan, ammı tahsis, mutlakı takyid gibi sahabenin anlamakta zorluk çektikleri hususları açıklamış, âyetlerin taşıdığı ahkâmı tafsili olarak, bazen de kendisi bizzat uygulayarak öğretmiştir. İslâm'ın ilk teşekkül tarihinden bu güne kadar, bütün müfessirler bu hususa çok önem vermişlerdir.

Kur'an'ın nüzûlüne şahit olan sahabe nesli ise, Kur'an tefsirinde müfessirlerin en önemli dayanağını oluşturmuştur. Bu dönemde Resûlullah (s.a.s)'in tedrisinde daha fazla bulunan sahabelerden, İbn Abbas (r.a), İbn Mes'ud (r.a), Ubeyy b. Ka'b (r.a) gibi şahsiyetler tefsir ilminde şöhret kazanmışlardır.

Tabiîn döneminde ise, Resulullah (s.a.s)'den sahabe kanalıyla nakledilen rivayetlerin ağırlıklı olması ile birlikte, İslâm devletinin sınırlarının Arap yarımadasını aşp, ayrı kültürlerden toplumlarla karşılaşmaları neticesinde zuhur eden yeniliklere cevap olabilecek nitelikte fakat nasrlara sadık kalınarak rey ve içtihad örnekleri ile tefsirde zenginleşme görülmüştür.

Daha sonra tefsir ilmi tedvin dönemine girmiş, önceleri tefsir, hadis tedvini ile birlikte mütalaa edilmiştir. Buna müteakip tefsir ilmi hadisten ayrılarak müstakil bir ilim halini almıştır. İlk dönemlerde rivayet ağırlıklı olan tefsir çalışmaları daha sonra dirayet

denilen re'yy ve içtihad eksenli tefsir şeklinde devam etmiştir. Günün şartlarına göre çeşitli ilimlerin de etkisinde kalarak, kendi içinde İlmî tefsirler, Sosyal ağırlıklı tefsirler, Edebî tefsirler gibi ekollere ayrılıp günümüze kadar gelmiştir.

Tefsir geleneği umumiyetle Kur'an'ı baştan sona ayet ayet açıklamak ve yorumlamak tarzında oluşmuş ve gelişmiştir. Bu arada İslâm geleneğinde belirli konular, problemler, müstakil çalışmalar halinde ortaya çıkmıştır. Tarihte Kur'an'ın birçok yönü ve konusu ele alınıp tahlil edilmiştir, ancak bu müstakil çalışmalar daha ziyade fıkıh, kelâm, felsefe, tasavvuf ve ahlâk alanlarında kendisini göstermiştir. Bütün bu sahalarda Kur'an'ın ilgili ayetleri, inceden inceye değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır. Bu arada Kur'an'ın baştan sona tefsiri de, bir faaliyet olarak günümüze kadar ulaşmıştır.

Günümüz insanı, Kur'an hakkında bilgi sahibi olmak isterken Kur'an'ın hangi konuya nasıl baktığını da görmek istemektedir. Ancak Kur'an'ın baştan sona tefsirleri böyle bir ihtiyaca cevap vermekten uzak görünmektedirler. Günümüzde artık Kur'an'ı konu konu ele alıp çeşitli boyutlarıyla açıklamak ve yorumlamak bazı âlimlere göre zaruret halini almıştır. Kur'an'ın konulu tefsir metodu da böyle bir ihtiyacın neticesinde ortaya çıkmış ve günümüzde pek çok Müslüman İlahiyatçı ve tefsirci tarafından kullanılan bir metod halini almıştır. Kur'an'ın ele aldığı, hakkında söz söylediği pek çok konu çeşitli yönleriyle ilgili olduğu diğer disiplinlerden de yararlanılarak incelenmekte ve eserler verilmektedir. Bu tarz çalışmaları muasır tefsir örnekleri olarak görmek mümkündür.

Bir nevi konulu tefsir çalışması olarak değerlendirilebilecek olan Necm sûresi üzerinde yapılan bu çalışma, sûrenin ana konuları ekseninde, yapılan yorum ve değerlendirmeleri görebilmek adına yapılmıştır. İslâm akaidinin temel ilkelerinden olan, nübüvvet, tevhit ve ahiret hayatını konu edinen Necm sûresini bu çerçevede gözden geçirmek mümkündür. Hz. Peygamber (s.a.s)'in hak Peygamber Kur'an'ın da vahiy ürünü olduğunu bildiren sûrenin ilk ayetleri verilecek mesaja dikkat çekmek amacıyla hem Kur'an'ın ilk muhatapları Araplar hem de sonraki insanlar için önemli bir gök cismi sayılan yıldızla yemin ederek başlar. Müfessirlerin çoğunluğuna göre ceste ceste nazil olan Kur'an'a işaret eden necm kelimesi bir anlamda sûrenin tümüyle bir bütünlük halindedir. Ardından yakınlık ve ülfet vesîlesi olması için arkadaşınız diye nitelendirilen Hz. Peygamber (s.a.s)'in müşriklerin iddiasının aksine doğru yoldan

sapmadığı bildirilir. Onun tebliğ ettiği hususların kendi hayal ve havsalasının ürünü değil de Cebrail (a.s) vasıtasıyla yüce Allah'ın bildirdiği ilâhi vahiy olduğu vurgulanır. Resulullah (s.a.s)'in vahiy tecrübesinin ve Cebrail (a.s) ile olan ilişkisinin mahiyetine değinilen sûrede bu konuda onunla tartışmanın yersizliğine dikkat çekilir.

Şirk inancı ve müşriklerin Allah'ın kızları olarak telâkki ettikleri putlardan Lât, Uzza ve Menat'a ve bu inanışlarının yersizliğine değinilir. Kız babası olmayı kendilerine yakıştıramayan putperestlerin dışı tanrılara ibadet etmelerinin ve onlardan şefaathummalarının mantıksızlığına değinilir. Daha sonraki ayetlerde dünya hayatından başka hiçbir emeli olmayan, kesin bilgidен yoksun olup sadece zanna ve tahmine dayanarak ahireti inkâr edenlerin melekleri dışı kabul edip bu vasıfta gördükleri putlara tapınanları hayret ifadeleriyle kınayan sûrede daha sonra tüm kâinatın tasarrufunun Allah'a ait olduğu, insanı yaratan üreme kanununu koyan yüce Allah'ın kişileri dünyada yaptıkları işlerden sorumlu tutacağı ifade edilir ve bunun Hz. İbrahim (a.s)'dan beri tebliğ edilen ilâhi bir hüküm olduğu hatırlatılır.

Hz. Nuh (a.s)'dan itibaren Allah'ın emirlerine karşı çıkanların helâke maruz bırakıldığı, Ad, Semud gibi kavimlerden örnekler verilerek anlatılır ve bunların uyarı ve ibret vesilesi olduğu vurgulanır. Kıyametin yaklaştığı ve fakat zamanını Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği ifade edilir. Sûrenin son ayetlerinde Kur'an'ın vahiy ürünü olduğunu ortaya koyan, başlangıçtaki konuya vurgu yapılarak müşriklere ve tüm insanlığa hitab edilir. Onların bu ilâhi kelâm karşısındaki umarsız ve lâubali tutumları eleştirilerek müşrikler ve tüm insanlar Allah'a secde ve kulluk etmeye çağrılır.

Necm sûresindeki bazı ayetlerin Mi'rac ile ilişkilendirildiği bilinmektedir. Buradaki Sidre-i Müntaha ve Me'va cenneti v.b. ifadeler kanaatimizce Mi'rac'ı anlatmaktadır. Necm sûresinin Mi'rac hadisesinden sonra nazil olduğuna dair rivayetleri ise Mi'rac'ın bir defa değil de birkaç kez gerçekleştiği konusundaki rivayetlerle anlayabilmek mümkündür. Mi'rac'ın bedenle gerçekleşen bir yolculuk mu olduğu, yoksa bunun bir tür rüyada vuku bulan ruhani bir durum mu olduğu hususunda erken dönemden itibaren tartışmalar yapılmıştır. Biri uykuda diğeri uyanıkken gerçekleşen iki mi'rac'tan bahsedildiği de olmuştur. Müfessirlerin çoğunluğu mi'rac'ı Hz. Peygamber (s.a.s)'in hem bedeni ile hem de uyanıkken yaşadığı bir olay olarak kabul etmişlerdir. Mi'rac'ın tamamen Hz. Peygamber (s.a.s)'in bir mucizesi olduğundan, onu illâ da

aklın kalıpları içinde açıklamanın gerekli olmadığı muhakkaktır. Bu bir nevi ayetin anlamını sınırlandırmak olarak da değerlendirilebilir. Şunu unutmamak gerekir ki, İslâm kaynaklarının bildirdiğine göre mi'rac hadisesi hakır. Nasıl vaki olduğu hususunu ise Allah'tan ve Hz. Peygamberden başka bilen yoktur.

Necm sûresi tefsir edilirken karşılaşılan Garanik hadisesini ise, İslâm'ın ruhu olan tevhid inancı ve Hz. Peygamber (s.a.s)'in nübüvveti ve ismeti ile bağdaşmayacak, belki de yanlış anlaşılardan kaynaklanan bir kısma olarak görmek daha uygundur.

Necm sûresinde ele alınan konular etkileyici bir üslupla insanların zihin ve duygu dünyalarına hitap etmektedir. Kaynakların belirttiğine göre 53/Necm sûresi nüzul sırasına göre içerisinde secde ayeti zikredilen ilk sûredir. Hz. Peygamber (s.a.s) son ayeti okurken emir gereği secde etmiş, okuyuşunu duyan mü'min kâfir herkes secde etmiştir. Bazı tefsir kaynaklarında yer alan : "Necm sûresini okuyan kimseye Mekke'de Muhammed (s.a.s)'i tasdik veya inkar eden her kişiye mukabil on sevap verileceğine" dair hadisin mevzû olduğu kabul edilmiştir.

Yapmış olduğumuz bu çalışmada biz, değerli ilim insanları arasında mümeyyiz vasfa sahip olanları tanıma fırsatı bulduk. Bu çalışma sayesinde tefsir, tefsir usûlü ve tarih kitaplarında sadece isimlerini okuduğumuz, müfessir, müellif ve eserlerini yakından tanıma ve inceleme şansına sahip olduk. Bizi Kur'an'la bir nebze de olsa, içli-dışlı olmaya sevk etmesi açısından büyük bir nimet ve değer olmuştur. Ayrıca bu çalışmamız bu sûre veya bu sûreye ait ayetler hakkında bilgi edinmek için derli toplu bir kaynak teşkil edeceği ümidinde ve kanaatindeyiz.

KAYNAKLAR

KUR'AN-I KERİM

ABDÜLBAKÎ, Muhammed Fuad, (1989), *el-Mu'cemü'l-Müfehres li-Elfazi'l-Kur'an'il-Azîm*, Katar.

ABDUSSETTAR, Fethullah Said (1986), *el-Medhal ile't-Tefsîri'l-Mevdûi*, Daru't-Tabaatü ve'n-Neşri'l-İslâmiyye, Kahire.

ACLÛNÎ, İsmail b. Muhammed, (h.1352), *Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs an me's-tehera mine'l-Ehâdisi ala Elsineti'n-Nâs*, Dar'u-İhyait-Turasi'l Arabî, Beyrut.

AKGÛL, Muhittin, (1999), *Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber*, Işık Yayınları, İzmir.

ALBAYRAK, Halis, (1998), *Tefsir Usûlü*, Şule yayınları, İstanbul.

-----, (1993), *Kur'an Bütünlüğü Üzerine*, Şule Yayınları, İstanbul.

ALTUNTAŞ, Halil ve Muzaffer Şahin, (2003), *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

ÂLÛSÎ, Seyyid Mahmud (?) Şükri, *Rûhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'ani'l-Azim*, Dar'u İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut.

ASIM EFENDİ, (h.1305), *Kâmus Tercemesi*, Matbaatü'l-Bahriyye. y.y.

ATEŞ, Süleyman, (1998), *İşarî Tefsir Okulu*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul.

-----, (1991), *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul.

AYDÜZ, Davut, (2004), *Tefsir Tarihi, Çeşitleri ve Konulu Tefsir*, Işık Yayınları, İstanbul.

BEDİÜZZAMAN, Said Nursî, (1979), *Sözler*, İstanbul.

BEĞAVÎ, Hüseyin b. Mesut el-Ferrâ, (1997), *Meâlimu't-Tenzîl*, Daru't-Tayyibeti'n-Neşr ve't-tevzî, Riyad.

- BEYZAVÎ**, Kadı Abdullah b. Ömer, (1996), *Envârü 't- Tenzîl ve Esrârü 't-Te 'vil*, Daru'l-Fikr Beyrut.
- BİLMEN**, Ömer Nasuhî, (1985), *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*, Bilmen Yayınevi, İstanbul.
- BİKAÎ**, Burhaneddin Ebu'l- Hasan İbrahim b. Ömer, (1982), *Nazmü 'd-Dürer fi Tenasübi 'l-Ayi ve 's-Suver*, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire.
- BUHARÎ**, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, (?), *el-Camiu 's-Sahih*, el-Mektebetü'l-İslamiyye, İstanbul.
- BURSEVÎ**, İsmail Hakkı, (1926), *Ruhu 'l-Beyan*, Osmaniyye Matbaası, İstanbul.
- CANAN**, İbrahim, (?), *Hadis Ansiklopedisi*, Feza Gazetecilik, İstanbul.
- CEBECİ** Lütfullah, (1998), *Kur'an'a Göre Melek, Cin, Şeytan*, İstanbul.
- CERRAHOĞLU**, İsmail, (1981), "Garanik Meselesinin İstismarcıları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara.
- , (2005), *Tefsir Tarihi*, Fecr Yayınları, Ankara.
- , (1989), *Tefsir Usûlü*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- CEVHERÎ**, İsmail b. Hammad, (1982), *Tâcü 'l-Lügah ve Sıhahü 'l-Arabiyye*, Kahire.
- CÜRCÂNÎ**, Seyyid Şerif, (1988), *Kitâbü 't-Tarîfât*, Beyrut.
- ÇAKAN**, İsmail Lütfi, (1985), *Hadis Edebiyatı*, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- DEMİRCİ**, Muhsin, (2006), *Konulu Tefsire Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul.
- , (1998), *Tefsir Usûlü ve Tarihi*, İfav Yayınları, İstanbul.
- DOĞRUL**, Ömer Rıza, (?), *Tanrı Buyruğu*, Halit Yaşaroğlu Kitapçılık, İstanbul.
- DRAZ**, Abdullah, (1994), *En Mühim Mesaj Kur'an*, Çev. Suat Yıldırım, Işık Yayınları, İzmir.

- EBU HAYYAN**, Muhammed b. Yusuf, (1993), *Bahru'l-Muhit*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- EBU'S-SUUD EFENDİ**, (2007), *İrşad'u-Akl'ı-Selim ilâ Mezaye'l-Kitabi'l-Kerim*, Çev. Ali Akın, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- EBÛ ZEYD**, Nasr Hâmid, (2001), *İlâhî Hitabın Tabiatı*, Çev. Mehmet Emin Maşalı, Kitâbiyât, Ankara.
- EKİN**, Yunus, (1994), "İslâm Ahlâkı Açısından Lokman Sûresinin Tefsiri", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- , (2001), *Kur'an'a Göre İnançsızlık*, Işık Yayınları, İzmir.
- ELMALILI**, Hamdi Yazır, (1960), *Hak Dîni Kur'an Dili*, Nebioğlu Basımevi, y.y.
- ERBAŞ**, Ali, (1998), *Melekler Âlemi, (İlâhî Dinlerde Melek İnancı)*, İstanbul.
- FAZLURRAHMAN**, (1987), *Ana Konularıyla Kur'an*, Fecr Yayınevi, Ankara.
- , (1992), *İslâm*, Selçuk Yayınları, Ankara.
- FERMÂVÎ**, Abdulhay, (1977), *el-Bidâye fi't- Tefsîri'l- Mevdûi*, Kahire.
- FERRÂ**, ebî Zekeriya Yahya b. Zeyyad, (1983), *Meâni'l-Kur'an, Âlemü'l-Kütüb*, Beyrut.
- GÜMÜŞ**, Sadrettin, (1990), *Kur'an Tefsirinin Kaynakları*, Kayıhan Yayınları İstanbul.
- HALİDÎ**, Salah Abdülfettah, (1997), *et-Tefsîru'l-Mevdûi Beyne'n-nazariyye ve't-Tatbik*, Da'ru'n-Nefais, Ürdün.
- HAMÎDULLAH**, Muhammed, (1972), *İslam Peygamberi*, Çev. Said Mutlu, İrfan Yayınevi, İstanbul.
- İŞİCİK**, Yusuf, (2001), "Kur'an'ı-Kerim'in Terceme Edilmesi ve Ayetlerinin Sıhhatli Anlaşılması Konusu Üzerine Bazı Mülâhazalar", *İslâmî Araştırmalar*, XIV/1,

Ankara.

İBN ÂŞÛR, Muhammed Tâhir, (1984), *et-Tahrir ve't-Tenvir*, Dâru't-Tunusiyye, Tunus.

İBN ATIYYE, Ebû Muhammed Abdullah b. Galib el-Endelûsî, (1991), *elMuharrerü'l-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Vizaretü'l-Evkaf ve Şuûni'l-İslamiyye, Katar.

İBNÜ'L-CEVZÎ, ebu'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, (1994), *Zadü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.

İBNÜ'L-ESÎR, Ali b. Ebi'l-Keram, (1979), *el-Kâmil fi't-Tarih*, Dâru Sadr, Beyrut.

İBN HİŞAM, (1955), *Siretü'n-Nebeviyye*, Mustafa el-Babî el-Halebî Matbaası, y.y.

İBN KAYYIM, (1988), *Zadü'l Mead*, Çev. Şükrü Özen, İklim Yayınları, İstanbul.

İBN KESİR, Ebu'l-Fida İsmail, (?), *Tefsîru'l-Kur'an'il-Azim*, Dar'u İhyai'l-Kütübi'l-Arabî, y.y.

İBN MANZÛR, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrerem b. Ali, (1990), *Lisânü'l-Arab*, Dar'u Sadr, Beyrut.

İBN SA'D, Muhammed, (?), *Tabakatü'l-Kübra*, Dar'u-Sadr, Beyrut.

İSFEHÂNÎ, Rağîb Ebi'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed, (?), *el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'an*, Daru'l-Marife, Beyrut.

KADI İYAZ, (1992), *eş-Şifa bi Ta'rifî Hukuki'l-Mustafa* Çev. Suat Cebeci, Rehber Yayınları, Ankara.

KARAHAN, Abdülkadir, (1981), *Müslümanlığın Temel Bilgileri*, Nurettin Uycan Basım Sanayi, İstanbul.

KARAMAN Hayrettin, Mustafa Çağrırcı, İbrahim Kâfi Dönmez ve Sadrettin Gümüş, (2006), *Kur'an Yolu, Türkçe Meâl ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

- KASIMÎ**, Cemaleddin, (1990), *Kur'an'ı Anlamak*, Çev. Sezai Özel, İz Yayıncılık, İstanbul.
- KIZMAZ**, Fedakâr, (1992), *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, “Secde md”, Şamil Yayınları, İstanbul.
- KURTÛBÎ**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmet, (1967), *el-Camî li Ahkâmi'l-Kur'an*, Daru'l-Kütübi'l-Arabî, Kahire.
- KOÇ**, Mehmet Akif, (2003), “53/Necm Sûresinin Tefsirinde Bazı Tarihi Sorunlar Üzerine”, *İslamiyat VI*. Ankara.
- KÖKSAL**, Mustafa Asım, (2004), *Peygamberler Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- KUTUB**, Seyyid, (?), *Fîzilâl'il-Kur'an*, Çev. Emin Saraç, H. Şengüler ve B. Karlığa, Akit Gazetesi y.y.
- MATURÎDÎ**, ebî Mansur Muhammed b. Mahmud es-Semerkandî el-Hanefî, (2004), *Te'vilâtü ehl'i-Sünne*, Resaleh Publishers, Beyrut.
- MEVDÛDÎ**, ebu'l-Âlâ, (1987), *Tefhimü'l-Kur'an*, Çev. Muhammed Han Kayânî, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş, İnsan Yayınları, İstanbul.
- MOLLAİBRAHİMOĞLU**, Süleyman, (1994), *Celâlüddin es-Suyutî ve Merasidü'l-Metalî fi Tenasübi'l-Mekatî ve'l-Metalî İsimli Eseri*, Dernek Pazarı Kültür ve Dayanışma Vakfı Yayınları, İstanbul.
- MUKATİL** b. Süleyman, Ebi'l-Hasen, (2003), *Tefsîr'u Mukatil b. Süleyman*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- MÜSLİM**, Ebü'l-Hüseyn el-Haccâc el-Kuşeyrî, (?) *el-Câmiu's-Sahih*, İstanbul.
- MÜSLİM**, Mustafa, *Mebahis fi't-Tefsîri'l-Mevdûi*, (1989), Daru'l-Kalem Dimeşk.

- NESÂÎ**, Hafız ebu Abdurrahman, (1981), Sünen'ü-Neseî, Çev. Muhtar Büyükçınar, Ahmet Tekir, Faruk Harman, Yaşar Erol, Kalem Yayıncılık, İstanbul.
- NİSABURÎ**, el-Hakîm Ebu Abdullah, (?), *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, Beyrut y.y.
- ÖZEK**, Ali, (1993), *el-Vücûh ve'n-Nezair (Mukatil b. Süleyman)*, İlmî Neşriyat, İstanbul.
- ÖZTÜRK**, Levent, (2001), *Etiyopya'da İslâmiyet*, Ayışığı Kitapları, İstanbul.
- PEZDEVÎ**, Ebû Yüsr Muhammed, (1980), *Ehl'i-Sünnet Akâidi*, Çev. Şerafettin Gölcük, Kayıhan Yayınları, İstanbul.
- RÂZÎ**, Fahreddin Muhammed b. Ömer, (1997), *Mefâtihu'l-Gayb*, Dar'u İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut.
- SÂBÛNÎ**, Muhammed Ali, (1979), *Îcâzü'l-Beyan fî Suveri'l-Kur'an*, Mektebetü'l-Gazâlî, y.y.
- SALİH**, Subhi, (?), *Mebahis fî Ulumi'l-Kur'an*, Çev. Said Şimşek, Hibaş yayınları, Konya.
- SUYÛTÎ**, Abdurrahman Celâleddin, (1983), *ed-Dürrü'l-Mensûr fî't-Tefsiri'l-Me'sûr*, Daru'l-Fikr, Beyrut.
- , (h.1347), *el-İtkan fî Ulumi'l-Kur'an*, Menşûratü'r-Rıza, y.y.
- ,(1990), *Lübâbü'n-Nügul fî Esbâbi'n-Nüzûl*, Dar'u İhyâi'l-Ulum, Beyrut.
- ,(1986), *Tenasukü'd-Dürer fî Tenâsübi's-Süver*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- ŞATIBÎ**, *Muvafakat*, (1993), Çevr. Mehmet Erdoğan, İz Yayıncılık, İstanbul.

- ŞEVKÂNÎ**, Muhammed b. Ali b. Muhammed, (1964), *Fethu'l-Kadîr*, Mustafa el-Bâbî el-Halebî Matbaası, Mısır.
- ŞİBLÎ**, Mevlâna, (1978), *Asr'ı-Saadet*, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Eser Neşriyat İstanbul.
- TABERÎ**, ebî Cafer Muhammed b. Cerir, (1995), *Câmiu'l-Beyan an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, Daru'l-fikr, Beyrut.
- (?) *Tarih'i –Taberî Tarihü'r-Rûsul ve'l-Mülük*, Daru'l-Marife, Kahire.
- TAFTAZANÎ**, (1982), *Kelâm İlmi ve İslâm Akaidi*, Hrz. Süleyman Uludağ, Dergâh yayınları, İstanbul.
- TUNCER**, Faruk, (2003), *Kur'an Sûrelerindeki Eşsiz Ahenk*, Işık Yayınları, İzmir.
- VAHİDÎ**, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed, (?), *Esbab-ı Nüzûli'l-Kur'an*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- YEĞİN**, Abdullah, (1975), *Yeni Lügat*, Yeni Asya Yayınları, y.y.
- YILDIRIM**, Suat, (1998), *Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meâli*, Feza yayınları, İstanbul.
- (2003), *Oryantalistlerin Yanılgıları*, Ufuk Kitapları, İstanbul.
- YILMAZ**, Gülhan, (2002), “Kalem, Hakkâ ve Meâric Sûreleri Arasındaki Konu Bütünlüğü”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya.
- YILMAZ**, Hasan, (2007), *Semantik Analiz Yönteminin Kur'an'a Uygulanması*, Kurav Yayınları, Bursa.
- YÜKSEL**, Nevzat, (?), *Hayat Rehberi Kur'an Fihristi*, Dergâh ofset, y.y.
- ZAVÎ**, Tahir Ahmet, (?) *Tertibü'l-Kamusu'l-Muhit*, İsa el-Bâbî el-Halebî ve ortakları Matbaası, y.y.

ZEHEBÎ, Muhammed Hüseyin, (1976), *et-Tefsir ve'l-Müfessirûn*, Daru'l-Kütübi'l-Hadis, y.y.

ZEMAŞERÎ, ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, (1966), *el-Keşşaf an-Hakâiki't-Tenzîl*, Mustafa el-Bâbî el-Halebî Matbası, Mısır.

ZERKEŞİ, Bedreddin Muhammed b. Abdullah, (1990), *el-Burhan fî ulûmi'l-Kur'an*, Daru'l-Marife, Beyrut.

ZEYYAD, Ahmed Hasan; İbrahim Mustafa, Hamid Abdülkadir, Muhammed Ali en-Neccar, (?), *el-Mu'cemü'l-Vesît*, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Tahran.

ZUHAYLÎ, Vehbe, (1991), *Tefsîru'l-Münîr fî'l-Akîdeti ve's-Şerîati ve'l-Menhec*, Daru'l-Fikr, Beyrut.

-----, (1994), *İslâm Fıkhi Ansiklopedisi*, Çev. Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, Fehmi Ulus, Abdürrahim Ural, Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız, Feza Yayıncılık, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Hatice MERAKLI, 11 Ekim 1972'de Düzce'de dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini Sakarya, Hendek'te tamamladıktan sonra eğitim hayatına bir süre ara verdi ve evlendi. 1997 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni kazandı. Hazırlık ve 4 yıllık lisans eğitiminden sonra 2002 yılında mezun oldu. 2004 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın düzenlemiş olduğu yeterlilik sınavını kazanarak vaizlik belgesi aldı. Aynı yıl KPSS sınavıyla Kütahya iline vaiz olarak atandı. Bir yıl sonra Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalında yüksek lisans öğrenimi hakkı kazanınca Diyanet İşleri Başkanlığınca Sakarya Müftülüğüne vaiz olarak naklen tayin edildi. Halen bu göreve devam etmekte olup evli ve 3 çocuk annesidir.